

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Kerli Metsaste

**VÄGIVALD TELESERIAALIDES JA SELLE MÕJUST EESTI KOOLINOORTE
KÄITUMISTENDENTSIDELE**

Magistritöö

Juhendaja
dr iur Silvia Kaugia

Tartu
2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TELEVISIOON ELUKESTVA SOTSIALISEERIMISAGENDINA	9
1.1. Televisioon kui massimeedia liik: olemus ja ülesanded.....	9
1.2. Televisiooni roll sotsialiseerimises	16
1.2.1. Sotsialiseerumise ja sotsialiseerimise olemusest.....	16
1.2.2. Televisioon isiksuse vahetu kujundajana.....	20
2. VÄGIVALD ISIKSUST KUJUNDAVA TEGURINA	26
2.1. Vägivalla mõiste ja liigid.....	26
2.1.1. Vägivalla mõiste.....	26
2.1.2. Vägivalla liigid.....	27
2.1.2.1. Füüsiline vägivald.....	28
2.1.2.2. Majanduslik vägivald.....	30
2.1.2.3. Seksuaalne vägivald.....	31
2.1.2.4. Vaimne vägivald.....	32
2.2. Vägivalla mõju isiksuse kujunemisele	33
3. VÄGIVALD KÄITUMISTENDENTSIDE KUJUNDANA	39
3.1. Käitumistendentsid õigusteadvuse struktuurielemendina.....	39
3.2. Eesti koolinoorte uuring	41
3.2.1. Uuringu eesmärk, meetodika ja valim.....	41
3.2.2. Uuringu tulemused	43
KOKKUVÕTE	65
VIOLENCE IN TV SERIES AND ITS IMPACT ON THE BEHAVIORAL TENDENCIES OF ESTONIAN YOUNG PEOPLE IN SCHOOLS.....	69
KASUTATUD KIRJANDUS	74
KASUTATUD NORMATIIVAKTID.....	78
KASUTATUD KOHTULAHENDID	79
LISAD	80
Lisa 1. Küsimustik ja vastuste kokkuvõte.....	80

Lisa 2. Uuringus osalenute arvamus sellest, millised on noorte seas populaarseimad teleseriaalid.....	94
---	----

SISSEJUHATUS

Maailma Terviseorganisatsiooni kohaselt saab vägivallaks lugeda tahtlikku füüsilise jõu või mõjutusvõimu kasutamist, samuti ka sellega ähvardamist, mis on suunatud kas enda, kellegi teise või kogukonna vastu laiemalt.¹ Vägivald põhjustab suures osas vigastusi, surma, psühholoogilist kahju, arengu hälbimist või õigustest ilmajäämist.²

Eesti kuritegevuse statistika andmeil kasvas 2019. aastal juba teist aastat järjest, võrreldes varasemaga, alaealiste toimepandud süütegude arv. Alaealiste levinuimad kuriteod on vargused ja kehaline väärkohtlemine, kusjuures alaealiste poolt toimepandud kuritegudest registreeriti varasemast rohkem just kehalist väärkohtlemist, narkokuritegusid ja ähvardamist.³ Aastal 2020 toimus murranguline pööre: esimest korda võrreldes eelnevate aastatega langes alaealiste poolt toimepandud kuritegude arv alla 1000 piiri.⁴ Autori arvates on rikkumiste langus eeskätt seotud 2020. aastat saatnud koroonapandeemiaga, mille tõttu noored suurema osa ajast koolis füüsiliselt viibida ei saanud, samuti olid keelatud kogunemised ja suureliikmelised üritused.

Alaealiste toimepandud vägivallakuritegude hulk (2017. aastal 1022 kuritegu, 2018. aastal 1124 kuritegu, 2019. aastal 1182 kuritegu)⁵ on 2020. aasta statistikale vaatamata murettekitav ja tingib vajaduse selgitada, millistest allikatest noorte vägivaldsus võiks pärineda. Käesolevas magistritöös keskendutakse massimeedias, täpsemalt televisioonis, kajastatavale vägivallale ja otsitakse vastust küsimusele, kas vägivaldsed teleseriaalid omavad mõju koolinoorte käitumistendentsidele, st valmisolekule õiguspäraseks või -vastaseks käitumiseks.

---

¹ Definition and typology of violence. - <https://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/> (05.02.2021).

² Vägivalla tüpologia. - https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/24125/vgivalla_tpologia.html (07.01.2021).

³ Kuritegevus Eestis 2019. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/alaealiste-oigusrikkumised.html> (18.01.2021).

⁴ Kuritegevus Eestis 2020. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/alaealiste-oigusrikkumised> (05.02.2021).

⁵ Kuritegevus Eestis 2017. - https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuseestis_2017_veebi01.pdf (05.02.2021); Kuritegevus Eestis 2018. - https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/05_alaealiste_oigusrikkumised.pdf (05.02.2021); Kuritegevus Eestis 2019. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/alaealiste-oigusrikkumised.html> (18.01.2021).

Massimeedia näol on tegemist olulise ja elukestva sotsialiseerimisagendiga, mis perekonna, kooli ja eakaaslaste kõrval täidab noorte sotsialiseerimises tähtsat rolli. Välismaises õiguskirjanduses räägitakse veel ka kirikust ja kogukonnast kui sotsialiseerimise agentidest.⁶ Ei ole üllatav, et õiguskirjandusest ei ole võimalik leida ammendavat ja kõigi inimeste suhtes identset loetelu sotsialiseerimisagentidest, mis inimesi ühel või teisel eluperioodil mõjutavad. See, millist mõju üks või teine sotsialiseerimise agent konkreetsele isikule avaldab, on ühiskonnaliikmete seas väga erinev ning sõltub suuresti keskkonnast, milles viibitakse, samuti inimese arengu- ja haridustasemest. Lisaks on leitud, et mitmed sotsialiseerimise agendid avaldavad mõju nende kogumis, näiteks on kool ja perekond omavahel tihedalt seotud. Kui nooruki perekonnas ei ole kunagi väärtustatud haridust ja õppimist, siis ei suuda ka kool üksinda kujundada isiku tõekspidamisi ja suhtumist.⁷

Kuna sotsialiseerumine on elukestev protsess, siis on seda ka sotsialiseerimine. Eriti oluline on aga see, kuidas õnnestub noorte ühiskonda sulandamine – on ju noorte näol tegemist väljakujunemata isiksustega, keda eeldatavalt on täiskasvanutega võrreldes kergem kujundada õiguskuulekateks inimesteks.

Massimeedia, sh televisioonil on oluline osa ka õigusliku sotsialiseerimise agendina.⁸ Siin on keskmes küsimus, milliseks kujuneb inimese arusaam õigusnormidega seonduvast sfäärist ning milliseid käitumisnorme ta õigeks ja järgmist väärivaks peab. Normikuulekas käitumine on tugevalt seotud õigusteadvusega, mille struktuuri üheks komponendiks on käitumistendentsid,⁹ mis on antud töö esemeks.

Magistritöö raames viidi ajavahemikus 15. märts – 28. märts läbi elektrooniline ankeetküsitlus Eesti koolinoorte seas, eesmärgiga välja selgitada, kas ja kuidas on teleseriaalides nähtav vägivald mõjutanud koolinoorte käitumistendentside kujunemist.

Autori hinnangul pole tänapäeva noorte seas keskseks probleemiks mitte niivõrd õigusnormidest mitteamusaamine, kuivõrd asjaolu, et ka kehtiva õiguse tundmine ei pane noori hoiduma õigusrikkumisi toime panemast. Sellega saab kinnitust S. Kaugia doktoritöös väljatoodud järeldus, et teadmine õigusest ei ole õiguskuuleka käitumise garantiks ega väljenda õigusteadvuse kõrget taset. Käitumistendentside kujundajatena on olulisemad

---

⁶ Saldana, J. Power and Conformity in Today's Schools. - International Journal of Humanities and Social Science 2013/3, No 1, p 228.

⁷ Kaugia, S. Õigusteadvuse olemus ja arengudeterminandid. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikool 2011, lk 102.

⁸ *Ibidem*, lk 108.

⁹ *Ibidem*, lk 53.

hoopiski suhtumine ja hoiakud.¹⁰ Seega pelgalt teadmine positiivsest õigusest (õigusnormide tundmine) ning teadmine õigusest kui normsest olemisest ei muuda inimest veel normikuulekaks kodanikuks.

Autorile teadaolevalt on massimeedia tarbimise mõjusid noorte õigusteadvuse kujunemisele uuritud ka varasemalt. Näiteks viidi 1995. aastal Õiguspsühholoogide ja -sotsioloogide Tartu Ühingu poolt läbi 1974-1977.a samasisulise uuringu kordusuuring.¹¹

Inglismaal aastal 2002 tehtud uuringud on kinnitanud, et vaatamata uue meedia laiale agendale, on televisioon jätkuvalt üks tähtsaim massimeedia kanal noorte eludes. Kui noortelt küsiti Inglismaal toimunud uuringu käigus, et millist meediumit nad selle kadumisel enim taga igatsema jääksid, saadi vastuseks televisioon ning seda nimetati suisa kolm korda rohkem kui mistahes muud televisiooni „rivaali“. Televisiooni mõjuvõimu laste eludes peegeldab ka see, et uuringud on näidanud, et isegi vähese televisioonihuviga noor vaatab päevas siiski umbes 2 tundi telerit, samal ajal kui keskmise raamatuhuvilise noore lugemisele kulutatud aeg päevas on umbes 39 minutit. Lisaks, kui lastelt on küsitud, et millistest allikatest nad kõige enam ammutavad uut informatsiooni, saadi vastuseks televisioon.¹² Arvestades asjaolu, et kirjeldatud uuringust on möödunud varsti paarkümmend aastat, võib eeldada, et noorte seas ei pruugi enam televisioon olla tähtsaimaks massimeedia kanaliks. Interneti kättesaadavus on möödunud aja jooksul muutunud üha kättesaadavamaks igas sotsiaalses kihis inimeste jaoks ning üha rohkem toodetakse filme ja arvutimänge, mis ehk aastal 2002 ei olnud veel nii palju kanda kinnitanud noorte seas. Samas on televisioon kättesaadav ka internetis, mistõttu ei pruugi internetist kättesaadav meelelahutus tõrjuda välja teleseriaalide osatähtsust noorte isiksuse kujunemisel.

Töö koostamisel püstitati järgmised hüpoteesid:

- 1) teleseriaalides ajas suurenenud vägivallepisoodide näitamise maht on kaasa toonud noorte ükskõiksema suhtumise päriselus asetleidvate vägivalle episoodide suhtes;
- 2) teleseriaalides nähtud vägivald ja selle mõju kandub pärismaailma, andes noortele mõtteainet ja eeskuju vägivalle toimepanemiseks ja selle varjamiseks;

---

¹⁰ *Ibidem*, lk 7.

¹¹ Auväär, L. jt. (koost). Noorte õigusliku sotsialiseerumise uurimine üleminekul riigisotsialismist vabaturumajandusse. Materjale kordusuuringust. Tartu: TÜ kirjastus 1999, lk 7.

¹² Livingstone, S. Young People and New Media: Childhood and the Changing Media Environment. London: SAGE 2002, p 7.

- 3) noorte seas on tähtis olla kursis populaarsete teleseriaalide sisuga, sest see aitab kaasa kuuluvustunde suurenemisele sõprade ringis, läbi ühiselt jagatavate väärtuste, teadmiste ja huumori.

Töö on jaotatud kolmeks suuremaks peatükiks. Esimene peatükk seletab lahti televisiooni kui massimeedia olemuse ja ülesanded sotsialiseerumise ja sotsialiseerimise perspektiivist. Teleseriaalide vaatamisel on kahtlemata suur roll noorte õigusteadvuse ja isiksuse kujunemisel ning esimeses peatükis keskendutaksegi peamiselt sellele, et anda vastused küsimustele, kuidas massimeedia mõjutab noorte isiksuse kujunemist.

Teises peatükis keskendutakse vägivallale kui ühele paljudest isiksust kujundavatest teguritest. Selles peatükis avatakse vägivalla mõiste, tuuakse välja vägivalla liigid ning esitatakse erinevad põhjusteooriad. Teleseriaalides nähtud vägivald on väga laialdane. Sõltuvalt tarbitava meedia sisust, võivad noored kokku puutuda nii füüsilise-, seksuaalse-, vaimse- kui ka majandusliku vägivallaga. Uuringu läbiviimine võiks anda vastused sellele, kas, mil moel ning millised teleseriaalid ja neis nähtuv vägivald avaldab mõju käitumistendentside kujunemisele ning mil moel kantakse noorte poolt teleseriaalides nähtud tõekspidamisi ja käitumismustreid üle pärismaailma.

Kolmandas peatükis kajastatakse koolinoorte seas läbiviidud uuringu metoodikat, valimit ja tulemusi. Uuringu teoreetiliseks aluseks on käitumistendentside kui õigusteadvuse struktuuri ühe elemendi kujunemine seonduna vägivallaga. Uuringu aluseks olev küsimustik on lisatud magistritööle lisana 1.

Peamisteks allikateks on töö koostamisel olnud vägivalda uurivad sotsioloogilised uuringud, võrkeelne teoreetiline kirjandus ja artiklid ning eestikeelsed väljaanded. Autor peab vajalikuks tõsta esile teiste seast Lembit Auväärti jt koostajate poolt läbiviidud uuringut noorte õiguslikust sotsialiseerumisest üleminekul riigisotsialismist vabaturumajandusse¹³ ning C. von Feilitzeni koostatud kogumikku „Young People, Soap Operas and Reality TV“, milles leidub palju artikleid, mis käsitlevad meedias nähtud vägivalla mõju noorte isiksuse kujunemisel.¹⁴ Lisaks on töö uurimuslikus osas toetunud läbiviidud ankeetküsitluse tulemustele.

---

¹³ Auväärt, L. jt. (koost). Noorte õigusliku sotsialiseerumise uurimine üleminekul riigisotsialismist vabaturumajandusse. Materjale kordusuuringust. Tartu: TÜ kirjastus 1999.

¹⁴ C. Von Feilitzen (ed.). Young People, Soap Operas and Reality TV. Göteborg: Göteborg University 2004.

Magistritöö koostamisel on kasutatud üksteist täiendavatena kvalitatiivset ja kvantitatiivsed meetodit. Magistritöö kvalitatiivne meetod seisneb televisiooni kui massimeedia ühe liigi ning vägivalda teoreetilises analüüsis ja käsitluses. Teoreetilistele käsitlustele tuginedes on autor püstitanud uurimuse hüpoteesid ja uurimisküsimuse. Kvantitatiivne meetod seisneb autori läbiviidud küsitluse tulemuste analüüsis ja esitamisel kasutades mh ka matemaatilisi võtteid.

Autor soovib tänada käesoleva töö juhendajat Silvia Kaugiat tähelepanekute ja toetava suhtumise eest töö koostamisel. Samuti soovib autor tänada kõiki uuringus osalenud Eesti koolinoori, kes tegid võimalikuks uuringu läbiviimise.

Märksõnad: vägivald, koolinoored, teleseriaalid, käitumistendentsid

1. TELEVISIOON ELUKESTVA SOTSIALISEERIMISAGENDINA

1.1. Televisioon kui massimeedia liik: olemus ja ülesanded

Tänapäeval meie jaoks iseenesestmõistetavaks saanud sõna massikommunikatsioon ei ole kuigi vana termin: see võeti kasutusse alles 1930. aastate lõpust. Arvatakse, et selle termini kasutussevõtjaks oli John Marshall 1939. aastal Rockefelleri kommunikatsiooniseminaris. Eesti keelde tuli massikommunikatsiooni mõiste 1960. aastail.¹⁵

Massimeedia mõistekäsitlus on teoretikute seas üsna sarnane: tavapäraselt mõistetakse meediana informatsiooni edastamist. Siiski on meedia olemuse avamisel erinevad autorid toonud esile mõnevõrra erinevaid aspekte. Nt näevad Ragne Kõuts-Klemm ja Külliki Seppel meediat kui kommunikatsiooni vahendavat keskkonda ja tehnoloogilisi vahendeid – traditsioonilisteks massimeediumiteks peavad nad ajalehte, raadiot ja televisiooni, millede tekkega sai võimalikuks teabe levik kiiresti ja suure hulga inimesteni;¹⁶ Denis McQuail mõistab massimeediat kui organiseeritud tehnoloogiat ja vahendit, mille abil saab avalikult, lühikese aja ja vahemaa tagant ühendust paljude vastuvõtjatega.¹⁷

Samas võib mõiste massikommunikatsioon olla eksitav: juba 1963. aastal juhtis teadlane Gerhard Maletzke töös „Massikommunikatsiooni psühholoogia“ tähelepanu sellele, et vastuvõtjate all ei saa pidada silmas konkreetset massi, sest tehniliselt võttes on tegemist siiski hajutatud anonüümse auditoriumiga.¹⁸ Sellest seisukohast tuleneb ka G. Maletzke arusaam massikommunikatsioonist kui protsessist, kus sõnumid on suunatud avalikult hajutatud publikule, mis toimub vahendatult ja ühepoolset tehniliste levivahendite kaudu.¹⁹ Käesoleva töö autor nõustub selle käsitlusega, sest teadupärast nõuab kommunikatsioon oma olemuselt vastastikust suhtlust, mida aga massikommunikatsiooni kontseptsioon täita ei suuda.

---

¹⁵ Palmaru, R. Juhatus kommunikatsiooniteooriasse. Tallinn: Akadeemia Nord 2003, lk 146.

¹⁶ Kõuts-Klemm, R., Seppel, K. Juhatus meedia ja kommunikatsiooni teooriasse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2018, lk 10-11.

¹⁷ McQuail, D. McQuail's Mass Communication Theory. 6th edition. Los Angeles: SAGE 2010, p 4.

¹⁸ Palmaru, R. (2003), lk 146.

¹⁹ Palmaru, R. Massikommunikatsioon. – Meediaõpetus üldhariduskoolis. Õpetaja käsiraamat. Koost AS Kesk-Eesti Arenduskeskuse poolt moodustatud loominguline kollektiiv. Paide-Tallinn 2004, lk 25.

Tuleb silmas pidada, et massikommunikatsioon on telekommunikatsiooni erivorm. Televisioon omakorda on massikommunikatsiooni üks alaliike, ühes raadio, kino, trükiajakirjanduse ja kaubandusreklaamiga.²⁰

Iga sotsiaalse süsteemi olemuses on teabe vahetamine ning kommunikatsioon, mistõttu etendabki meedia paljudes ühiskondades võtmeosa. Meediaavalikkusel on tänapäeva ühiskonnas tähtis roll täita, sest enamiku, mida me maailmast teame, teame tänu meediale. Pole valdkondi või elualasid, mida meedia ei mõjutaks – poliitika, majandus, haridus, kunst – need kõik on inimese sotsialiseerimises sama tähtsad, kui perekond või haridusasutused.²¹

Niklas Luhmann soovib märkida, et massimeedia ülesandena ei saa näha maailma puudutava tõese informatsiooni pakkumist ega sotsialiseerimist. N. Luhmanni seletuse kohaselt realiseerib massimeedia ühiskonnas just sellist reproduktsiooni, mis on valmis reageerima välistele ärritustele. Massimeedia puhul on tavapärane, et see januneb informatsiooni järele, mis avaldamisel kaotab oma üllatusväärsuse ning nii on meediale omane, et informatsioon on pidevas transformeerimises ning seda selleks, et massimeedia saaks täita üha uuesti oma funktsiooni – ärrituse tekitamine ning töötlemine.²² Seega on Luhmanni kontseptsiooni järgi vale mõista massimeedia funktsioonina sotsialiseerimist või kasvatustööd normeeritud ühiskonna suunas.

Poliitik Arvo Sirendi on N. Luhmannile sarnaselt avaldanud arvamust, et „meedias antakse edastatavale teabele värvi ja jumet, sousti ja vürtsi, tähendust ja sisu, hinnanguid ja kommentaare, analüüsitakse ja sünteesitakse./.../ Meedias paigutatakse sündmuste raskuskeskmed ümber, pakutakse käsitluse all olevale subjektile välja eesmärgid ja ambitsioone, kohandatakse kaasnevad ja asjasse mitte puutuvad asjaolud oma mõtteskeemidega, sorteeritakse saabunud informatsiooni, rebitakse lauseid ja lauseosi või mõtteid ja mõttekatkeid terviklikust kontekstist välja“, mille tagajärjel aga muudab meedia oma nägu ning sõnum, mis vaatajaskonnani saabub, ei pruugi olla küll väär, aga tõeväärtus on tugeva kahtluse alla seatud.²³

---

²⁰ *Ibidem*, lk 24.

²¹ *Ibidem*, lk 9.

²² Luhmann, N. Massimeedia reaalsus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2017, lk 148-149.

²³ Sirendi, A. Parlamendi side rahvaga meedia kaudu ja läbi meedia prisma. - <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2001/06/Parlamendi-side-rahvaga-meedia-kaudu-ja-läbi-meedia-prisma.pdf> (06.02.2021).

Demokraatlikus ühiskonnas, kus võim on rahva käes, räägitakse meediast sageli kui neljandast võimust, mis kontrollib liberaalse teooria kohaselt valitsust, omistades seega ühiskonnas kriitilise rolli. Kriitiline teooria seevastu ütleb, et meedia on valitsuse ideoloogiline tööriist, mis allub selle kontrollile.²⁴ Selleks, et vältida võimu kuritarvitamist, on lisaks Montesquieu' võimuteooriale²⁵ meedial märkimisväärne roll. Meediavabadus tagab kodanike aktiivse osaluse ühiskonnas ning on vastukaaluks riigi võimuorganitele ja võimu kuritarvitamisele. Meediast kui neljandast võimust on arvamust avaldanud ka Arvo Sirendi, kes ütleb, et „riigivõimu ja rahva vahel laiub meedia mängumaa“. Meedial on märkimisväärne roll ühiskonnas, sest „meedia ühendab või lahutab rahvast, selgitab või moonutab võimu otsuseid ja rahva ootusi, rahustab maha kirgi või õhutab tüli võimu ja rahva vahel./.../ Meedia intrigeerib, hoiatab, parastab, blufib, hirmutab, vaigistab, uinutab, liidab, lahutab, juhhib tähelepanu asjale või asjalt kõrvale ning teeb suure asja väikeseks või väikese suureks, aga ka suure inimese väikeseks või väikese suureks“.²⁶ Sirendi sõnu kinnitab näitlikult ka 2020. aastal aset leidnud poliitskandaal, mis puudutas poliitikut Mailis Repsi autokasutust²⁷, mille kajastamise läbi üritati autori hinnangul õhutada tüli võimu ja rahva vahel, teisalt aga kinnitada eelpool käsitletud teooriat sellest, et meedia kontrollib võimu tehtud otsuseid ja käitumist.

Meediat liigitatakse suuliseks ja kirjalikuks. Suuline meedia on näost-näku, telefoni-, konverentsi- või kohtumise teel suhtlemine. Kirjalik meedia on ajalehed, kirjad, reportaažid, memod, e-kirjad jne. Suuline suhtlus on selline kommunikatsiooniprotsess, mille käigus sõnumeid või teavet vahetatakse või edastatakse saatja ja vastuvõtja vahel suusõnaliselt: rääkimise ja kuulamise teel. Kirjalik suhtlus on protsess, mille käigus sõnumeid või teavet vahetatakse või edastatakse saatja ja vastuvõtja vahel kirjaliku vormi kaudu – läbi kirjutamise või lugemise.²⁸

---

²⁴ Demirsoy, A., Dikener, O., Karakoc, E. Axes Concept of Democratic Rethinking the Local Media, p 4. - <https://www.scientific-publications.net/download/media-and-mass-communication-2013.pdf> (05.02.2021).

²⁵ Separation of Powers. - <https://www.britannica.com/topic/separation-of-powers> (05.02.2021).

²⁶ Sirendi, A. Parlamendi side rahvaga meedia kaudu ja läbi meedia prisma. - <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2001/06/Parlamendi-side-rahvaga-meedia-kaudu-ja-läbi-meedia-prisma.pdf> (06.02.2021).

²⁷ Allik, H. Sohvriskandaal kulmineerus Mailis Repsi tagasiastumisega. - <https://leht.postimees.ee/7115116/sohvriskandaal-kulmineerus-mailis-repsi-tagasiastumisega> (06.02.2021).

²⁸ Media (Channels) of Communication Types of Media Communication. - <https://thebusinesscommunication.com/types-of-media-communication/> (06.02.2021).

Elektronilise suulise meedia üheks populaarsemaks vahendiks peetakse endiselt televisiooni. Lisaks igapäevasele kodusele telerivaatamisele on televisioon vajalik ka meditsiinis, teatrites ja tööstustes, kus telekaamerad vaatlevad liikumist teatud kohtades.²⁹ Denis McQuail kõrvutab televisiooni raadioga, sest mõlemad meediumid on kasvanud välja juba olemasolevatest tehnoloogiatest – telefon, telegraaf, film, fotograafia ning helisalvestis. Vaatamata sellele, et raadiot ja televisiooni eristab tänaseks paljuski nende sisu ja tarbimisviis, paneb McQuail need käsitluse poolest siiski ühtekokku. Mõlemat massimeedia alaliiki on läbi ajaloo iseloomustanud kõrge reguleeritusse ja litsentseeritusse aste riigivõimu poolt. Selline kontroll ja reguleeritus ei ole ajas olnud alati samadest ajenditest tingitud: algselt tingitud tehnilistest vajadustest lähtuvalt, hiljem lähtunud demokraatlikust valikust, majanduslikust mugavusest ning riigi omahuvist.³⁰ Seega näeme, et televisioonil on olnud tähtis roll nii poliitikas kui ka inimeste igapäevaelus meelelahutajana ja informatsiooni edastajana.

Eestis võeti televisiooni mõiste esmakordselt kasutusele 1920ndatel, kui ajakirjas Raadio mõtestati televisiooni kui pildilise kujutise edastamist eetri kaudu.³¹ Televisiooni kaudu saame osaks maailmast, kus segunevad pilt ehk kujutis ning erinevad helid. Tekst, muusika, loodushääled ja ka inimese poolt tekitatud heliefektid saavad televisioonis kõik liidetud üheks suureks tervikuks, mida nimetame audiovisuaalseks meediaks.³²

Televisioon kui massiteabevahend omab isiksuse kujundajana ääretult suurt rolli ühiskonnas. Täna maailmas elades vist ei saakski enam ette kujutada elu ilma elutähtsate informatsiooniallikateta, milleks on peamiselt televisioon, raadio ja ajakirjandus.³³

Televisiooni saab põhimõtteliselt jagada kaheks: avalik-õiguslik televisioon ja kommertstelevisioon. Avalik-õigusliku televisiooni all tegutseb Eestis Eesti Televisioon (ETV), mille tegutsemist reguleerib Eesti Rahvusringhäälingu seadus. Eesti Rahvusringhäälingu seaduse §-s 4 on kirjas, et „rahvusringhäälingu eesmärk on kaasa aidata Eesti Vabariigi põhiseadusega sätestatud Eesti riigi ülesannete täitmisele, milleks Rahvusringhääling loob ja toodab programme, vahendab saateid ning korraldab teisi tegevusi,

---

²⁹ Tandre, E. Suuline meedia. Televisioon. – Meediaõpetus üldhariduskoolis. Õpetaja käsiraamat. Koost AS Kesk-Eesti Arenduskeskuse poolt moodustatud loominguline kollektiiv. Paide-Tallinn 2004, lk 85.

³⁰ McQuail, D. (2010), p 34.

³¹ Unt, A. Televisiooni kroonika. 2005. - <https://rhmuuseum.ee/televisiooni-kroonika/> (20.01.2021).

³² Tandre, E. (2004), lk 85.

³³ Kaugia, S. (2011), lk 108.

mis toetavad eesti keele ja kultuuri arengut, hoida ja arendada elu Eestis jpm³⁴. Rahvusringhääling levitab eesti rahvuskultuuri, kajastab uudistesaadetes ja teistes saadetes Eestis toimuvaid sündmusi võimalikult suurel määral, vahendab maailmakultuuri parimaid saavutusi, tagab arhivaalide kättesaadavuse ja veel palju muud.³⁵ Kommertstelevision seevastu on äriiline ettevõtmine, mille põhiline eesmärk on kasumi teenimine reklaamist saadava tuluga. Oma olemuselt konkureerivad mõlemad samade vaatajate pärast, kuid kommertstelevisioni jaoks on vaatajaskonna arv majandusliku püsijäämise kontekstis keskseks murekohaks, sest erakanalite sissetulek on otseselt seotud vaatajaskonna arvuga.³⁶ Avalik-õiguslik television saab oma rahastuse riigieelarvest.³⁷ Rahastuse allikast tingituna ei saa ega peagi kommertstelevisioni eesmärgid sarnaselt avalik-õiguslikule televisioonile olema sellisel määral reglementeeritud. Siiski peab kommertstelevisionis näidatav sisu järgima teistest seadustest tulenevate piirangutega, näiteks Reklaamiseadusest tuleneb piirang reklaamida televisioonis tubakatooteid (Reklaamiseaduse³⁸ § 17 lg 1). Kommertstelevisioni programmide peamine eesmärk on koguda võimalikult palju vaatajaid, kellele tutvustada tooteid ja ettevõtteid, mis annavad kanalile reklaami näitamise eest sissetulekut.³⁹

Telesaated jagunevad⁴⁰ nende poolt pakutava teenuse ja ülesannete järgi järgnevalt:

- 1) uudised;
- 2) tõsielu kajastus;
- 3) meelelahutus;
- 4) lastesaade.

Sellele liigitusele tuginetakse ka televisiooni põhiülesannete käsitlemisel.

Televisiooni otseseks eesmärgiks peetakse vaatajaskonna sündmustest teavitamist, inimeste ja ühiskonna suhete reguleerimist, harimist ja õpetamist ning meele lahutamist.⁴¹ Viimane nimetatutest omab erilist populaarsust. McQuail'i käsitus lisab veel, et televisioonile on väga omane läheduse ja isikliku seotuse loomine saatejuhi ja vaataja vahel.⁴² Television mitte ei ütle vaatajale, millest mõelda, vaid annab ette suunised, millele võiks tähelepanu pöörata. Nii

---

³⁴ Eesti Rahvusringhäälingu seadus. – RT I, 22.12.2020, 51.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Lepp, A. Eesti Televisiooni programmimajandus. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool 2008, lk 14.

³⁷ Eesti Rahvusringhäälingu seadus. – RT I, 22.12.2020, 51.

³⁸ Reklaamiseadus. – RT I, 01.07.2020, 13.

³⁹ Lepp, A., lk 15.

⁴⁰ Tandri, E. (2004), lk 86.

⁴¹ *Ibidem*, lk 86.

⁴² McQuail, D. (2010), p 35.

võibki juhtuda, et televisioonis nähtu paneb vaatajat kas kaasa tundma või ennast paremini tundma. Isiklikku seotust väljendab eelkõige vaataja samastumine saate tegelaste või saatejuhiga, mistõttu võidakse näha saatejuhis abistajat või kohtumõistjat. On üpriski tavapärane, et kui vaatajal ei teki sidet saates näidatu või saatejuhi osas, siis ta seda saadet ka vaatama ei kipu. Sel samal põhjusel eeldab magistritöö autor, et Eestis pikki aastaid näidatud teleseriaal „Kodutunne“ oli niisamuti väga populaarne just nende inimeste seas, kes ka ise paigutasid end ühiskonnakihi madalamale astmele, olles nõrgemas positsioonis, nähes saates abistavat funktsiooni ja samastudes saates osalejatega.

Põhjuseid sellele, miks televisiooni üha olulisim funktsioon on meelelahutus, on sotsioloogid ja psühholoogid pikki aastaid uurinud. Peamiselt seletatakse televisiooni kasvavat meelelahutuslikku funktsiooni linnastumise, elutempo tõusu ja sellega kaasnevate lahendamata psühholoogiliste pingete kuhjumisega. Teravad sotsiaalsed probleemid ning konfliktide frustreriv mõju ajendab inimesi ammutama televisioonist saadavat meelelahutust ja stressimaandust.⁴³ Lisaks eelnimetatud funktsioonile, omab televisioon ka informeerivat, regulatiivset ja kultuurilist funktsiooni.⁴⁴

Informeeriv funktsioon on massiteabele oma olemuselt omane, sest selle kaudu toimub info ammutamine ning otseselt või kaudselt on see seotud pahatihti ideoloogiliste mõjutustega. Mõjutamine informeeriva funktsiooni mõttes seisneb edastatava informatsiooni selekteerimises ja tõlgendamises. Regulatiivne funktsioon tuleneb massiteabevahendite võimalusest koondada erinevate ühiskonnagruppide teadvust ja tegevust oluliste eesmärkide täitmise ümber – juhtides avalikkuse tähelepanu nähtustele ja probleemidele, kujundades ühiskonnaliikmete ellusuhtumist ja tegevusmalle, viies ellu ideoloogiaid ning mis antud magistritöös peamine, aidates kaasa noorsoo kasvatamisele ning võitlusele väärnähtuste vastu.⁴⁵ Televisioonile omaseks spetsiifiliseks kultuurifunktsiooniks saab pidada ühiskonnaliikmete kultuurinähtuste ja hinnangukriteeriumide maitse kujunemist, samuti mõjutab see üleüldise silmaringi kujunemist.⁴⁶

Lisaks eeltoodule on massimeedia, s.h televisioon rollimudelite omandamise vahendiks: kui tänaseks juba ca kolmkümmend aastat tagasi propageeriti lastesaadetes hea võitu kurja üle, milledes olid keskseks jooneks ausus, abivalmidus, headus ja sõbralikkus, siis tänapäevastes

---

⁴³ Lauristin, M., Vihalemm, P. Massikommunikatsiooni teooria: (õppevahend žurnalistika üliõpilastele). Tartu : Tartu Riiklik Ülikool 1980, lk 30-31.

⁴⁴ Kaugia, S. (2011), lk 109.

⁴⁵ Lauristin, M., Vihalemm, P. (1980), lk 28.

⁴⁶ *Ibidem*, lk 30.

multifilmides on kangelased hoopistükis kübertegelased, kes hävitavad planeete ja üksteist. Selliste filmide kaasabil võivad paljude noorte hulgas saada hinnatavateks omadusteks kavalus, alatus, jõud ja leidlik vaenlase hävitamine.⁴⁷

Mis puutub meedia üldisesse usaldatavusse, siis 2005. aastal koostatud seireraportist ilmnes, et Eesti inimeste üldine usaldusväarsus meedias näidatava vastu on võrreldes 1996. aastaga langenud. Nimelt on kindlaks tehtud, et kui veel 1996 usaldas meediat umbes 60% küsitluses osalenutest, siis aastaks 2002 oli langenud nimetatud näitaja 44%-le ja kaks aastat hiljem juba 42%-le. Sellegipoolest on televisiooni suhtes täheldatud inimeste kõrgendatud usaldusväarsust, võrreldes teiste meedialiikidega. Uuringud on näidanud, et näiteks 2004. aastal usaldas lausa 75% küsitletutest televisiooni täielikult või üldiselt, mis on tegelikult väga suur protsent inimesi. Aasta varem oli usaldusväarsuse protsent televisiooni suhtes suisa 81.⁴⁸ Euroopa Ringhäälingu Liidu (EBU) poolt 2018. aastal läbiviidud uuringu andmetel on Eestis ja ka mujal Baltikumis ning Põhjamaades televisiooni usaldusväarsus jätkuvalt kõrge. Seevastu uue meedia (sotsiaalmeedia ja otsingumootorid) usaldusväarsus on Eestis väga madal, kinnitab EBU poolt läbiviidud uuring.⁴⁹

Autor nõustub eelkäsitletud autorite seisukohaga, et televisiooni võib pidada kõige ulatuslikumaks ja mõjukamaks massimeedia alaliigiks. Olenemata sellest, et televisioonile pole antud ametlikku poliitilist rolli, omab see siiski olulist rolli kaasaegse poliitika tegemises, sest televisioon on üks parimaid kommunikatsioonikanaleid valijate ja poliitikute vahel. Lisaks on eelnevalt viidatud uuringud näidanud, et televisioon on üldiselt aegade jooksul jäänud pigem usaldusväärseks ja usutavaks massimeedia vahendiks. Samuti ei saa unustada seda, et vaatamata televisiooni võimalikele negatiivsetele mõjutustele, omab televisioon siiski nii laste kui täiskasvanute seas koolitaja ja peamise meelelahutaja rolli.⁵⁰

---

⁴⁷ Kaugia, S. (2011), lk 109-110.

⁴⁸ Loit, U. Televisioon Euroopas: regulatsioon, poliitika, sõltumatus: Eesti: seireraport 2005. Tartu: Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond 2005, lk 180.

⁴⁹ Pärl, M. EBU uuring: Eesti elanikud tajuvad avalik-õiguslikul meedial keskmist poliitilist survet. - <https://www.err.ee/936023/ebu-uuring-eesti-elanikud-tajuvad-avalik-oiguslikul-meedial-keskmist-poliitilist-survet> (05.02.2021).

⁵⁰ McQuail, D. (2010), p 35-36.

1.2. Televisiooni roll sotsialiseerimises

1.2.1. Sotsialiseerumise ja sotsialiseerimise olemusest

Sotsialiseerumist kui protsessi, on sotsioloogide, psühholoogide ja pedagoogide seas uuritud juba aastakümneid, kuid jätkuvalt leidub sellele mõistele hulganisti erinevaid seletusi ja arvamusi. Henry Wallon usub, et inimesest teeb sotsiaalse olendi tema vajadus juba sünnist alates ühel või teisel moel oma liigikaaslastega suhelda. Suhtlemine on võimalik üksnes sotsiaalses keskkonnas, mis muudab suhtluse käigus toimuva arengu loomupäraseks protsessiks ning seda ei tuleks vaadata kui protsessi, mille käigus isiksust kujundatakse kellegi või millegi poolt, sest isiksus kujuneb naturaalselt ja loomuomastelt.⁵¹

Inimeseks olemise teeb eriliseks asjaolu, et erinevalt loomadest ei toetu me mitte instinktidele, vaid õppimisele. Selleks, et oma sünnipärasest abitust seisundist välja kasvada, me mitte ainult ei vaja õppimist, vaid õnneks saame seda teha tänu inimese mõistuse ülesehitusele. Sestap ongi sotsialiseerumise üheks tähtsaimaks bioloogiliseks põhjenduseks inimese abitus.⁵²

Inimene kui sotsiaalse grupi liige hakkab juba varasest lapsepõlvest alates eneselegi teadmata omaks võtma kõike seda, mida ümbrus talle pakub, omandades ajapikku sotsiaalsed normid ja väärtushinnangud, mis kujundavad tema elu kuni surmani.⁵³ Selles avaldubki sotsialiseerumise olemus.

Sotsialiseerumise all võime kõige lihtsamalt öeldes mõista õppimist, mille käigus inimene lisaks kultuurile püüab teadvustada ka oma sotsiaalset mina, mille tulemusel areneb välja arusaam sellest, kes ta on. Sellest tulenevalt võib välja tuua sotsialiseerumise 2 tähtsat rolli: omandada ühiskonnas kehtivad tavad ja üldine elulaad ning arendada välja oma identiteet. Arvestades asjaolu, et ühiskond on pidevas muutuses, peab inimene suutma igal eluetapil kohaneda uute võimalike muutustega tema ümber.⁵⁴ Sestap ei saa me rääkida sotsialiseerumisest üksnes imiku täiskasvanuks kasvatamise kontekstis, vaid

---

⁵¹ Pescaru, M. The Importance of the socialization process for the integration of the child in the society, p 18. - https://www.researchgate.net/publication/330076266_THE_IMPORTANCE_OF_THE_SOCIALIZATION_PROCESS_FOR_THE_INTEGRATION_OF_THE_CHILD_IN_THE_SOCIETY (05.02.2021).

⁵² Hess, B.B., Markson, E. W., Stein, P-J. Sotsioloogia. Tallinn: Külim 2000, lk 70.

⁵³ Kaugia, S. Eesti noorte õigusliku sotsialiseerimise agentide mõjust siirdeühiskonnas. – Akadeemia 2002/1, lk 122.

⁵⁴ Hess, B.B., Markson, E. W., Stein, P-J. (2000), lk 69.

sotsialiseerumisest kui terve elu vältavast protsessist. See, milline sotsialiseerimisagent parasjagu inimesele mõju avaldab, sõltub väga paljuski vanusest, ühiskonnast ja ajast.

Eesti tuntud kriminoloog ja õiguse sotsioloogia nimekas esindaja Eduard Raska on viidanud sotsiaalpsühholoogia interaktsionistliku koolkonna esindaja Tamotsu Shibutani seisukohale, mille järgi sotsialiseerumine on „katkematu kommunikatsiooniprotsess, mille käigus uustulnuk kui organiseeritud kooslusse lülituv indiviid kujundab oma võimekust osaleda grupis, ühiskonnas, laiemalt kultuuriruumis, tehes selleks subjektiivsel alusel individuaalseid valikuid, mille käigus lõppresultaadina omandab ta tunnustatud käitumismudelid“. Õppimisprotsess hõlmab endas pidevat vaadete ja käitumise korrigeerimist, mis annab lõpptulemusena võimekuse näha ette koosluses elavate teiste liikmete reaktsiooni ning oskuse nende liikmetega kohanduda. T. Shibutani kontseptsioon toob selgelt välja sotsialiseerumise kahesuunalise olemuse: ühelt poolt indiviid kohandub ühiskonna tingimustele, kuid teisalt üritab ta pidevalt oma subjektiivsetest vajadustest lähtuvalt olemasolevaid tingimusi muuta ja kohandada.⁵⁵ Eduard Raska mõistab sarnaselt eelolevale sotsialiseerumist kui isiksuse kujunemise, ühiskonda lülitumise ja ühiskonna muutustega kohanemise protsessi.⁵⁶

Põhjus, miks inimene vajab sellist vaimset häälestatust, tuleneb ka Austria psühholoogi Sigmund Freudi psühhoanalüüsist. Nimelt on Freud lähenenud sotsioloogia probleemidele psühholoogia vaatenurgast. Tema sõnul on inimesele loomuomane püüelda pidevalt oma vajaduste ja kirgede rahuldamise suunas. Paraku ei saa sotsiaalne elu olla võimalik, kui inimesed ei kontrolli oma käitumist. Seetõttu on ka Freudi arvates sotsialiseerumine protsess, mille käigus inimene õpib kontrollima oma impulsse ja ütlema ära kohese naudingu vajadusest.⁵⁷

Indiviid ja ühiskond on omavahel sotsialiseerumisprotsessis tihedalt seotud: ühiskond kujundab oma institutsioonide kaudu isiksust, kuid samapalju kujundab indiviid ise ühiskonnas aktiivselt tegutsedes seda, milliseks teda ümbritsev sotsiaalne keskkond kujuneb. Seetõttu ei saagi isiksuse sotsialiseerumist lahutada ühiskonnast ning seda tabavatest muutustest. Sotsialiseerumist peab uurima kui ühtset, terviklikku ühiskondlikku protsessi. Suurim mõjutaja isiksuse kujunemisel on makrokeskkond, kuid üksnes selle taustal ei saa me

---

⁵⁵ Raska, E. Olemise õigus. Lk 116. -

https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/309/Raska_Olemise_vigus.pdf?sequence=1&isAllowed=y (27.01.2021).

⁵⁶ Raska, E. Õiguse apoloogia. Sissejuhatus regulatsiooni sotsioloogiasse. Tartu: OÜ Fontese Kirjastus 2004, lk 148.

⁵⁷ Hess, B.B., Markson, E. W., Stein, P.-J. (2000), lk 80.

üksikindiviidi arengu iseärasusi seletada. Selleks, et mõista isiksuse sotsialiseerumist laiemalt, on vaja üksikasjalikult süüvida mikrokeskkonda, milleks on perekond, kool, sõbrad, töökollektiiv jne, ehk teisisõnu nende institutsioonide mõjusse, mida nimetame sotsialiseerimisagentideks.⁵⁸

Väärtused, teadmised ja normid omandatakse õppimise teel ning selleks on vajalikud erinevad informatsioonikandjad, mis selle kõik võimalikuks teevad.⁵⁹ Nii ongi sotsialiseerimise eesmärgiks saanud inimese kohandamine ja õpetamine, tulemaks toime tänapäeva reegleid, tavasid ja norme täis maailmas.

Ivar Aimre sõnul uuritakse sotsialiseerumist eelkõige mikrosotsialiseerumise kontseptsioonides. Sotsialiseerimine seevastu kujutab endast makrotasandi kontseptsioone ning on paljuski seotud kasvatamise ja õpetamisega.⁶⁰ Sotsialiseerimisagendid õpetavad meile, mida me peame teadma ja tegema selleks, et kuuluda kogukonda ja ühiskonda laiemalt, täites seal kehtivaid ootusi täisväärtusliku ühiskonnaliikme osas. Sotsialiseerimisagendid võivad olla nii individuaalseid, grupiviisilised kui ka institutsionaalsed, mis lõppastmes mõjutavad meie minapildi, käitumise ja väärtuste kujunemist.⁶¹

Peamisteks sotsialiseerimisagentideks on perekond, eakaaslased, kool, massimeedia.⁶²

I. Aimre on tähelepanu juhtinud, et sotsialiseerimine pole pelgalt ühe indiviidi isiksuse kasvatamine väikelapsest täiskasvanuks. Filosoofilisemalt lähtudes võib seda nimetada justkui inimese vaimseks kodeerimiseks, kus kujundatakse isiksusele omaseid tüüpilisi sotsiaalseid reaktsioone ja tegevusnorme. Läbi kasvamise kodeeritakse meile ümbritseva maailma poolt teadmisi selleks, et oleksime võimelised suhtlema, koostööd tegema teiste inimestega, töötama, õppima ja tegelema mitmesuguste harrastustega sümbioosis.⁶³

Seda, et inimest mõjutab eelkõige ühiskond, milles ta viibib, on leidnud 1950ndatel ka ameeriklane David Riesman. Ta on esitanud kontseptsiooni ühemõõtmelisest inimesest (ing *one-dimensional man*). See teooria kinnitab, et indiviidid on grupeeritud kolme suurde

---

⁵⁸ Kaugia, S. (2002), lk 122-123.

⁵⁹ Hess, B.B., Markson, E. W., Stein, P.-J. (2000), lk 74.

⁶⁰ Aimre, I. Sotsioloogia. 4. tr. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2006, 2013 (Tallinn: Ferdida), lk 127.

⁶¹ Open Education Sociology Dictionary. Agent of socialization. - <https://sociologydictionary.org/agent-of-socialization/> (09.02.2021).

⁶² Arnon, S., Ilatov, Z., Shamai, S. Socialization agents and activities of young adolescents. Adolescence 2008/2, p 382; Kaugia, S. (2011), lk 5.

⁶³ Aimre, I. (2013), lk 127.

sotsiaalselt erinevalt vaadeldavasse gruppi. Igaüks neist kolmest grupist omab olulist tähendust tööstusliku arengu tasemega ühiskonnas.⁶⁴

Riesmani töödes esindatud kolm inimtüüpi on:

- 1) Indiviidid, kes on juhitud traditsioonidest lähtuvalt (ingl *tradition-directed people*);
- 2) Indiviidid, kes on sisemiselt juhitud (ingl *inner-directed people*);
- 3) Indiviidid, kes on teiste poolt juhitud (ingl *other-directed-people*).

Neid inimtüüpe eristab ajastu, milles inimesed on elanud. Traditsioonide poolt juhitud inimese käitumismudel sotsialiseerimise kontekstis oli iseloomulik eelkõige industriaalajastule, kus inimesed olid pigem konservatiivsed, pidasid kinni tavadest ja järgisid jäigalt käitumisreegleid. Sisemiselt juhitud inimtüüp avaldus pigem juba industriaalühiskonna esimesel poolel, kus tavad hakkasid käitumises üha väiksemat rolli mängima ning tähtis oli grupi integratsioon ja grupipoolne kontroll, kus isik jälgis oma sisemisi veendumusi ning oli muutustele avatum ja lausa soovis muutusi näha. Tänapäeva ühiskonnas eksisteerib valdavalt kolmas inimtüüp, kes on justnimelt teiste poolt juhitud. Käitumine on määratud enamasti läbi väliste faktorite, kus inimesele avaldab tohutut mõju tarbimisühiskond, domineerivad mood, trendid, stereotüübid, massikommunikatsiooni poolt pakutav ja avaldub. Inimene laseb end juhtida ning paraku propaganda just sellistest inimtüüpidest „toitubki“. Praeguses ühiskonnas elades on tavaline, et inimene kõhkleb pidevalt, kuidas ühes või teises olukorras käituda ning käitumismalle kohandatakse pidevalt ümbritsevate inimeste omadega.⁶⁵

Kõike eelpooltoodut arvestades võib kokkuvõtvalt öelda, et sotsialiseerimisel on kolm dimensiooni:

- 1) psühholoogiline - isiksuse kujunemine ja välja arenemine;
- 2) kultuuriline – sotsiaalsete normide ja väärtuste sisendamine ja omandamine, et olla sotsiaalse kogukonna liige;
- 3) sotsioloogiline – sotsiaalne rollimäng ning oskus erinevates olukordades vastavalt oma käitumist kujundada.⁶⁶

---

⁶⁴ Waltraud Marggraff, K. A study of Riesman's Theory of Social Character. – https://www.jstor.org/stable/2786125?seq=1#metadata_info_tab_contents (16.01.2021).

⁶⁵ Aimre, I. (2013), lk 128.

⁶⁶ The Importance of the socialization process for the integration of the child in the society. P 19. - https://www.researchgate.net/publication/330076266_THE_IMPORTANCE_OF_THE_SOCIALIZATION_PROCESS_FOR_THE_INTEGRATION_OF_THE_CHILD_IN_THE_SOCIETY (24.03.2021).

Lisaks eeltoodule on oluline märkida, et sotsialiseerumise üheks alaliigiks on õiguslik sotsialiseerumine, mis kujutab endast „protsessi, milles kujuneb välja subjektes identiteedita olemisest identiteedi põhine olemine, kujuneb sotsiaalse teovõimega, oma õigusi ja kohustusi mõistev ja normiteadlik isiksus, kes ratsionaalsetel kaalutlustel kohandab ja loob ise kooskõla ühiselu tegevustega“.⁶⁷

Kuna õiguslik sotsialiseerumine on sotsialiseerumise alaliigiks, siis puuduvad siin spetsiifilised sotsialiseerimisagendid. Erandina võib siin nimetada ehk õigusinstitutsioone.⁶⁸

Ka õigusliku sotsialiseerumise protsessis on oluline roll nii õppimisel kui ka sotsialiseerimisagentide tegevusel õpetamise ja kasvatamise läbi. Õiguslikus sfääris aktiivse isiksuse kujundamine ongi õigusliku sotsialiseerimise eesmärgiks.⁶⁹

1.2.2. Televisioon isiksuse vahetu kujundajana

Sotsialiseerimisagentide osatähtsus on pidevas muutuses inimese kasvamise ja arenemisega seoses. Kui väikese lapse jaoks on esmalt kõige olulisemaks sotsialiseerimise agendiks ehk mõjutajaks perekond ja seal valitsevad väärtused, siis ajapikku perekonnalt saadava informatsiooni tähtsus ja osakaal väheneb; koolinoorte jaoks muutuvad vanemate poolt antavad väärtused vähemtähtsaks asendudes eakaaslaste mõjuga – noorte seas tekib grupivaim ning grupist väljaviskamise hirmus järgitakse pigem eakaaslaste grupis valitsevaid tõekspidamisi.⁷⁰

Televisiooni nagu massimeedia teistegi liikide näol on tegemist elukestva sotsialiseerimisagendiga, mille mõju ühiskonnaliikmete arengule on raske üle hinnata. Seda eriti noorte suhtes, kes väljaarenemata isiksustena on täiskasvanutega võrreldes enam mõjutatavad.

Inimene võtab sotsiaalsed väärtused ja käitumisnormid omaks sotsiaalse kogemuse baasil. Kahjuks ei ole alati ühiskonnas tunnustatud sotsiaalsete normide suhtes saadav kogemus positiivne – ühiskond ise kujundab isiksust kõigi oma institutsioonide ja kultuuriga. Sotsiaalse

---

⁶⁷ Raska, E. Olemise õigus. Lk 118. –

https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/309/Raska_Olemise_vigus.pdf?sequence=1&isAllowed=y (27.01.2021).

⁶⁸ Õigusliku sotsialiseerumise.. (1999), lk 77.

⁶⁹ *Ibidem*, lk 20.

⁷⁰ Kaugia, S. (2002), lk 123.

kogemuse ammutamine ühiskondlikust mälust või käesoleval juhul teleseriaalides nähtust, määrab inimese käitumise erinevates õiguslikult tähtsust omavates situatsioonides.⁷¹ Selsamal põhjusel on väga oluline selgitada noortele, kuidas peaks mõistma või ümber käima sotsiaalse kogemusega, milleks on näiteks vägivald teleseriaalides.

Teatavasti pole kõik kuld, mis hiilgab, nii ka meediamaastikul, eriti meelelahutusliku televisiooni puhul. Teatud juhtudel võib informatsiooni levikuga kaasneda hoopiski paanika õhutamine, hinnangute ja normide standardiseerimine ning noorte puhul võib televisioonis nähtav sisu osutada kasvatuslikult ebasoovitavaks. Kahjulik kõrvalmõju ei avaldu sageli koheselt, vaid enamik mõjutustest ilmnevad alles pika aja möödudes.⁷²

Rääkides televisiooni mõjutustest isiksuse kujunemisele, peame esmalt mõistma, mida tähendab mõju kui mõiste ise massikommunikatsiooniteoorias. Gerhard Maletzke sõnul võib mõju all silmas pidada inimeste juures jälgitavaid käitumis- ja kogemisprotsesse, mille vastuvõtjaks nad on.⁷³ Massikommunikatsiooni väljunditeks ongi mõjud, mis omakorda võivad olla nii pikaajalised, lühiajalised, ettekavatsemata kui ka kavatsetud.⁷⁴

Ilmselt ei ole vaidlust selle üle, et televisioon avaldab inimeste jaoks väga mitmekülgset mõju – inimpsüühika, hoiakud, käitumine, unehäired, emotsioonid, välja kujunev arvamus ühiskonnast ja selle toimimisest ning kindlasti veel palju muudki, on seotud meediast saadava sotsiaalse kogemusega.⁷⁵ Erinevate uuringute tulemusena on selgeks tehtud, et meedial on kõige suurem roll inimeste jaoks pikaajaliste mõjude tekitamisel. Üks nimekamaid massimeedia pikaajaliste varjatud mõjude uurijaid on George Gerbner, kes on veendumusel, et televisioon avaldab sügavaimat mõju nn „telesõltlastele“, kelle all peab ta silmas eelkõige lapsi. Vahemikul 1969-1980 viis ta Ameerikas läbi eetris olnud telesaadete analüüsi ning sedastas, et kõige vaadatuimal ajal näidati telerist 10 korda rohkem kuritegevust, kui seda esineb tegelikkuses. Siit omakorda tuletas G. Gerbner telesõltlaste seas välja „õela maailma sündroomi“, mis lahti seletatuna tähendab maailma kujutamist ohtlikuma ja hirmuäratavamana kui see tegelikult on. Lisaks ütleb ta, et televisioon on lähtepunktiks

---

⁷¹ Õigusliku sotsialiseerumise... (1999), lk 18.

⁷² Lauristin, M., Vihalemm, P. (1980), lk 32.

⁷³ Maletzke, G. Psychologie der Massenkommunikation. Hamburg: HansBredow Institut 1963, S 189.

⁷⁴ Kõuts-Klemm, R., Seppel, K. (2018), lk 54.

⁷⁵ Shrum, L. J. Cultivation Theory: Effects and Underlying Processes. P 1. –

https://www.researchgate.net/publication/314395025_Cultivation_Theory_Effects_and_Underlying_Processes (31.01.2021).

inimestele, öeldes, mis on ühiskonnas hea või halb ning sellega kultiveeruvad inimeste hoiakuid.⁷⁶

Meedia tarbimine ja meediakeskkonnas elamine on saanud nii laste kui ka täiskasvanute jaoks väga tähtsaks: läbi televisiooni saame arendada oma teadmisi, lahutada meelt, kuid televisioon võib osutada ka arengut pärssivaks elemendiks. Seda juhul, kui meedias kajastatavad väärtused on n-ö nihkes ja ei toeta noorte sotsiaalselt adekvaatset väärtuskasvatust. Meedias nähtav vägivald on laste jaoks väga ohtlik nende väärtushinnangute kujunemisel, sest kui teleri vaatamise ajal ei seisa lapsel kõrval täiskasvanu, kes selgitaks, et päriselus on filmis nähtaval vägivald karmid tagajärjed, mitte pelgalt naer ja nali, võib laps vägivalda valesti mõista.

Ekraanimeedias nähtud vägivalda ja selle negatiivset mõju sotsiaalsele arengule, on käsitletud ka Edgar Krull. Ta märgib, et erinevad vägivallastseenid, mida teleekraani vahendusel näidatakse, on sageli veel välja kujunemata psüühikaga nooruki jaoks arusaamatud ja arengutasemele mittevastavad, kuid paraku kontrollimatul telerivaatamisel siiski neile kättesaadavad. Välismaised uuringud on kinnitanud, et tegelikult televisioonis nähtud vägivald on otsene seos laste kuritegevusega. Põhjus, miks selleteemalised uuringud on palju aega ja vaeva nõudnud, on seotud filmitootjate ähmaste väidetega selle kohta, et filmid ei saa olla põhjuseks, miks noorukid vägivaldset käitumist eeskujuks võtavad: filmitootjate hinnangul peaksid lapsed just õppima seda, et pahad saavad karistada ja head pääsevad võidule. Siiski on 1990ndatel jõutud kokkuvõtivate üldistuseni välismaal, et televisioonis näidatav vägivald ja laste agressiivne käitumine on omavahel positiivses korrelatsioonis. Nii on USAs sedastatud, et vägivalda demonstreerimine teles on üheks olulisemaks agressiivsust, kuritegevust ja vägivalda põhjustavaks faktoriks sealses ühiskonnas. Kinnitusi neile väidetele on saadud ka nii laboratoorsel teel kui ka tõsieluliste juhtumite uurimise teel.⁷⁷

Autor on seisukohal, et lapsevanemad peaksid tegema kõik endast oleneva, et vägivalda sisaldavaid teleseriaale ja saateid jõuaks üha vähem nende lasteni, kelle arengutasemele need veel mõeldud ei ole. Selle probleemiga tegelemiseks jäävad riigi käed liiga lühikeseks. Vaadeldes tänast olukorda, kus lapsed üha enam ka valitseva pandeemia tõttu kodus pikalt

---

⁷⁶ Kõuts-Klemm, R., Seppel, K. (2018), lk 60; L. J. Shrum. Cultivation Theory: Effects and Underlying Processes. P 2. – https://www.researchgate.net/publication/314395025_Cultivation_Theory_Effects_and_Underlying_Processes (31.01.2021).

⁷⁷ Krull, E. Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat. 3. tr. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2018, lk 136.

viibivad, puudub lapsevanematel või on neil järjest vähem kontrolli selle üle, mida lapsed kodus meediast tarbivad ja millega oma aega sisustavad. Samas paraku kommertstelevisioonis näidatav ei ole oma sisu poolest eriti kontrollitav ning isegi kui telesaate alguses näidatakse, et näidatav sisu ei ole sobilik alaealistele, saavad siiski lapsed sellele ligipääsu. Selleks, et saaksime tasakaalu massimeedia tasalülitava mõjuga, peavad perekond, koolikaaslased, õpetajad ja ka teised täiskasvanud, andma edasi tõekspidamisi, väärtusi ja hoiakuid, mis peegeldavad elutervet ja tasakaalukat ühiskonda. Nagu E. Krull on tõdenud, siis „vaatamata sellele, et nooruki isiksuse kujunemist mõjutavad eelkõige sünnipärase eeldused ja soodumused, lisanduvad vanusega ka üldised elukeskkonnast tingitud eripärase sotsiaalsed kogemused, sh temperament, tundlikkus keskkonna suhtes jms“.⁷⁸ Seetõttu ongi oluline, millist meediasisu meile edastatakse.

Arvestades seda, et Eesti lapsed ei kasva suletud ühiskonnas ning varem või hiljem puutuvad nad oma elus kokku igasuguste situatsioonidega, olgu need siis päriselus või filmis, oleks vale väita, et see ei avalda kaudset mõju kõigi laste käitumistendentside kujunemisele. Selge on see, kõigil noorukitel ei ole agressiivsusega probleeme, kuigi võib eeldada, et kõik nad on oma elu jooksul vägivallaga kokku puutunud (ekraanil nähtu, päriselus kogetu). Hoolivuse ja mõistvuse väljendamine eakaaslaste suhtes saab alguse perekonnast: laps, kes pole saanud vanematelt hoolivust, mõistmist ja armastust, ei oska seda iseenesestmõistetavalt ka teiste suhtes väljendada. Laste käitumise osas on töö autori hinnangul väga suur roll kanda tunnetel, mis üht või teist käitumist mõjutavad. Oma nõrkuste, puuduste ja hirmu väljendamine on noorte seas tabuteema, sest popid on ju need, kellel on võimu ja autoriteeti teiste seas. Kui laps ei ole saanud vanematelt oskust väljendada oma tundeid ja valu ning omandanud filtrit selle kohta, mis on lubatud, mis mitte ja mis on reaalsus ning mis fiktsioon, on sageli tagajärjeks empaatiavõimetu isiksuse kujunemine. Kui lapsel ei ole empaatiavõimet, st ta ei oska tunda kellegi teise valu enda omana, ei suuda ta ehk mõista ka teistele põhjustatava valu ulatust ja sügavust. Filmides ja seriaalides kohatav vägivald on miski, mida lapsed tõlgendavad võimu ja tugevuse näitajatena olukorras, kus tegelikult enesekindlusest ja kodusest turvatundest on jäänud vajaka. Selline muster, kus vägivallas nähakse pääseteed enese tõestamise ja kehtestamise osas, on kahjuks korduv. Seega võib kõigi eelduste kohaselt arvata, on teleekraanidelt nähtavast vägivallast on enim mõjutatud just need noorukid, kellel juba perekonna tasandil on puudus turvatundest ja empaatilisusest.

---

⁷⁸ *Ibidem*, lk 151.

Vägivallastseenid seriaalides on pahatihti miski, mis vaatajatele n-ö peale läheb ning mida saate reitingu ja majanduslike tulemuste saamise eesmärgil üha rohkem seriaalides kohata võib. Seega oleme probleemi ees, kus ühelt poolt vaadatuna on mängus telekanali omaniku ärilised huvid, teisalt aga probleemsed, defektse õigusteadvusega noored.

Autori väidet selle kohta, et meedias näidatav vägivald tõstab reitingut ja seeläbi parandab produktsioonifirmade majanduslikke tulemusi, tõestavad ka mitmed välismaised uuringud, millest on kokkuvõtte teinud prof Robert Reiner. Ta märgib, et väidetavalt on kuritegevuse kajastamine ja kriminaalõigus üldiselt olnud juba aastasadu äärmiselt populaarne, vaatamänguline ning meelelahutuslik allikas meediamaaastikul ning seda juba ammu enne seda, kui massimeedia hakkas ühiskonnas populaarsust kasvatama. Lähiminevikku vaadates on vähemasti positiivne see, et järjest selgemalt on eristatav faktipõhine kuritegevuse kajastamine ning väljamõeldis ehk meelelahutuslik meedia. Ameerikas läbiviidud uuringud näitasid, et vägivalda, kuritegevuse ja õigluse alased teemad omandasid väga suure protsendi kogu meedias avaldatavast sisust: 22-28% kogulugudest ajalehtedes ja 20% kohalikus televisioonis.⁷⁹

Samuti on väga paljude läbiviidud uuringute tulemusena sedastatud, et meedial on väga otsustav roll hälbimise ja kriminaalsete piiride kujundamisel. Lisaks on meedial keskne roll jõukate eluviiside kuvamise ja populariseerimise osas, mis tekitab puudust kannatavate inimeste seas surve omandada ka endale ihaldatud eluviis või materiaalsed asjad, mille hankimise osas paraku legitiimseid vahendeid alati ei valita. Meedia rolli õigusrikkumiste motiivide kujunemise osas on täheldanud ka mitmed psühholoogilised teooriad. Väidetavalt on telekraanidel nähtud vägivallapildid üheks sotsiaalse õppimise vormiks ning inimesed püüavad hakata jäljendama meedias nähtud vägivalda või siis saavad sealt hoopiski eeskujul vägivaldsete aktide sooritamiseks. Seega saame järeldada, et meedia soodustab kuritegevust ja vägivaldset käitumist sotsiaalse kogemuse saamisest lähtuvalt. Räägitud on veel ka meediast kui avatud kuritegevuse ülikoolist, mis lahti seletatuna tähendab, et meedias näidatu levitab erinevaid tehnikaid ja võtteid kriminaalseks käitumiseks.⁸⁰

---

⁷⁹ Reiner, R. Media made criminality: The representation of crime in the mass media. P 381. - https://www.researchgate.net/publication/30528841_Media_made_criminality_The_representation_of_crime_in_the_mass_media (24.03.2021).

⁸⁰ *Ibidem*, p 395.

Eelnevalt kirjeldatud olukorra kohta on olemas ka ingliskeelne termin „*copycat crime*“, mis oma sisult tähendabki tegutsemist, mis on matkitud või inspireeritud eelnevalt nähtud elavast kuriteo mudelist või meediasisust. Sellise matkitud kuritegevuse neli põhikomponenti on järgmised: 1) meedias portreeritud kuritegevus, mis on sooritatava kuriteo eelkäijaks, 2) kuriteo kriminoloogiline mudel, 3) kurjategija, kes on mõjutatud eelnevalt nähtud kuriteoepisoodist, 4) kopeeritav kuritegu ise.⁸¹

Meedias nähtud vägivald võib avaldada rohkem mõju noorukite vägivaldsele käitumisele ja vägivalda ennast on hakatud järjest rohkem propageerima meedias selle ekraniseerimise kaudu: televisioonis nähtav on hakanud üha rohkem mõjutama noorte sotsialiseerimist ja käitumist üldiselt. Dorothy Hobson on kirjutanud, et koolinoori kui meedia suurimaid tarbijaid võib iseloomustada läbi nende sarnaste huvide ja ootuste meedias näidatu osas. Neil huvidel on väga märkimisväärne roll, milliseks noor oma väärtushinnangute poolest kujuneb. Sõprade kui eakaaslaste arvamus on olnud ja jääb alati noortele oluliseks faktoriks, millest sõltub noorte tarbitava meedia sisu ning eesmärk.⁸² Autor leiab, et noorte jaoks on väga oluline olla kursis noorte seas populaarsete teleseriaalide sisuga, kuna see aitab kaasa kuuluvustunde suurenemisele sõprade seas ning läbi ühiste jagatud kogemuste teleseriaalidest nähtu põhjal jagatakse teadmisi ja tehakse huumorit. Üldiselt neist teleseriaalidest, mis on oma sihtgrupi poolest suunatud noorukitele, pruugib vägivalda leida vähem, kui täiskasvanutele suunatud programmide ja saadetest. Paraku on uuringud näidanud, et noorte seas on iseloomulikuks saanud justnimelt selliste telesaadete vaatamine, mis ei olegi konkreetselt suunatud neile kui sihtauditooriumile, vaid neile, kui võimalikule auditooriumile.⁸³ Seega võime siit järeldada, et nooruk teeb oma programmivaliku lähtudes sellest, mis on põnev ja meelt lahutav. See järeldus toetab eespool käsitletud seisukohta, et meedia meelelahutuslik funktsioon on üha enam kasvutrendis.

---

⁸¹ Surette, R. Copycat Crime. - https://oxfordre.com/criminology/view/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-33?TB_iframe=true&width=921.6&height=921.6 (28.01.2021).

⁸² Hobson, D. Everyday People, Everyday Life. British Teenagers, Soap Opera and Reality TV. – C. Von Feilitzen (ed.). Young People, Soap Operas and Reality TV. Göteborg: Göteborg University 2004, p 129.

⁸³ *Ibidem*, p 129.

2. VÄGIVALD ISIKSUST KUJUNDAVA TEGURINA

2.1. Vägivalla mõiste ja liigid

2.1.1. Vägivalla mõiste

Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) definitsiooni kohaselt mõistetakse üldist vägivalda järgmiselt: „tahtlik füüsilise jõu kasutamine, mis seisneb sellega ähvardamises või tegelikus kasutamises enda, teise inimese, grupi või kogukonna vastu, mille tulemus on vigastus, surm, psühholoogiline kahju või selle tõenäosus on vähemasti suur“.⁸⁴ Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020, mis on Vabariigi Valitsuse 08.09.2016 korraldusega nr 302 heaks kiidetud, lisab omalt poolt, et „vägivald üldiselt on inimõigusi tugevalt kahjustav probleem, mis piirab inimeste õigust elule, vabadusele, turvalisusele, vaimsele ja füüsilisele puutumatusse, väärikusele ja mittediskrimineerimisele“. Arvestades asjaolu, et vägivald ei põhjusta kannatusi mitte üksnes kannatanule endale, vaid ka tema lähedastele, on riiklikul tasandil veelgi suuremaks probleemiks vägivallast tingitud kahjude ilmnemine ühiskonnale. Seda ilmestavad eelkõige suurenenud ravikulud, vähenenud töövõimeliste inimeste hulk, elukvaliteedi langus jpm. Nagu ka paljudes uuringutes juba sedastatud, on vägivald miski, mis kipub korduma ning sellest ringist väljumine võib osutada omaette keeruliseks katsumuseks. Lisaks on täheldanud, et lapsed, kes näevad pealt või satuvad ise nooruspõlves vägivalla ohvriks, puutuvad vägivallaga kokku oluliselt suurema tõenäosusega ka täiskasvanueas, võrreldes nende lastega, kellel vägivallaga kokkupuudet pole olnud.⁸⁵

Justiitsministeeriumi andmetel vähenes statistiliselt 2020. aastal vägivallakuritegude arv, kuid sellegi poolest moodustasid vägivallakuriteod kõigist kuritegudest 31%, mis on peaaegu kolmandik registreeritud kuritegude koguarvust. See number on kahetsusväärset suur ning võib arvata, et tegelikkuses on see number isegi suurem, kui statistiliselt, sest väärkohtlemise registreerimiste arv on vähenenud.⁸⁶

---

⁸⁴ Definition and typology of violence. - <https://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en> (04.02.2021).

⁸⁵ Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. Tallinn 2015, lk 2. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/vagivalla_ennetamise_strateegia_aastateks_2015-2020.pdf (04.02.2021).

⁸⁶ Kuritegevus Eestis 2020. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/vagivallakuriteod> (04.02.2021).

WHO andmetel sureb rohkem kui 1.3 miljonit inimest igal aastal ning sellest 2.5% kaotab oma elu vägivallast tingituna. Statistiliselt on vägivald neljas kõige levinum surma põhjus 15-44- aastaste inimeste seas. Veelgi kurvem on tõsiasi, et tuhanded inimesed, kes jäävad peale vägivaldset rünnet küll ellu, veedavad üldjuhul oma ülejäänud elu raskete terviseprobleemide ning eluaegsete sotsiaalsete probleemide saatel. Statistiliselt moodustavad vägivaldsed ründed isegi vargustest suurema osakaalu.⁸⁷

2.1.2. Vägivalla liigid

Vägivallal on mitmeid erinevaid avaldumisvorme (füüsiline, vaimne, kollektiivne, seksuaalne, majanduslik jt), kuid selge on see, et mistahes vägivald avaldab kõige suuremat kahju just lastele ja noorukitele. Lapsed alles õpivad maailma tunnetama, omandavad autoriteetsete eeskujude pinnalt käitumismalle ja tõekspidamisi. Vägivald õpetab vägivaldset käitumist, kuid see, kuidas üks või teine vägivallaga kokku puutunud inimene sellest mõjutatud saab, on väga erinev. On ju selge, et vägivallaga puututakse kokku nii koolis, tänaval ning kahetsusväärsetel kombel ka kodudes. Lisaks omal nahal kogetud vägivallale võib suure kindlusega väita, et pole olemas noorukit, kes poleks näinud vägivalda televisioonis, filmis või sõprade elus.

Naiste tugi- ja teabekeskus⁸⁸ on välja toonud, et vägivald õpetab lastele järgmist:

- 1) ka üksteist armastavad inimesed peksavad üksteist;
- 2) oma perekonnaliikmete löömine on tegelikult moraalselt aktsepteeritav;
- 3) lahenduste puudumisel on vägivald lubatud;
- 4) olles lähisuhetes, tuleb pidevalt valvel olla, sest iial ei tea, kuna tunded üle keevad ning vallandub ohuolukord.

Vägivalda pealt näinud lapsi varitsevad järgnevad kirjanduses välja toodud ohud⁸⁹:

- 1) alkoholi ja narkootikumide tarvitamise tõenäosus suureneb 50%;
- 2) enesetapu sooritamise sagedus suureneb 6 korda;

---

⁸⁷ Ogenler, O., Yapici, G. Assessment of physical violence against research assistants and nurses in an university hospital. - Acta Bioethica 2018/24 No 1, p 20.

⁸⁸ Naiste tugi- ja teabekeskus. Vägivald ja lapsed. - <https://naistetugi.ee/vagivallast/vagivald-ja-lapsed/> (11.02.2021).

⁸⁹ Naiste tugi- ja teabekeskus. Vägivald ja lapsed. - <https://naistetugi.ee/vagivallast/vagivald-ja-lapsed/> (11.02.2021).

- 3) lööja idealiseerimine ning respekti kaotamine ohvri suhtes;
- 4) haige hinge välja elamine valimatutes seksuaalsuhetes;
- 5) kodust ära jooksmine teismeliseas.

Eelpooltoodust lähtuvalt on väga oluline selgitada noortele vägivaldse käitumise tagajärgi teise inimese suhtes ning teha igapäevaselt selgitustööd, seletades lastele, millest vägivaldne käitumine tuleneda võib ja et vägivald ei ole lahendus tegelemata probleemidele. Käitumismudelid, mis on noorukieas tekkinud vägivallast arusaamisel ja selle tõlgendamisel, kanduvad pahatihti edasi ka täiskasvanuella ning mida aeg edasi, seda raskem on muuta inimese suhtumist ja väljakujunenud isiksust. Vägivaldne käitumismuster võib hakata rakenduma ka hilisemas pereelus ning sellisest vägivallaringist välja astumine on juba nii inimese enda kui ka temaga kokkupuutuvate isikute jaoks keeruline väljakutse.

2.1.2.1. Füüsiline vägivald

Füüsiline vägivald on tahtlik füüsilise jõu kasutamine vastu teise inimese tahtmist.⁹⁰ Füüsiline vägivald oma olemuselt ja tagajärgedelt on kõige kergemini tuvastatav ja tõendatav vägivalla liik, sest üldjuhul on füüsilise vägivalla tagajärjed silmaga nähtavad, põhjustades kannatanule füüsilisi vigastusi. Kõige suuremaid kannatusi põhjustab füüsiline vägivald sellistes piirkondades, kus tagajärjed on teistele nähtavad (nt näopiirkond). Sellisel juhul ei pruugi kannatuseks olla niivõrd valu tundmine, kuivõrd stressi esile kutsumine ja alanduse tundmine. Seda kinnitab ka välismaine kirjandus, lisades eeltoodule veel häbi ja madala enesekindluse.⁹¹ Füüsiline vägivald ei seisne mitte üksnes füüsiliste vigastuste tekitamises, vaid toob sageli endaga kaasa ka vaimseid terviseprobleeme: psühholoogilise haigestumise või moraali kaotuse. Inimene, kes on kogenud füüsilist vägivalda, võib kokku puutuda posttraumaatilise stressihäirega, mis on oma olemuselt justkui puue kannatanu jaoks. Selleks, et traumeerivast kogemusest üle saada, otsitakse sageli abi just sõprade, perekonna või töökaaslaste seast.⁹²

---

⁹⁰ Vägivalla liigid paarisuhtes. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/vagivalla-liigid-paarisuhtes> (16.02.2021).

⁹¹ Rodrigues, L. G. jt. Trends of maxillofacial injuries resulting from physical violence in Brazil. 2020. P 70. - <https://doi.org/10.1111/edt.12509> (12.02.2021).

⁹² Akanni, O.O., jt. Prevalence, Factors, and Outcome of Physical Violence against Mental Health Professionals at a Nigerian Psychiatric Hospital. P 15. - https://www.researchgate.net/publication/334189862_Prevalence_Factors_and_Outcome_of_Physical_Violence_against_Mental_Health_Professionals_at_a_Nigerian_Psychiatric_Hospital (12.02.2021).

Eesti seadusandluses on isikuvastased vägivaldteod toodud välja Karistusseadustiku 9. peatüki 2. jaotises. Karistusseadustikust tulenevalt võib füüsilist vägivalda sisustada kehalise väärkohtlemise kaudu (KarS § 121), mis seisneb valu tekitamises ja tervise kahjustamises. Mitmed karistusseadustiku eriosa koosseisud sisaldavad ühe tunnuseks vägivalda, mille all peetakse silmas tegu, mis vastab eelpoolnimetatud kehalise väärkohtlemise koosseisule.⁹³ Füüsiline vägivald põhjustab eelkõige kannatanule valu. Riigikohus on lahendis 3-1-1-29-15 selgitanud, et „valu organismi kaitsefunktsioonina on käsitatav kudede tegeliku või potentsiaalse kahjustamise või ülekoormatusega kaasneva ebameeldiva aistinguga ja tundeelamusena, mille ülesandeks on motiveerida ohtlikku olukorda lõpetama või vältima“.⁹⁴ See, mida üks või teine inimene valuks loeb, sõltub muidugi individuaalselt iga inimese valulävis, ütleb Riigikohus lahendis 3-1-1-60-10, p 16.⁹⁵ Lisaks on Riigikohus märkinud lahendis 1-18-7833/63, et „tsiviilõiguslikult mõistetakse kehavigastuse all igasugust inimese kehalisse terviklikkusesse lubamatut sekkumist ja tervisekahjustust kui inimorganismi (seesmise) seisundi negatiivset mõjutamist“.⁹⁶

Füüsilist vägivalda põhjustavad teod seisnevad eelkõige järgmistes tegudes⁹⁷:

- 1) juustest tirimine – ka juukseidpidi lohistamine, juuste väljatõmbamine;
- 2) agressiivne füüsiline kontakt – nügimine, müksimine jms;
- 3) liikumise takistamine – kinnihoidmine, kinnisidumine jms;
- 4) löömine – lahtise käega, rusikaga, jalaga, mingi esemega;
- 5) peksmine – rusikaga, jalaga, mingi esemega;
- 6) kägistamine, lämmatamine – kätega või mingi esemega, nagu püksirihm, padi jms;
- 7) relva kasutamine – külmrelv, näiteks nuga; tulirelv; ka mingi eseme kasutamine relvana, nagu näiteks kahvel vms;
- 8) kaudne vägivald – lemmikloomade piinamine, tapmine.

---

⁹³ RKKKo 1-19-5146 p 10.

⁹⁴ RKKKo 3-1-1-29-15 p 11.1.

⁹⁵ RKKKo 3-1-1-60-10 p 16.

⁹⁶ RKKKo 3-18-7833/63 p 21.

⁹⁷ Kase, H., Pettai, I. Naistearstile naistevastasest vägivaldast. Tallinn: 2006, lk 6-7.

2.1.2.2. Majanduslik vägivald

Majanduslik vägivald leiab aset peamiselt paarisuhetes ning sellele on iseloomulik vägivallatseja kontroll ohvri rahaasjade ja materiaalsete vahendite üle, eesmärgiga muuta ohver endast sõltuvaks ja raskendada viimase iseseisvat majanduslikku toimetulekut.⁹⁸ On leitud, et vaesus on väga suureks riskiteguriks majandusliku vägivalla puhul⁹⁹ – raske on ennetada, lahkuda ja lõpetada vägivaldsed suhted.

Majanduslik vägivald on väga ohtlik ning tõsiste ja pikaajaste traumeerivate tagajärgedega vägivalla liik. Ennetustöö majandusliku vägivalla peatamiseks on samuti keeruline, sest tegemist ei ole silmnähtava vägivallaga. Majanduslik vägivald soodustab vaesuse süvenemist, kuna vägivalla ohvril on sageli väga piiratud võimalused juurdepääsuks iseseisvatele elatusvahenditele ning võimalustele neid hankida. Lisaks on täheldatud, et majanduslik vägivald on tugevalt seotud füüsilise vägivallaga – materiaalsed mured ja pinge viivad sageli üldise närvilisuseni, mis omakorda võib esile kutsuda peksmist ja väärkohtlemist füüsilisel teel. Sealjuures on tõdetud, et majanduslik sõltuvus ise on tihtipeale põhjuseks, miks vägivaldsest suhtest lahku ei mida.¹⁰⁰

Majanduslik vägivald avaldub peamiselt järgnevates tegevustes¹⁰¹:

- 1) partnerilt raha ära võtmine;
- 2) partneri pangakaartide enda käes hoidmine;
- 3) partneri tehtud ostude pidev kritiseerimine;
- 4) partneri ostude või majanduslike tehingute tegemise piiramine, takistamine;
- 5) olukorra tekitamine, kus partner peab enda jaoks vajalike kulutuste tegemiseks raha lunima;
- 6) elatisraha maksmata jätmine;
- 7) võlgade tekitamine;
- 8) ohvri sundimine osalema ebaseaduslikes tehingutes, tema nimele firma või muu ebaseaduslikult soetatud vara kirjutamine;
- 9) ühiselt soetatud vara enda nimele kirjutamine;

⁹⁸ Majanduslik vägivald. - <http://laanenaistetugi.ee/mis-on-vagivald/majanduslik-vagivald/> (20.02.2021).

⁹⁹ Fawole, O. I. Economic violence to women and girls: Is it receiving the necessary attention? – Trauma, Violence & Abuse 2008/9(3), p 170.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p 172.

¹⁰¹ Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. Juhendmaterjal perevägivalla vähendamiseks ja ennetamiseks. Justiitsministeerium. Tallinn: 2011, lk 7.

- 10) hariduse omandamise või töötamise takistamine;
- 11) majapidamiskulude range ja formaalne kontrollimine (nt ostutšekkide esitamise kohustus ja tasaarveldamine).

2.1.2.3. Seksuaalne vägivald

Seksuaalne vägivald avaldab nii vaimsele kui füüsilisele tervisele kui ka sotsiaalsele heaolule väga suurt mõju ning on avalik-õiguslikult tõsine terviseprobleem. Olgugi, et seksuaalset vägivalda nähakse valdavalt vägistamise või ahistamisena, on selle termini spekter tegelikkuses palju laiem. See võib avalduda läbi füüsilise kontakti, kuid mitte tingimata. Sageli avaldub seksuaalne vägivald ka soovimatute kommentaaride ja lähenemiskatsete teel.¹⁰² KarS § 153¹ defineerib seksuaalset ahistamist kui teise inimese tahte vastast ja tema inimväärikust alandava eesmärgi või tagajärjega tema suhtes toime pandud kehalise seksuaalse iseloomuga tahtlikku tegevust.¹⁰³ Vägistamine on defineeritud KarS § 141 lg 1 kohaselt kui inimese tahte vastaselt temaga suguühtesse astumine vägivallaga või ära kasutades tema seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama.¹⁰⁴

Seksuaalne vägivald väljendub peamiselt järgnevates tegudes¹⁰⁵:

- 1) soovimatu seksuaalne tähelepanu – seksuaalse sisuga märkuste tegemine;
- 2) seksuaalne häirimine – soovimatute ettepanekute tegemine, seksuaalse sisuga telefonikõnede, kirjade, meilide, pornograafilisematerjali pakkumine, saatmine;
- 3) seksuaalsete teenuste eeldamine ja nõudmine (seksuaalne ahistamine töökohal) – seksi vastu karjäärivõimaluste, privileegide pakkumine lähtuvalt pakkuda kõrgemast võimupositsioonist;
- 4) objektistamine – naise/mehe pidamine seksuaalse naudingu saamise vahendiks, tema soovide, tunnete, vajadustega mitteamestamine;
- 5) soovimatu, tahtvastane seksuaalne puudutamine – käperdamine;

---

¹⁰² Basile, K. C., Smith, S. G. Sexual Violence Victimization of Women: Prevalence, Characteristics, and the Role of Public Health and Prevention. - https://www.researchgate.net/publication/254075203_Sexual_Violence_Victimization_of_Women_Prevalence_Characteristics_and_the_Role_of_Public_Health_and_Prevention (20.02.2021).

¹⁰³ Karistusseadustik. – RT I, 10.07.2020, 18.

¹⁰⁴ Karistusseadustik. – RT I, 10.07.2020, 18.

¹⁰⁵ Kase, H., Pettai, I. (2006), lk 7.

- 6) seksuaalne sundus – naisele/mehele vahekorra või vastuvõetamatu seksi pealesurumine;
- 7) sadistlik vahekord – peksmine või muul moel intiimsetele kehaosadele valu tekitamine;
- 8) vägistamiskatse – seksuaalvahekorra üritamine vastu naise tahtmist kas füüsilist jõudu, ähvardusi appi võttes või naise abitut seisundit ära kasutades;
- 9) vägistamine – sh abielusisene vägistamine.

2.1.2.4. Vaimne vägivald

Vaimse vägivalla defineerimisel on kasutusel mitmed nimetused: vaimne, psühholoogiline, emotsionaalne vägivald. Vaimse vägivalla all mõistetakse igasugust käitumist, mille eesmärgiks on teises inimeses kutsuda esile hirmu, süüd, alandust, sundust või on eesmärgiks ohvrit manipuleerida.¹⁰⁶ See leiab aset verbaalse või mitteverbaalse rünnakuna, alandades ohvri eneseväarikust ning kahjustades teda emotsionaalselt. Erinevalt füüsilisest vägivallast, on vaimse vägivalla üheks põhiliseks omaduseks selle pikk ajaline kestus: teisele inimesele haiget tegemine tema tunnete riivamise ja alandamise kaudu on pidev ja pikaajaline ajas kulgev protsess. Emotsionaalne vägivald ei pea olema üksnes otsene solvamine või räige sõimamine, vaid võib esineda ka läbi peenekoelise ja oskusliku manipuleerimise, mistõttu peavad ohvrid vaimset vägivalda ka kõige laastavamaks ja raskemini talutavaks vägivalla liigiks.¹⁰⁷

Vaimset vägivalda rakendavatele vägivallatsejatele on omane kasutada ohvri suhtes erinevaid tehnikaid, murdmaks kannatanu vastupanu, halvata mõtlemis-, mõistmis- ja teovõime. Tegemist on varjatud vägivalla liigiga ning selle erinevaid vorme (psühholoogiline, majanduslik, sotsiaalne) on väga raske kindlaks teha. Manipuleeriv ja kontrolliv käitumine teise inimese suhtes tähendab teise inimese mõtete, tunnete ja käitumise suunamist ja juhtimist vägivallatseja poolt. Sageli saavutatakse selline tulemus jõhkra sõimu, sotsiaalse isolatsiooni või majanduslike piirangute läbi.¹⁰⁸

Karistusseadustikus kaitseb inimese vaimset tervist § 120, mis määratleb karistuse surma, tervisekahjustuse, olulises ulatuses vara rikkumise või hävitamisega ähvardamise eest. Ähvardamise läbi realiseerub psüühiline vägivald, mille kaudu rünnatakse teise inimese

---

¹⁰⁶ Hein, S. Letters from the Unloved. London: 2006, p 6.

¹⁰⁷ Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. (2011), lk 6.

¹⁰⁸ Kase, H., Pettai, I. (2006), lk 7.

vaimset tervist. Psüühilise vägivalda sisuks on § 120 korral ähvardus, millega kutsutakse kannatanus esile arusaam, et süüdlane võib ähvarduse täide viia. Tähtis on aga see, et ähvardamise tunnuseid ei saa realiseerida igasuguse ütluse või teoga, mida võiks tavaolukorras tõlgendada ähvardusena. Karistusseadustiku mõttes tuleb ähvardamist vaadelda kui kuriteokoosseisu mõttes võimaliku kahju (surm, tervisekahjustus, olulises ulatuses vara rikkumine või hävitamine) tekkimise või saabumise ettekujutuse loomist kannatanus.¹⁰⁹

Vaimne vägivald seisneb peamiselt järgnevates tegudes¹¹⁰:

- 1) ignoreerimine – tunnete, arvamuste, soovide, ettepanekute eiramine;
- 2) vaikimine – nn tummfilm;
- 3) ähvardamine – vägivaldaga kasutamisega teise inimese või enese vastu, näiteks lubab ennast ära tappa, lapsed emalt ära võtta jms;
- 4) jälitamine, jälgimine – teise inimese järel käimine, tema tegemiste ja käimiste jälgimine, „juhuslike“ kohtumiste otsimine jms;
- 5) segamine, tülitamine – kõnetamine, helistamine, kirjade, meilide, kingituste, lillede saatmine jms;
- 6) hirmutamine – hirmu esilekutsumine oma ilme, liigutuste, sõnade või tegudega, näiteks kiire autosõit kiiruse kartuses inimesele, keldrisse kinnipanek jms;
- 7) sõimamine – ebaviisakate, ebatsentsuursete sõnade kasutamine ja nimetuste andmine;
- 8) laimamine – näiteks sõpradele rääkimine, kui inetu, rumal jne teine on;
- 9) alandamine – näiteks rääkimine sellest, kui paks, rumal, inetu teine on;
- 10) süüdistamine – teise süüdistamine selles, et ta on vägivaldas ise süüdi;
- 11) manipulatsioon – tunnetega mängimine;
- 12) kontroll – teise inimese tegemiste, käimiste, ajakasutamise reguleerimine;
- 13) eraldamine, isoleerimine – sugulastest, sõpradest, kõigist kes võiksid tuge pakkuda.

2.2. Vägivalla mõju isiksuse kujunemisele

Vägivald avaldab tohutut mõju inimese isiksuse kujunemisele. Aastaid on uuritud ja püütud leida seletusi sellele, millest tingituna vägivald tekib ja mille kaudu see levib. Kirjanduses on peamiselt selgitatud just naiste vastu suunatud vägivalda põhjusteooriaid, kuid neid teoreetilisi lähtekohti saab rakendada ka üldiselt vägivaldse käitumise põhjuste seletamiseks. Erinevad

---

¹⁰⁹ RKKKo 1-19-1849/43 p 23.

¹¹⁰ Kase, H., Pettai, I. (2006), lk 5-6.

teooriad aitavad meil mõista vägivalda tekkepõhjuseid, mis omakorda võimaldavad tegeleda vägivaldse käitumise ennetamise ja tõkestamisega. Saamata aru sellest, millest tingituna vägivald tekib ja kuidas see isiksust mõjutab, on raske leida ka lahendusi võitlemaks selle probleemiga meie noorte seas.

Käesolevas magistritöös avab autor ökoloogilise-, ja sotsiaalse õppimise teooria sisu, selgitamaks vägivaldse käitumise põhjuseid. Arutluse alt jäetakse välja mitmed teised teooriad, mis on lähisuhte vägivalda spetsiifilised.

Ökoloogilise süsteemiteooria lähtub põhimõttest, et keskkond on terviklik ning kõik tasandid alustades mikrosüsteemist kuni makrosüsteemini on omavahel tugevalt seotud.¹¹¹ Seega saame järeldada, et vägivaldsus kujundab isiksuse arengut terve elu vältel ning sõltub eelkõige sellest, milline ümbritsev keskkond parasjagu on konkreetset eluetappi mõjutanud.

Ökoloogilise teooria ühe mainekama esindaja Urie Bronfenbrenneri järgi mõjutavad last erinevad ökoloogilised süsteemid. (Vt joonis 1). Lapse arenguprotsess on tugevalt seotud erinevate keskkonnakoosseisudega, mis on omavahel seotud. Süsteemide omavaheline seotus põhineb arusaamal, et igasugune muutus mingis ökoloogilise süsteemi osas mõjutab ka teisi osi, tekitades vajaduse luua tasakaal inimese enda ja teda ümbritseva keskkonna vahel. Sellist süsteemide omavahelist seotust on Bronfenbrenner näitlikustanud ka vene matrjoškade näol.¹¹² Nendeks süsteemideks, mis moodustavad ökoloogilise süsteemiteooria, on mikrosüsteem, mesosüsteem, eksosüsteem, makrosüsteem ning kronosüsteem (allsüsteemide ajalooline pidev arend ja muutumine).¹¹³

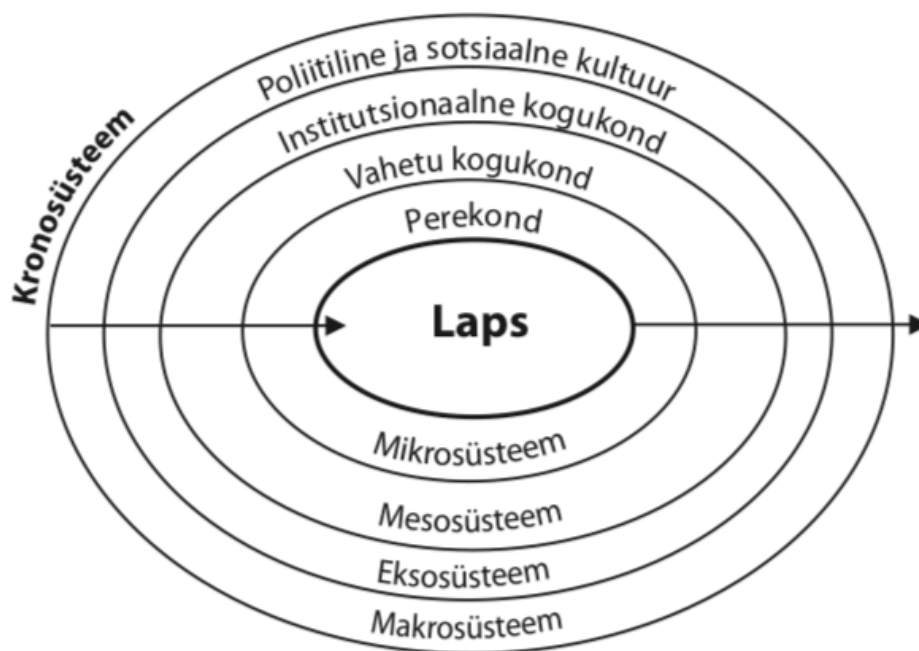
---

¹¹¹ Tugevustele suunatud lähenemine ja olulised kontseptsioonid. - <https://sites.google.com/site/tugevustelesuunatudlaehenemine/5-oppematerjalid/6-tugevustele-suunatud-laehenemine-ja-olulised-kontseptsioonid> (26.02.2021).

¹¹² Bronfenbrenner, U. The Ecology of Human Development. Experiments by Nature and Design. Cambridge: Harvard University Press 1979, p 3.

¹¹³ What is Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory? - <https://www.psychologynoteshq.com/bronfenbrenner-ecological-theory/> (26.02.2021).

Joonis 1. Urie Bronfenbrenner'i ökoloogilise süsteemiteooria mudel

Allikas: B. O'Neill. Ökoloogilised vaatenurgad ja laste internetikasutus: sissevaade miko- ja makrotasandi analüüsi.¹¹⁴

Arvestades erinevate süsteemide omavahelist mõjutatust, tuleb tõdeda, et mikrosüsteem ja selle vahetu kontakt lapsega on määravaks, milliseks kujuneb lapse isiksus. Mikrotasandil aset leidnud mõjutused panevad juuretasele paika selle, millised eeldused on indiviidil vägivaldsuse avaldamiseks järgmistel ökoloogilise süsteemi tasanditel ja elus üldiselt.

L.L. Heise on omaltpoolt töötanud välja ökoloogilise mudeli selgitamiseks vägivaldse käitumise tekkepõhjuseid. See mudel hõlmab endas nelja tasandit, mis on omavahelises seoses ja vastasmõjus ning selgitab paljuski ka U. Bronfenbrenneri ökoloogilise süsteemi teooria sisu:

- 1) üksikisiku ehk individuaalne tasand (i.k. *Individual preparation*) – bioloogilised ja isiklikud mõjutegurid, mis kujundavad üksikisiku käitumist, nt vanus, sugu, haridus, sissetulek, psühholoogilised probleemid, käitumishälbed, kuritarvitatud olemine lapsepõlves, alkoholi tarvitamine ning tendents vägivaldsusele (peresisesele vägivalle)

¹¹⁴ O'Neill, B. Ökoloogilised vaatenurgad ja laste internetikasutus: sissevaade miko- ja makrotasandi analüüsi. – Eesti Haridusteaduste Ajakiri 2015/2, lk 15.

- nägemine/kogemine). Kõik need mõjutused üksikult kui ka kompleksis annavad soodumuse vägivaldse isiksuse kujunemisele;
- 2) suhete tasand (i.k. *relationship*) – tegemist on vahetu tasandiga, milles vägivaldne käitumine aset leiab. Suhted perekonna, partneri ja sõpradega mõjutavad vägivaldse käitumise kujunemist või selle aktsepteerimist. Kui pereringis leiab sageli aset vägivaldseid episoodide, võib juhtuda, et lapse jaoks muutubki vägivaldne käitumine normaalsuseks ja aktsepteeritavaks nähtuseks;
  - 3) kogukonna tasand (i.k. *community*) – vaadeldakse tegureid, mis teevad inimese haavatavaks: vaesus, madal sotsiaalne staatus, töötus ning tugivõrgustiku (perekond, sõbrad, töökaaslased) puudumine;
  - 4) ühiskonna tasand (i.k. *society*) – hõlmab kultuuri, struktuure ja süsteeme, milles indiviid elab. Vaadeldakse üldiseid tegureid nagu näiteks ühiskondlikud normid, vanemlik roll ja eeskuju, kui ka üldised hoiakud ühiskonnas vägivalda suhtes. Oluline on see, milline on kogukondlik hoiak ja suhtumine vägivalda, st milliseid majanduslikke, sotsiaalseid kui ka terviseiga seonduvaid põhimõtteid ja vaateid järgitakse.¹¹⁵

Sotsiaalse õppimise teooria kohaselt on vägivaldne käitumine sotsiaalselt õpitud. Nimetatud teooria põhineb paljuski Albert Bandura poolt loodud mudelil, mille kohaselt ei sünni keegi kalduvusega käituda vägivaldsena, vaid vägivaldseid käitumismustreid õpitakse elu jooksul ümbritseva keskkonda ja elukogemuste kaudu.¹¹⁶ Agressioon on väga keerukas nähtus ning see hõlmab ühest küljest hävitavat ja kahjustavat käitumist, teiselt poolt aga on see seotud sotsiaalse märgistamise protsessiga. A. Bandura peab sotsiaalse märgistamise all silmas seda, et ühiskond ise määrab ära, millised kahjustavad teod on loetavad agressiivseteks ja taunitavateks ning mis mitte.¹¹⁷ Nii võibki juhtuda, et kui agressiivsele käitumisele ei tule ühiskonnast negatiivset tagasisidet, muutub vägivald inimese jaoks aktsepteeritavaks viisiks probleemi lahendamisel, kui ka oma soovide ellu viimisel.¹¹⁸ Tegemist on ühe populaarseima vägivaldse käitumise põhjuseid lahti seletava teooriaga. Selline tõlgendus langeb kokku paljuski ka üldtuntud arusaamaga, et inimene omandab eeskujude pinnal oma elu jooksul nii halbu kui ka häid käitumismustreid.

---

¹¹⁵ Ali, P. A., Naylor, P. B. Intimate partner violence: A narrative review of the feminist, social and ecological explanations for its causations – *Agression and Violent Behaviour* 2013/18(6), p 617.

¹¹⁶ Pervägivalda teoreetilised käsitlused. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/perevagivalda-teoreetilised-kasitlused> (27.02.2021).

¹¹⁷ Bandura, A. *Agression a social learning analysis*. United States of America: International Psychotherapy Institute 2015, p 25-26.

¹¹⁸ Pervägivalda teoreetilised käsitlused. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/perevagivalda-teoreetilised-kasitlused> (27.02.2021).

Tänapäeva ühiskonnas on noored mõjutatud väga paljudest erinevatest mudelitest (vanemad perekonnas, tegelased televisioonis, sõbrad eakaaslaste rühmas, kooliõpetajad jne), mis pakuvad erinevaid võimalusi ja näiteid käitumisest, mida jälgida ja jäljendada (naiselik/mehelik, pooldav/mittepooldav jne). On selge, et iga inimene jälgib neid nimetatud mudeleid omal viisil ja valikuliselt. Sageli võib juhtuda, et lapse eale mittevastav mudel võib tema jaoks kõige atraktiivsemaks ja kõnekamaks saada. Sellisel juhul on väga oluline, kuidas perekond, sõbrad, õpetajad ja ühiskond laiemalt reageerib sellisele käitumisele. Kui lapse agressiivsele käitumisele, mida ta on omandanud näiteks vägivaldsest teleseriaalist, ei tule tagasisidena hukkamõistvat suhtumist, jätkab laps tõenäoliselt ka edaspidi omandatud vägivaldse mustri rakendamist.¹¹⁹

Sotsiaalse õppimise teooria seisukohalt on autori hinnangul keskne roll jäljendamisel, matkimisel ja heakskiidu saamisel oma tegudele. Inimene õpib vaatluse teel ühiskonnas kehtivaid kombeid ja tõekspidamisi. Eelduslikult on iga inimese käitumisotsustuste langetamise indikaatoriks heakskiidu saamine, mistõttu on eeskujud, mida me pakume ühe või teise mudeli abil (olgu selleks siis vägivaldsed telekangelased või vägivaldne isa), väga suureks mõjuteguriks vägivaldse käitumise põhjuste väljaselgitamisel.

Siiski on teada, et mitte iga inimene ei hakka jäljendama teleseriaalis nähtud vägivalda päriselus oma lähedaste peal. Selgitamiseks seda, millest sõltub erinevate mudelite jäljendamine, vaatlemine ja imiteerimine, on Bandura töötanud välja neljaastmelise mudeli:

- 1) tähelepanu – selleks, et inimene hakkaks teatud käitumist üleüldse jäljendama, peab see esmalt köitma tähelepanu. Igapäevaselt ümbritseb meid palju käitumisviise, kuid vähesed neist on tähelepanuväärsed;
- 2) meelespidamine – erinevaid käitumismustreid võib inimene küll tähelepanuväärseks lugeda, kuid jäljendamise osas on oluline, kas seda ka mäletama jäädakse. Sotsiaalse õppimise teooria seisukohalt on oluline, kas nähtud või läbikogetud käitumine ka mällu talletatakse;
- 3) reproduktsioon – võime meenutada ja sooritada mudeli pinnalt nähtud käitumist, arvestades seejuures oma füüsilisi võimeid soovitu elluviimiseks (laps võib küll soovida vihahoos rakendada eakaaslase peal vägivaldset käitumismustrit, kuid mõista, et ellu seda viia ei saa, sest füüsiliselt jääb ta vastasele alla);

---

¹¹⁹ Albert Bandura' s Social Learning Theory. - <https://www.simplypsychology.org/bandura.html> (27.02.2021).

- 4) motivatsioon – vaateja kaalub oma otsuste langetamisel saadavaid hüvesid ja karistuslikke tagajärgi ning teeb otsuse, kas käitumist on ratsionaalne jäljendada, kui hüved ei kaalu üle negatiivseid tagajärgi.¹²⁰

---

¹²⁰ *Ibidem.*

3. VÄGIVALD KÄITUMISTENDENTSIDE KUJUNDANA

3.1. Käitumistendentsid õigusteadvuse struktuurilemendina

Õigusteadvus, mille üheks struktuurilemendiks on käitumistendentsid, ei ole miski, mida saab raamatust õppida. Tegemist on eelkõige tunnetuslikul tasandil tekkiva nähtusega, mis ajendab indiviidi nii individuaalsel kui ka grupitasandil, teatud sotsiaalset käitumist rakendama ja tõeks pidama. Õigusteadvust ei tohi segi ajada teadmistega õigusest, vaid seda tuleb vaadata kui suhtumist õigusesse, ideedesse, vaadettesse, teadmistesse ja tunnetesse, mis suunavad indiviidi käitumist elu vältel.¹²¹

Õiguslik käitumine ei tulene üksnes headest õigusteadmistest, sest nagu juba öeldud, tähtsat rolli omavad ka suhtumised, hoiakud ja käitumistendentsid. Kõik need indikaatorid kogumis moodustavad indiviidi subjektiivsete väärtustena vastuvõetud sotsiaalsed väärtused, mida kaitstakse ja esindatakse oma käitumise läbi.¹²²

Käitumistendentsid on tihedalt seotud isiksuse väärtussüsteemiga.¹²³ Väärtuseks saab pidada ükskõik millist asja, olgu see materiaalne või ideaalne, idee või institutsioon, tegelik või kujuteldav. Üldiselt peetakse väärtuseks kõike seda, mille osas inimene oma hinnangulise seisukoha võtab, mis on tema jaoks oluline, mis etendab tema elulist rolli, samuti selle saavutamine ja selle poole püüdlemine või tõrjumine. Väärtused on olulised nii indiviidile endale, kui ka ühiskonnale laiemalt. Kui norm on reegel, mis määrab sobiliku käitumise, siis väärtus on enamuse poolt heaks kiidetud ja omaks võetud arusaam heast ja halvast, lubatust ja keelatust, ilusast ja inetust, kasulikust ja kahjulikust. Igal indiviidil on individuaalsel tasandil välja kujunenud väärtused, kuid kultuuripõhiselt kehtivad ka pikaajalise kollektiivse elu ja tegevuse saadused ja eeldused, mis moodustavad väärtussüsteemi.¹²⁴

Tihti ei oska indiviidid ka ise oma käitumist ja vägivallale reageerimist või selle toimepanemist seletada. Ideaalses ühiskonnas ootaksime kõikidelt ühiskonnaliikmetelt selliseid sotsiaalõiguslikke hoiakuid, mis realiseeruksid harmoonilises ja lugupidavas käitumispraktikas.¹²⁵ Paraku nii see ei ole. Inimeste käitumistendentside kujunemisel on väga

---

¹²¹ Kaugia, S. (2011), lk 37.

¹²² Kaugia, S. Structure of Legal Consciosness. – Juridica International 1996/1, p 18.

¹²³ Kaugia, S. (2011), lk 54.

¹²⁴ Aimre, I. (2013), lk 92.

¹²⁵ Kaugia, S. (2011), lk 53.

suur roll ka psühholoogial ja geneetikal. Vahet tehakse baastendentsidel ja kohanemustel. Isiksusteooriate viie faktori teooria seletab lahti 5 baastendentsi, mis on päriliku osakaaluga, ajas püsivad seadumused, mis kujundavad indiviidi tegevust järgmiselt:

- 1) neurootilisus – negatiivsete emotsioonide kogemise seadumus;
- 2) ekstravertsus – positiivsete emotsioonide kogemise seadumus;
- 3) avatus – inimeses esinev huvi ümbritseva maailma ja iseenda siseelu vastu;
- 4) sotsiaalsus – seadumus usaldada teisi inimesi ning olla leplik ja omakasupüüdmatu;
- 5) meelekindlus – oma soovide ja impulsside kontrollimise seadumus.¹²⁶

Mitmed uuringud on kindlaks teinud, et baastendentside kui põhisuundumuste kujunemisel ei oma kasvatus ja perekond suurt rolli. Vastupidiselt põhisuundumustele on kohanemused elu jooksul omandatud oskused, harjumused, hoiakud ja suhtumised, mis ei ole kuidagi seotud ajusiseste bioloogiliste protsessidega, mis kujuneks välja sisemiste arenguseaduste alusel. Kohanemused tekivad baastendentside ja keskkonnategurite koostoimes. Siin on väga oluliseks mõjutajaks kool, perekond, ühiskonnas kehtivad põhimõtted ja väärtused. Põhjus, miks ühes ja samas kultuuri- ja väärtusteruumis olevad inimesed langetavad sedavõrd erinevaid otsuseid vägivalla toimepanemise/toime panemata jätmise osas, peitub nende erinevates baastendentsides. Inimese mõtlemis-, käitumis- ja tunnete muster kujuneb vastavalt sellele, kuidas tema sisemised kalduvused leiavad teda ümbritsevas keskkonnas väljendusvormi. Käitumistendentsid hõlmavad endas nii seadumusi kui kohanemusi, mistõttu mõeldakse laiemalt vaadates käitumistendentside all isiku valmisolekut õiguspäraseks või -vastaseks käitumiseks. Sotsialiseerumisagentide vahendusel saavad need tendentsid realiseeruda.¹²⁷ Sellest tulenevalt ei saagi väita, et õiguskuulekas käitumine oleks seotud õigusteadmiste kõrge tasemega. Inimene võib ideaalselt teada ühiskonnas kehtivaid norme ja väärtuseid, mõista mis on hea ja halb, kuid mõjutatuna oma baastendentsidest ning kohanemustest tema käitumise indikaatorites, võib ta siiski otsustada valida õigusvastase käitumise, seda endalegi seletamatutel põhjustel. Ka S. Kaugia on öelnud, et „kõigi inimeste stardipositsioon ühiskonnas ei ole võrdne (erinev haridustase, erinevad võimed, erinev materiaalne ja sotsiaalne seisund jne), on inimestel alati võimalus valida normipärase ja -vastase käitumise vahel. See, kas ta valib ühe või teise käitumisvariandi, sõltub paljudest

---

¹²⁶ Allik, J. Psühholoogia keerukusest. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2009, lk 92-126; Kaugia, S. (2011), lk 53.

¹²⁷ Allik, J. (2009), lk 92-126; Kaugia, S. (2011), lk 54.

inimpsüühika omadustest, aga ka teguritest, mis moodustavad konkreetse isiksuse psüühikat kujundavate faktorite kogumi.¹²⁸

Väärtused on inimekäitumise tähtsaimaks regulaatoriks ning nende poole püüdlemine saab määravaks ka teiste inimestega suhtlemisel. Kõigil meil on oma väärtuste hierarhia ning sõltumata sellest, kas me endale seda teadvustame või mitte, langetame me sellest hierarhiast tingituna oma käitumisotsustusi.¹²⁹

3.2. Eesti koolinoorte uuring

3.2.1. Uuringu eesmärk, meetodika ja valim

Käesoleva magistritöö raames viis autor läbi sotsioloogilise uurimuse, mille eesmärgiks oli välja selgitada, kas ja kuidas on teleseriaalides nähtav vägivald mõjutanud koolinoorte käitumistendentside kujunemist. Samuti sooviti teada saada, milline on koolinoorte üldine suhtumine vägivalda ning kuidas käitutakse sellega kokkupuutel. Uurimuse fookuses oli küsimus sellest, kas vägivaldsed teleseriaalid võivad omada mõju koolinoorte valmisolekule õiguspäraseks või -vastaseks käitumiseks. Uuringu tulemused aitavad mõista massimeedia kui ühe sotsialiseerimisagendi mõju ulatust ja olemust ning võimaldaks välja töötada tõhusamat ennetustööd vägivalda vastu võitlemiseks.

Uuringu eesmärgi saavutamiseks püstitati järgmised hüpoteesid ning uurimisküsimus:

- 1) kas vägivaldsed teleseriaalid omavad mõju koolinoorte käitumistendentsidele, st valmisolekule õiguspäraseks või -vastaseks käitumiseks;
- 2) teleseriaalides ajas suurenenud vägivaldaepisoodide näitamise maht on kaasa toonud noorte ükskõiksema suhtumise päriselus asetleidvate vägivaldaepisoodide suhtes;
- 3) teleseriaalides nähtud vägivald ja selle mõju kandub pärismaailma, andes noortele mõtteainet ja eeskujude vägivalda toimepanemiseks ja selle varjamiseks;
- 4) noorte seas on tähtis olla kursis populaarsete teleseriaalide sisuga, sest see aitab kaasa kuuluvustunde suurenemisele sõprade ringis, läbi ühiselt jagatavate väärtuste, teadmiste ja huumori.

---

¹²⁸ Kaugia, S. (2011), lk 56.

¹²⁹ Aimre, I. (2013), lk 93.

Uuringu andmete kogumiseks kasutati elektroonilist ankeetküsitlust, mis viidi läbi *Google Drive* keskkonnas. Küsimustikule oodati vastuseid ajavahemikul 15. märts kuni 28. märts 2021. Kogutud andmed laeti *Google Drive* keskkonnast alla Exceli andmetabelina ning saadud kvantitatiivsete andmete analüüsi põhjal tegi autor järeldused, mis viisid uuringu tulemusteni. Kokku oli küsimusi 32 (vt lisa 1).

Empiirilise uuringu meetodiks oli sotsioloogiline ankeetküsitlus, mis võimaldab haarata suurel hulgal küsitletavaid, saades neilt hinnanguid ja võrdlevaid andmeid vajalike järelduste tegemiseks. Andmete analüüs sisaldab peamiselt võrdlemist, reastamist, statistilist kirjeldust ning andmeesitlust tekstina.

Küsimustiku (lisa 1) alguses paluti vastajal esitada üldised andmed enda kohta (sugu, vanus, elukoht) ning küsimused muutusid üha spetsiifilisemaks, püüdes vastajas tekitada huvi liikuda järgmiste küsimusteni ning mitte loobuda ankeedi täitmisest. Küsimustiku teine pool sisaldas endas minikaasuseid, saamaks teada noorte käitumishinnanguid erinevates vägivaldsetes situatsioonides. Viimaks küsiti vastajatelt küsimusi juriidiliste teadmiste omandamise allikate kohta, milledele sai vastata 5-punkti skaalas (täiesti nõus-ei ole nõus).

Küsimustik oli koostatud eesti keeles ja sisaldas nii kinniseid, poolkinniseid kui ka lahtiseid küsimusi. Vastuseid lahtistele küsimustele laekus vene rahvusest vastanutelt ka vene keeles. Vastamiseks kohustuslikud küsimused olid märgitud tärniga ning küsimustikku ei olnud võimalik ära saata ilma, et kõigile kohustuslikele küsimustele oleks vastus antud.

Uuringu valimi moodustas autor sihipärase meetodiga, mille raames valiti iseseisvalt välja uuritavad, püüdes leida üldkogumi kõige tüüpilisemad esindajad. Valimi moodustasid Eesti 15 maakonna vabalt valitud 1-2 kooli põhikooli noored. Valimi valikul arvestas autor, et põhikooli koolinoorte õigusteadvus ei ole veel täielikult välja arenenud, nad veedavad eelduslikult märkimisväärse osa oma päevast massimeedia mõjualas ning huvituvad teleseriaalidest rohkem kui täiskasvanud inimesed ja gümnaasiumi koolinoored. Samuti võeti valimi moodustamisel arvesse asjaolu, et viimaste aastate kuritegevuse statistika on murettekitav just alaealiste noorte seas ja seda just vägivaldse väärkohtlemise kontekstis. Küsimustik saadeti laiali elektrooniliselt Eesti erinevate maakondade koolide õppealajuhthidele, palvega suunata see vastamiseks klassijuhatajate kaudu noorteni. Kuna vastuseid saabus vähe, jagas autor ankeetküsitlust ka oma sotsiaalmeediakanalis (Facebook),

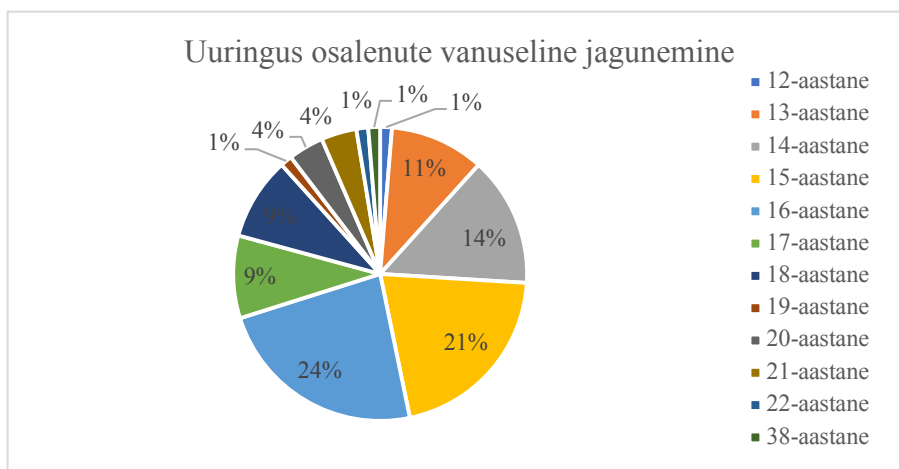
palvega kutsuda üles küsitluses osalema põhikooli koolinoori oma tutvusringkonnas. Uuringus osalemine oli vabatahtlik ning saadud vastused anonüümsed.

Mitmete meeldetuletuste saatmise järel laekus uuringu läbiviimise perioodi lõpuks küsimustikule kokku vastuseid 77 inimese poolt. Vastanute hulk on arvestades väljasaadetud elektrooniliste ankeetide mahtu küll väike, kuid tuleb arvestada asjaolu, et hetkel riigis valitseva koroonapandeemia olukorras on õpilased juba ülekoormatud veebipõhise õppe ja sellega kaasnevate raskustega, mistõttu on mõisteta, et küsitluses osalemist ei peetud ehk nii tähtsaks, kui autor oleks lootnud.

3.2.2. Uuringu tulemused

Küsitluses osales kokku 77 inimest ning vastajate vanuseline jagunemine on toodud joonisel 2.

Joonis 2. Uuringus osalenute vanuseline jagunemine

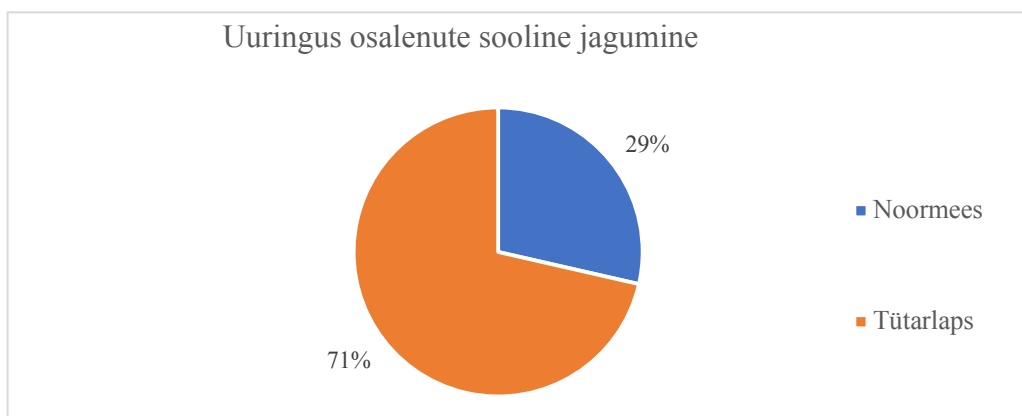
Allikas: autori koostatud

Jooniselt nähtub, et uuritavate vanus jäi vahemikku 12-38 eluaastat. Kõige aktiivsemad vastajad olid vanuses 15-16 eluaastat, moodustades 45% kogu valimist. Sellega sai ka autori eesmärk täidetud, soovides saada küsitlusele vastuseid eelkõige põhikooli lõpuklassi noortelt. Aktiivsuse järgmine vanusegrupp olid 13-14 aastased noored, moodustades kokku 25% kõigist vastanutest. Neile järgnesid 17-19 aastased koolinoored, kes kokku moodustasid kogu valimist 19%. Vähem aktiivsust vastamisel näitasid üles 20-21-aastased noored (kokku 8% vastanutest), kes vanusest lähtuvalt kõigi eelduste kohaselt enam üldhariduskoolis ei käi ning seega ei tohiks valimi tulemusi ka vähese aktiivsuse tõttu autori hinnangul negatiivselt

mõjutada. Kõige väiksema osa uuringus osalejatest moodustasid valimi kõige nooremad (12-aastane) ning kõige vanemad vastajad (22-aastane ja 38-aastane) – vastavalt 1% ja 2% kogu valimist.

Lähtuvalt soost, olid aktiivsemad küsitluses osalejad tütarlapsed, kes moodustasid kõigi vastajate hulgast koguni 71% (55 vastajat). Noormeeste osalus oli ligikaudu kolmandik kõigist vastajatest – vastavalt 29% (22 vastajat) (joonis 3).

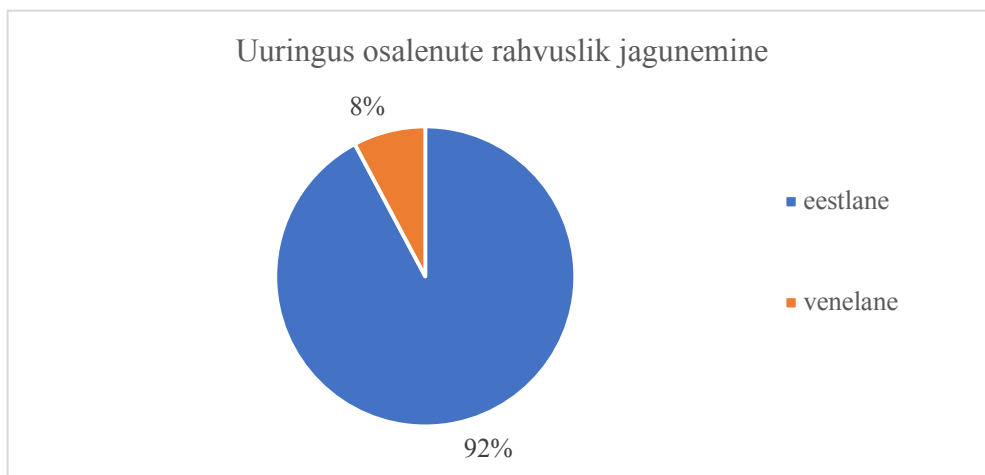
Joonis 3. Uuringus osalenute sooline jagumine

Allikas: autori koostatud

Autor uuris lisaks vanusele ja soole ka seda, millisest rahvusest on vastaja. Valdav osa vastanutest olid eestlased, olgugi, et uuringus osalemise kutse saadeti üle Eesti erinevates maakondades laiali. Jooniselt 4 on näha, et vene rahvusest vastajad moodustasid kogu valimist kõigest 8% ning neist 5 olid tütarlapsed ning 1 noormees. Eesti rahvusest vastajad moodustasid seevastu kogu valimist märkimisväärsed 92% ning neist omakorda oli tütarlapsi 50 ja noormehi 21. Muust rahvusest vastajaid ei olnud.

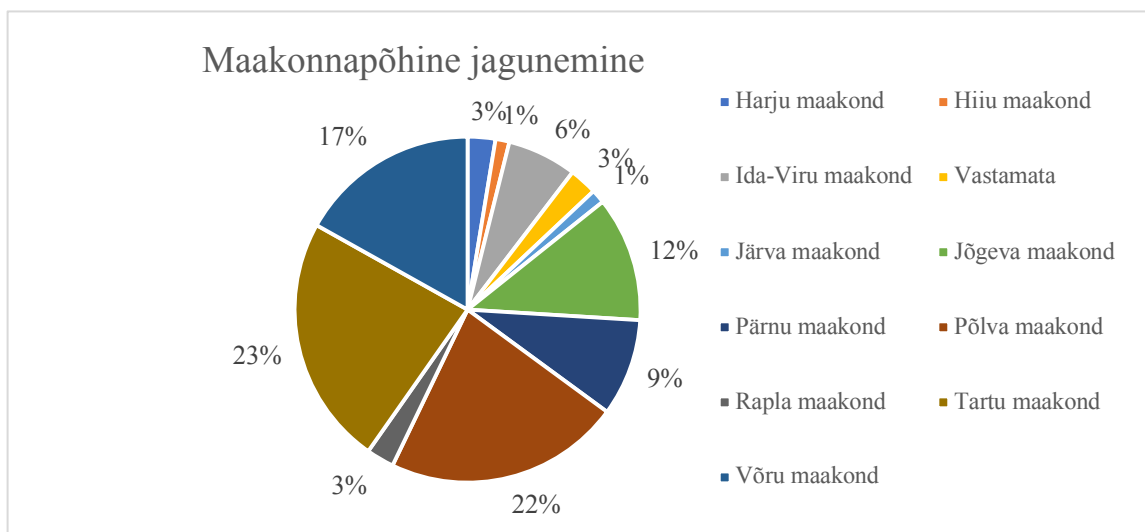
Joonis 4. Uuringus osalenute rahvuslik jagunemine

Allikas: autori koostatud

See, kuidas on vastajate aktiivsus jagunenud maakonniti, on nähtav jooniselt 5.

Joonis 5. Uuringus osalenute jagunemine õppeasutuse asukoha maakonna põhisealt

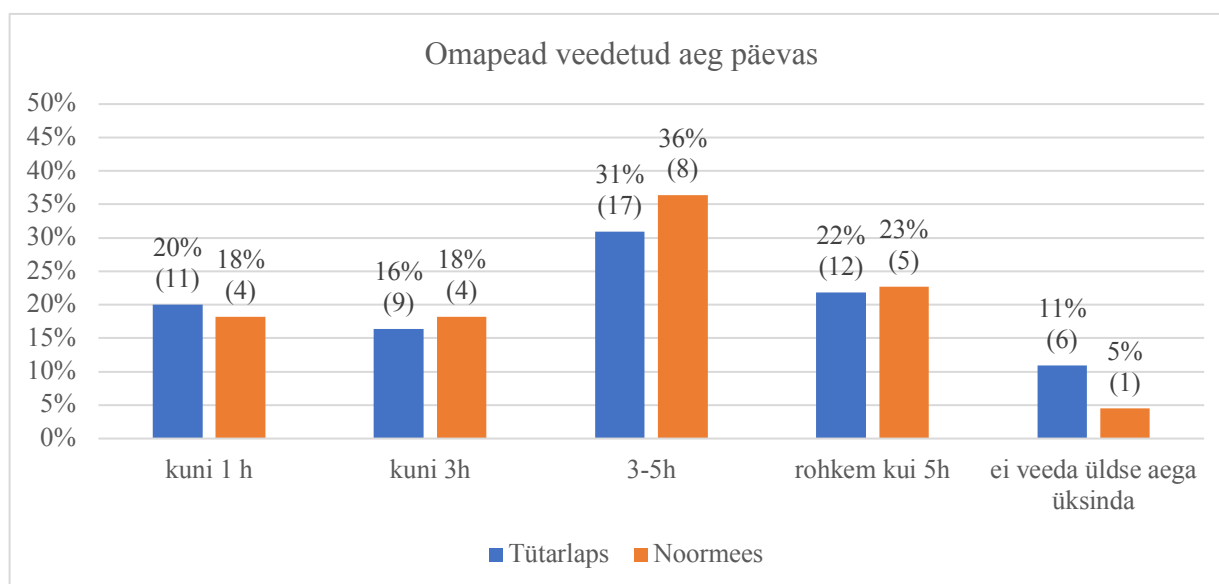
Allikas: autori koostatud

Kõige suurem aktiivsus küsimustiku täitmisel oli Tartu maakonna koolides käivate õpilaste seas, moodustades kogu valimist 23%. Vaid 1%-ga jäi Tartu maakonnast maha aktiivsusest Põlva maakond – vastavalt 22% kogu valimist. Autori hinnangul võis Tartu maakonna teistest suurem aktiivsus tuleneda ka sellest, et autor jagas küsimustikku oma sotsiaalmeedias, mida peamiselt jälgivad Tartumaal elavad noored. Kolmas kõige suurema osalusega maakond oli Võru, kust laekus vastuseid kokku kogu valimist 17%. Silma paistsid veel ka Jõgeva maakond (12%-lise osalusega) ning Pärnu maakond (9%-lise osalusega). Kõige vähem vastuseid küsitlusele laekus Hiiu maakonnast (1%) ning Järva maakonnast (1%). Küsitluses osalesid kõik Eesti 15 maakonda, millede hulgast valis autor juhuslikkuse alusel välja 1-2 kooli. Siiski

näitavad tulemused, et mitte ühtegi vastust ei laekunud Lääne-, Lääne-Viru-, Saare- ning Viljandi maakonnast.

Järgnevalt uuris autor, kas ja kui mitu tundi päevas veedavad noored keskmiselt aega täiesti omapead olles.

Joonis 6. Keskmiselt täiesti omapead veedetud aeg päevas

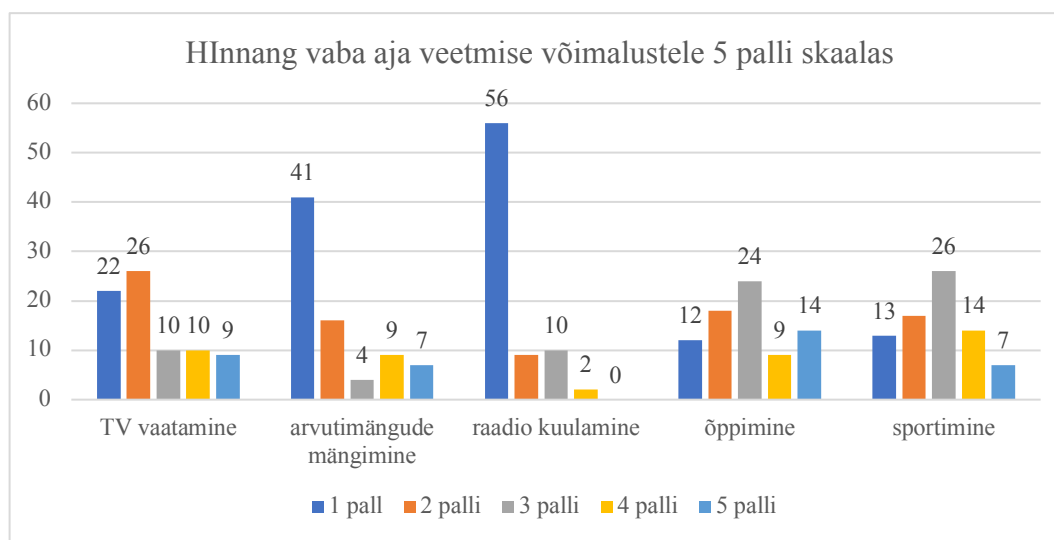
Allikas: autori koostatud

Vastusest küsimusele, kui palju aega veedetakse igapäevaselt keskmiselt täiesti omapead, saadi üsna võrdväärselt jagunenud tulemused viie erineva variandi seast (vt joonis 6). Vastustest järeldub, et kõige enam vastanutest on päevas omapäi oldud aeg 3-5h. Nii noormeeste kui tütarlaste seas – vastavalt 36% ja 31% nende soo koguarvust, on nimetatud variant olnud enim valitud. Siiski leidub mõlema soo esindajate seas ka neid, kes ei veeda päevas mitte ühtegi hetke üksinda. Selle põhjuseks võib olla ka asjaolu, et tänastes koroonatingimustes peavad paljud vanemad töötama kodukontoris, veetes seeläbi terve või suurema osa päevast lastega samas ruumis, jätmata neile võimalust omapead aega veeta.

Asjaolu, et märkimisväärselt suur arv küsitlenutest (55 inimest 77-st) veedab siiski igapäevaselt rohkem kui ühe tunni täiesti omapead, võimaldab noortel tegeleda järelevalveta ning ilma igasuguse kontrollita tegevustega, mis vanemliku kontrolli all viibides ei oleks olnud lubatud. Üllatuslikult tuli uurimusest välja tõsiasi, et protsentuaalselt oli vastusevariant „rohkem kui 5h päevas omapead“ kogu valimit arvesse võttes kõige populaarsem just vanuseklassis 14-16 aastat mitte vanemas vanuseklassis.

Võttes arvesse asjaolu, et uuringus osalenud noored veedavad märkimisväärselt palju aega igapäevaselt täiesti omapead, tõusetub küsimus sellest, millega nad seda aega kõige meelsamini sisustavad. Järgneval joonisel (joonis 7) on ülevaade sellest, kuidas on noored hinnanud 5 palli skaalas erinevaid vaba aja veetmise võimalusi. Autor juhib tähelepanu, et küsimusele vastamine ei olnud seotud eelnevalt analüüsitud omapead veedetud ajaga, st seda ei pruugita teha ilmtingimata omapead olles.

Joonis 7. Vaba aja veetmise eelistused tänastes koroonatingimustes absoluutarvudes

Allikas: autori koostatud

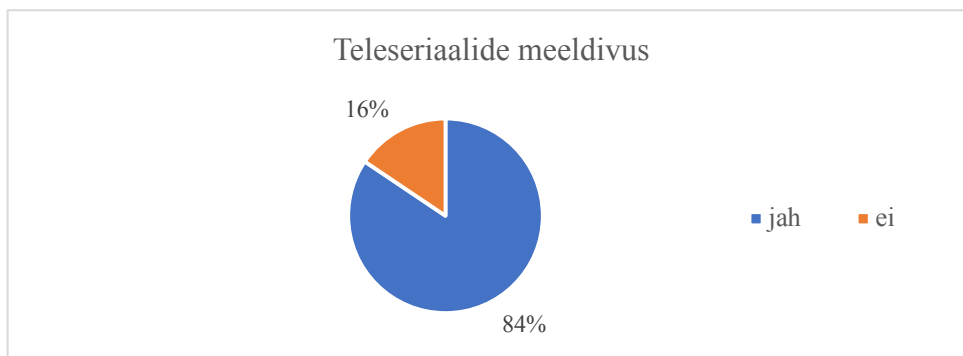
Jooniselt 7 nähtub, et televisiooni vaatamist kui vaba aja sisustamise üht võimalust, on kõige kõrgemalt 5 punktiga hinnanud kokku 9 inimest 77-st. Siiski ei ole televisiooni vaatamist kõige kõrgemalt hinnatud. Väga üllatuslik tulemus on see, et kõige kõrgemalt punktiga 5 on hinnatud enim just õppimist, kui üht vaba aja sisustamise võimalust; seevastu raadiot ei ole 5 punktiga hinnanud mitte ükski 77-st uuritavast. Autor arvutas vastajate poolt märgitud hinnetest välja igale vaba aja veetmise võimalusele ka sellele saadud keskmise hinne. Moodustus järgmine pingerida: õppimine (2,93 keskmine hinne), sportimine (2,80 keskmine hinne), TV vaatamine (2,45 keskmine hinne), arvutimängude mängimine (2,02 keskmine hinne), raadio kuulamine (2,02 keskmine hinne).

Saadud pingerida näitab, et TV vaatamine ei ole uuringus osalenud vastajate seas niivõrd populaarne ja eelistatum vaba aja veetmise võimalus kui autor oleks eeldanud. Siiski ületab televisiooni jälgimine arvutimängude mängimist ning raadio kuulamist. Palju on räägitud viimasel ajal sellest, et noored veedavad väga palju vaba aega just arvutimänge mängides, mis on tihti vägivaldse temaatikaga ning on arvatud, et noorte vägivaldsus võiks pärineda pigem

arvutimängudest kui televisioonist. Saadud tulemused aga tõestavad, et televisioon on jätkuvalt väga populaarne ja kõrgelt hinnatud vaba aja veetmise võimalus valimis osalenud noorte seas. Autor peab vajalikuks märkida, et saadud tulemus võib siiski olla osaliselt kallutatud, sest kogu valimist moodustasid tütarlapsed 71% ning võimalik, et õppimise tugev eelistamine arvutimängudele võib tuleneda valimi eripärast.

Küsimusele, kas Teile meeldivad teleseriaalid, vastas 84% jah ning 16% uuritavatest ei pidanud teleseriaalide vaatamist endale meeldivaks tegevuseks (vt joonis 8). Lisaks tõi andmeanalüüs välja, et kõikidest küsitluses osalenud noormeestest vastas eitavalt 31,8% ning kõikidest vastanud tütarlastest moodustas eitav vastus kõigest 9,1%. Seega tuleb märkimisväärselt esile, et teleseriaalid on populaarsemad just tütarlaste eelistuste seas.

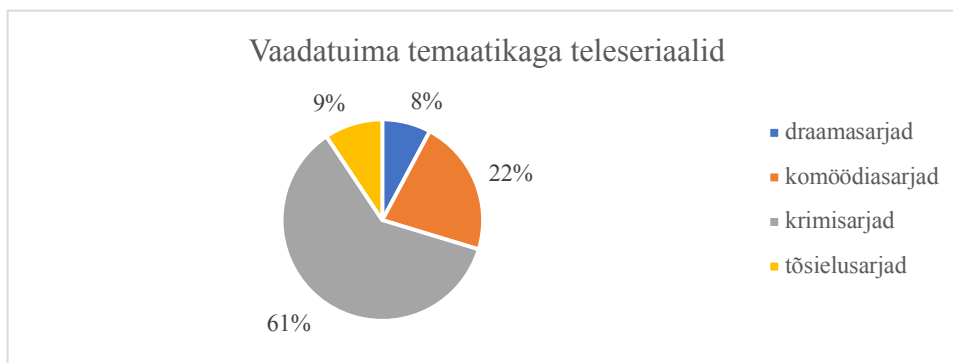
Joonis 8. Teleseriaalide meeldivus vastanute seas

Allikas: autori koostatud

Olles saanud vastuse küsimusele, kas vastajale meeldib vaadata teleseriaale, uuris autor, millise temaatikaga teleseriaalid meeldivad neile vastajatele enim, kes valisid, et neile teleseriaalid meeldisid. Tulemust võib vaadelda jooniselt 9.

Joonis 9. Populaarseima temaatikaga teleseriaalid vastanute seas

Allikas: autori koostatud

Sellele küsimusele vastas kokku 65 respondenti ning küsimusele vastamata jättis 12. Jooniselt tuleb selgelt esile, et krimisarjad on noorte seas kõige meelsamini vaadatava temaatikaga sarjad. See asjaolu annab kinnitust ka uuringu läbiviimise otstarbekusest, sest krimiseriaalid sisaldavad kõigi eelduste kohaselt enim just vägivaldseid kadreeringuid, mis võiksid noorte käitumistendentsidele mõju avaldada. Samuti on oluline märkida, et nii tütarlaste kui ka noormeeste seas jagunes soopõhiselt krimiseriaalide eelistus teiste temaatikate ees protsentuaalselt küllaltki võrdselt – vastavalt 42,9% kõigist noormeestest ning 66% kõigist tütarlastest eelistas enim just krimiseriaale.

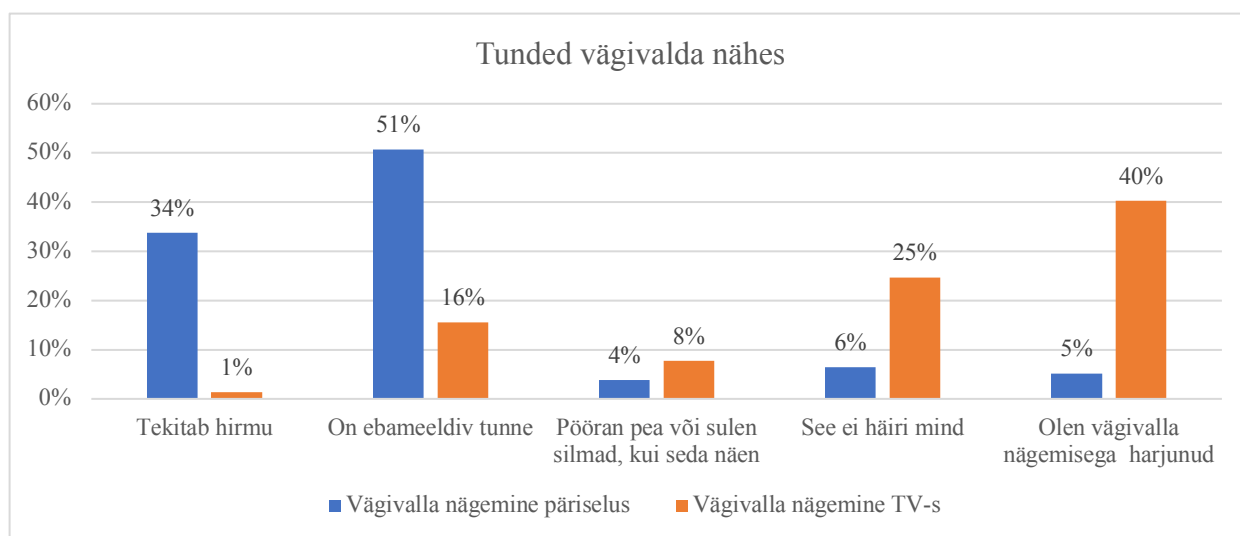
Seejärel palus autor vastata küsimusele, mis respondentidele krimiseriaalide vaatamise juures enim meeldib. Saadud tulemused näitasid, et üle poole vastanutest ehk 51,9% kogu valimist eelistab krimiseriaale vaadata seetõttu, et neile meeldib, et seriaali lõpus võidab headus siiski kurjuse ning kurjategijad saavad karistatud. Populaarsuselt järgmiseks valiti vastusevariant vägivaldsed kaadrid, veri, laibad ning tapmine, mis tekitab vaatajas põnevust ja adrenaliini. Sellise valiku tegi kokku 22,1% noortest. Samuti oli võimalik valida veel kahe vastusevariandi vahel: a) selliseid teleseriaale vaadates saab häid nippe kuritegude planeerimiseks ja vägivalda toimepanemiseks ning b) muu. Kahetsusväärset leidis siiski 1 respondent (1,3%), et tema jaoks on krimiseriaalid kõige meeldivamad seriaalid just seetõttu, et sealt saab ideid kuritegude toimepanemiseks ja häid nippe vägivaldse ründe planeerimiseks. Samuti on kurb, et ligi neljandik kõikidest vastanutest (24,7%) tegi valikuvariandi „Muu“, jättes täpsustamata, mis see muu põhjus olla võiks.

Uuringu tulemus eelneva küsimuse kontekstis on siiski positiivne, sest enamik vastanutest hindab ühiskonnas kehtivaid ja hinnatud norme ning käitumistavasid, milleks on vägivalda ja kuritegevuse hukkamõist. Seega võib eeldada, et nende respondentide käitumistendentsidele,

kes valisid vastuseks headuse võit kurjuse üle ning kurjategijate karistamine, ei avalda vägivaldse sisuga teleseriaalid märgatavat mõju. Samas need respondendid, kes valisid, et neile meeldivadki krimiseriaalid nende vägivaldse sisu tõttu, on eelduslikult vähem traumeeritud ka päriselus nähtava vägivalda osas. Seda kinnitas ka uuring ise (vt allpool joonis 10 seletusi).

Autor palus küsitluses respondentidel vastata küsimusele, et milliseid tundeid tekitab neis päriselus vs teleseriaalides vägivalda nägemine. Saadud vastused on toodud joonisel 10.

Joonis 10. Uuringus osalenud vastajate tunded päriselus vs TV-s nähtava vägivalda suhtes

Allikas: autori koostatud

Vastuseid analüüsid selgub, et päriselus nähtav vägivald tekitab siiski enamikus ebameeldivaid tundeid – vastavalt 51% vastajatest leidis, et see tekitab neis ebameeldiva tunde ning 34% vastanute jaoks tekitab see suisa hirmu. Kõigest 6% kogu valimist leidis, et päriselus nähtav vägivald ei häiri neid. Lisaks viis andmeanalüüs tulemuseni, et nendest viiest inimesest, kes vastasid, et päriselus neid vägivalda nägemine ei häiri, lausa 4 olid needsamad respondendid, kes vastasid eelmisele küsimusele (küsimus: mis põhjusel Teile kriminaalsarjad meeldivad enim) vastuseks, et vägivaldsed kaadrid, veri, laibad ja tapmine on põhjuseks, miks neile krimiseriaalid meeldivad enim.

Siit saame teha järelduse, et vägivaldse sisuga teleseriaalid mõjutavad just nende respondentide hinnanguid ja suhtumist päriselus asetleidva vägivalda suhtes, kes vaatavadki vägivalda sisaldavat meediat selle vägivaldse sisu meeldivuse tõttu.

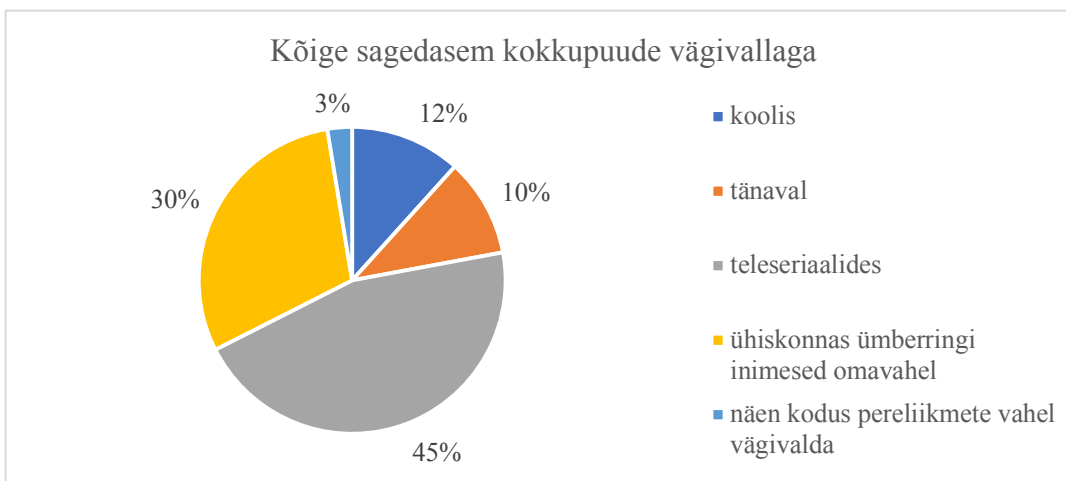
Võrreldes saadud tulemusi päriselus nähtava vägivallega, tuleb selgelt välja, et teleseriaalides vägivalda nägemine on miski, millega on noored pigem harjunud. Üksnes 1% vastanutest tõdes, et vägivald teleseriaalides tekitab temas hirmu, 16% vastanute seas ebameeldivaid tundeid ning 8% vastanutes tahtmist pöörata nende kaadrite ajal pea või sulgeda silmad. Koguni 65% respondentidest leidis, et nad on kas harjunud või see lihtsalt ei häiri neid, kui seriaalides leiavad aset vägivaldsed kaadrid.

Üks põhjus, miks enamik respondente vastas, et neid vägivald teleseriaalides ei häiri, võib peituda selles, et nende endi arvates ei näidata teleseriaalides liiga palju vägivalda. Autor palus küsitluse käigus vastata küsimusele „Kas Teie arvates näidatakse teleseriaalides liiga palju vägivalda?“ ning vastuseks saadi järgnev tulemus – 77% (59) kogu valimist vastas „ei“ ning 23% (18) märkis vastuseks „jah“.

Järgnevalt anti neile respondentidele, kes ütlesid, et neid ei häiri päriselus vägivalda nägemine, võimalus selgitada, kas põhjus sellele võiks tuleneda asjaolust, et teleseriaalides kohatakse liigselt vägivalda ning vägivald ise on seetõttu nende jaoks tavapäraseks ja mittehäirivaks muutunud. Kokku vastas sellele küsimusele 20 respondenti ning vastamata jättis 57. Nende 20 vastaja seas jagunesid tulemused järgmiselt – 55% vastajatest ei pidanud võimalikuks seost päriselus nähtava vägivalda ja teleseriaalides nähtava vägivalda vahel ning 45% vastajatest arvas, et seos on olemas.

Lisaks uuris autor vastajatelt, kus nad kohtavad kõige rohkem vägivalda (joonis 11).

Joonis 11. Vastused küsimusele, kus kohatakse kõige rohkem vägivalda

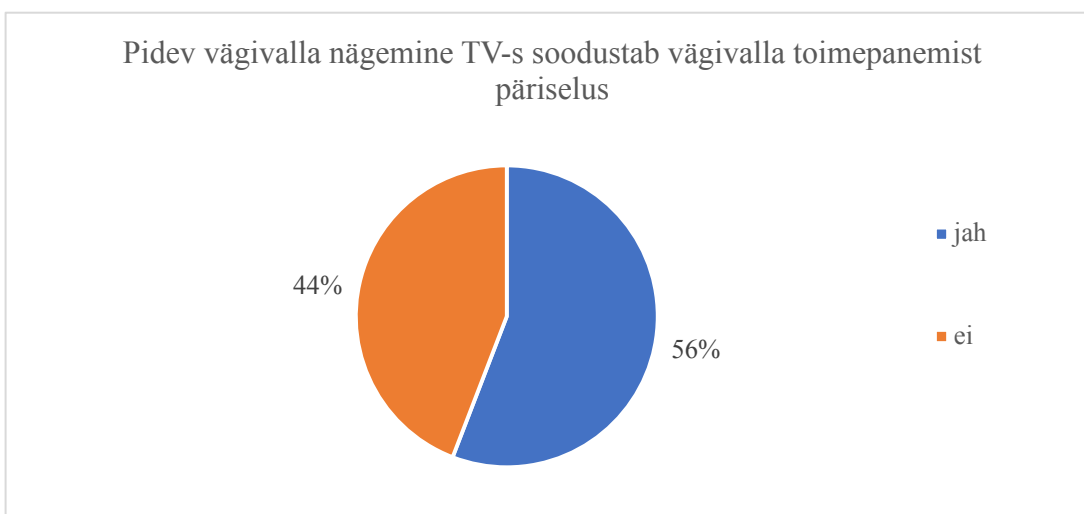

Allikas: autori koostatud

Vastajatest enamik ehk 45% leidis, et kõige rohkem kohtavad nad vägivalda teleseriaalides. Järgmisel kohal oli vägivalda kohtamine ühiskonnas ümberringi, mida leidis 30% vastajatest. Hea on tõdeda, et uuringu valimis osalenute arvates ei ole vägivaldaga kokkupuude kõige suurem koolis ega tänaval. Kahetsusväärset on siiski 3% vastajatest kokku puutunud kõige sagedasemalt vägivaldaga just pereringis.

Kuivõrd 45% kogu valimist leidis, et vägivalda kohatakse kõige rohkem just teleseriaalides, tekib küsimus, kas vägivalda sage nägemine võiks soodustada või esile kutsuda tahtmist vägivalda toimepanemiseks ka päriselus. Vastused kajastuvad joonisel 12.

Joonis 12. Uuringus osalenud vastajate seisukohad sellest, kas vägivalda nägemine teleseriaalides soodustab vägivalda toimepanemist päriselus

Allikas: autori koostatud

Nagu jooniselt nähtub, leiab 56% vastajatest, et mida rohkem puututakse vägivalda nägemisega kokku teleseriaalides, seda rohkem soodustab ja kutsub esile see ka vägivalda toimepanemist päriselus. Andmeanalüüs tõi välja ka selle, et nimetatud vastused ei erinenud vastajate seas kuigi palju ka soopõhiselt: 45,5% kõigist noormeestest ning 60% kõigist tütarlastest valisid eelmisele küsimusele vastuseks „jah“ variandi.

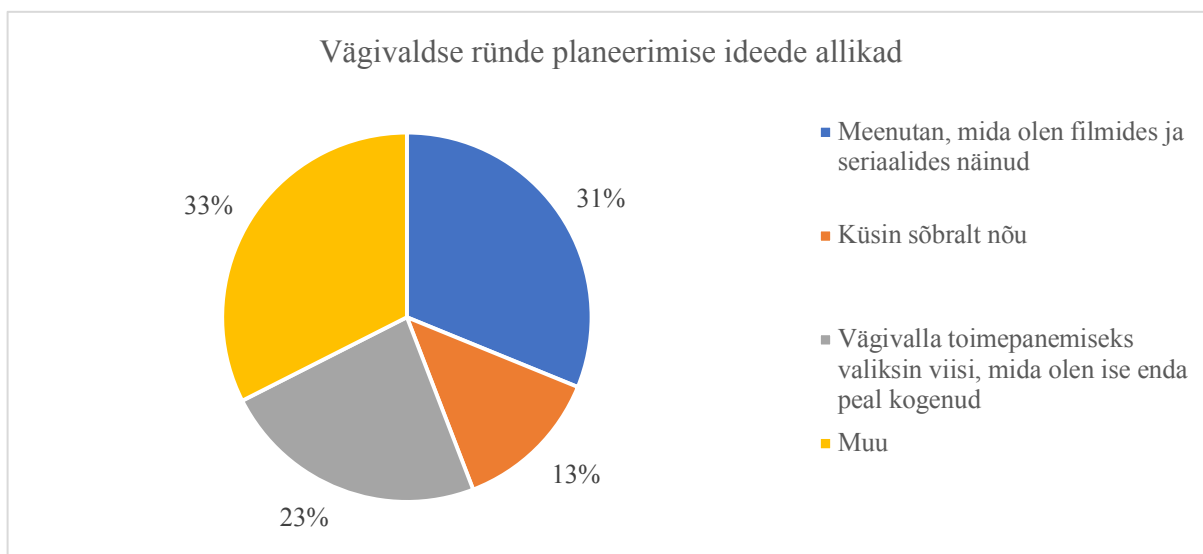
Seega saame järeldada eelnevalt toodud vastuste põhjal, et kuigi noored arvavad ise, et teleseriaalides liiga palju vägivalda ei näidata ning nendest 20-st respondentist, kes leidsid, et vägivalda nägemisel teleseriaalides pigem ei ole seost päriselus ükskõikselt vägivalda suhtumisega, võib siiski viimasest analüüsitud küsimusest (millele vastasid kõik 77 küsitluses osalenut) tulenevalt öelda, et vägivaldsed teleseriaalid siiski soodustavad vägivalda toimepanemist päriselus ning võivad avaldada mõju ka noorte käitumistendentside kujunemisele.

Järgnevalt uuris autor, kas küsitluses osalenud on kunagi oma tahtmise saavutamiseks võtnud eeskuju teleseriaali kangelase käitumise või saanult temalt ideid olukorra lahendamiseks.

Vastused sellele küsimusele jagunesid järgnevalt: 55,8% (43) vastanutest ei olnud teleseriaali kangelase käitumisest eeskuju võtnud ning 40,3% (31) tõdesid, et nad on seda teinud. Autor andis vastamiseks veel ka valikuvariandi „Muu“, millele vastamise võimalust kasutasid kokku 3 respondenti. Nende vastajate arvamused olid järgmised: *//võimalik//; // Ma ei oska öelda, kui siis äkki alateadlikult, pole ise sellest otseselt aru saanud//; //Harva on selliseid olukordi olnud, aga on olnud hetki, kus kasutad kellegi tegelaskuju käitumisviisi ja see tuleb mingis olukorras kasuks ja toob positiivse tulemuse//.*

Selleks, et eelmise analüüsitud küsimuse põhjal oleks võimalik sidusamaid järeldusi teha, palus autor vastata küsitluse täitmisel ka ühele hüpoteetilisele olukorrale. Küsimus oli sõnastatud järgmiselt: „Oletame, et Teil tekib sõbraga tüli ning soovite Talle vägivaldsel teel „õpetust“ anda. Kust saate kõige tõenäolisemalt ideid vägivaldse ründe planeerimiseks?“. Saadud vastused küsimusele on toodud illustreerivalt joonisel 13.

Joonis 13. Vastused sellele, kust uuringus osalenud saavad kõige tõenäolisemalt ideid vägivaldse ründe planeerimiseks

Allikas: autori koostatud

Eelnevalt jooniselt nähtub, et ligi kolmandik (31%) vastajatest võtaksid vägivaldse ründe planeerimiseks eeskujuks teleseriaalides nähtud lahenduse kellelegi „õpetuse“ andmiseks. Samuti on see protsent võrreldav nende vastanute arvuga, kes leidsid, et nad on võtnud teleseriaalide kangelaste käitumist eeskujuks oma tahtmise saavutamiseks (40,3% valimist). Arvestades asjaolu, et noorte seas kõige populaarsemaks teleseriaali temaatikaks oli just krimiseriaal, kus näidatakse palju vägivalda, saab tuua välja korrelatsiooni vägivaldsete teleseriaalide vaatamise ja vägivaldse käitumise allikate vahel.

Selleks, et uuring ei piirduks üksnes teadmisega, et noorte seas kõige populaarsemad teleseriaalid jäävad kriminaalseriaalide kategooriasse, palus autor nimetada ka kõigil vastanutel, mis on nende lemmikseriaal ning mida nad üldiselt arvavad, mis on noorte seas populaarsed teleseriaalid.

Autor toob järgnevalt välja loetelu vastajate seas nimetatud lemmikteleseriaalidest, mida on vastavalt sarja temaatikale grupeeritud parema ülevaate andmiseks:

- 1) kriminaalsarjad – „Kättemaksukontor“, „Stranger Things“, „Elavad surnud“, „Prison Break“, „Pennyworth“, „9-1-1“, „Siber Võmm“, „Lucifer“, „Kondid“, „Supernatural“, „Hannibal“, „How to get away with murder“, „Löks“, „Peaky Blinders“;

- 2) draamasarjad – „Wanda Vision“, „Outer Banks“, „The Mandalorian“, „Naiste sõda“, „Pilvede all“, „The Queen’s Gambit“, „Kirgede torn“, „The Vampire Diaries“, „Anne with an E“, „Suits“, „The Crown“, „Better Call Saul“;
- 3) komöödiasarjad – „Papad Mammad“, „Suure Paugu teooria“, „Trailer Park Boys“, „Sõbrad“, „Sex Education“, „Padjaklubi“, „Köök“, „ALO“;
- 4) tõsielusarjad – „Rannamaja“, „Grey anatoomia“, „Minu köök on parim“, „Kallid kalorid“, „Selgeltnägijate tuleproov“, „Rannamaja“, „Suletud uste taga“, „Saladused“, „Märgatud Eestis“, „Kuuuuriija“, „Kaks kanget“.

Sellest loetelust saab järeldada, et küsitletud noorte lemmikteleseriaalid jagunevad peaaegu võrdselt kodumaiste- ning välismaiste teleseriaalide vahel.

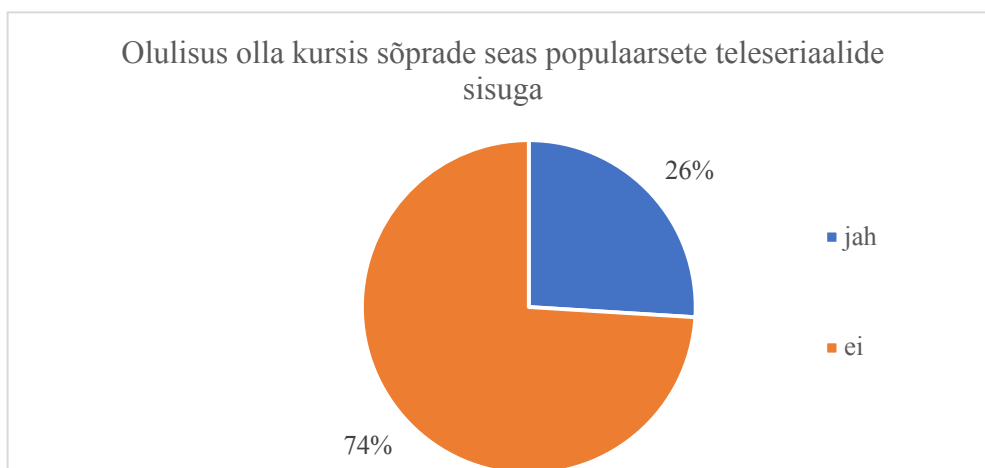
Koondtulemus sellest, milliseks kujunes vastajate arvamus noorte seas populaarsetest teleseriaalidest on toodud magistritöö lisas (vt Lisa 2). Selgus, et respondentide arvates on koolinoorte seas kõige populaarsemaks teleseriaaliks krimisari „Kättemaksukontor“, mille poolt hääletas lausa 48,1% kõigist vastanutest ning see oli üksiti ka ainus nimetatud teleseriaal, mis eristus protsentuaalselt teiste nimetatud seriaalide seast. Kaks vähempopulaarset vastust olid, et ei olda kursis noorte seas populaarsete teleseriaalidega (13% vastanutest) ning kolmandaks ja üksiti teiseks kõige populaarsemaks teleseriaaliks peeti tõsieluseriaali „Rannamaja“, mida nimetas 14,3% küsitletutest.

Siit võib järeldada, et vastajate tehtud valik lemmikteleseriaali tematika kohta ning nimetatud lemmikteleseriaal ise lähevad tulemuste poolest kokku. „Kättemaksukontor“ on krimiseriaalide kategooriasse minev Eesti teleekraanidel jooksev sari, kus võib väga palju näha vägivalda, vägivaldse ründe planeerimise taktikaid, kuritegude varjamist, ent ka seda, et lõpus siiski headus võidab kurjuse, mis nagu uuringust selgus, on enamikule noortele krimiseriaalide juures enim meeldiv.

Järgmisena paluti respondentidel vastata küsimusele, kas nad räägivad sõpradega teleseriaalidest. 9,1% vastanutest märkis, et nad räägivad sõpradega teleseriaalidest väga tihti, vahetevahel teeb seda 68,8% ja üldse ei räägi sõpradega teleseriaalidest 22,1% vastanutest. Lisaks võib öelda, et andmeanalüüsi tulemusel ei erinenud vastused soo ega rahvuse poolest üksteisest rohkem kui ca 5-10%.

Edasi tunti küsimustikus huvi selle vastu, kas noortele on oluline olla kursis sõprade seas populaarsete teleseriaalide sisuga. Üksiti on tegemist ka ühe autori poolt püstitatud hüpoteesiga, milleks oli väide, et noorte seas on oluline olla kursis populaarsete teleseriaalide sisuga, sest eelduslikult aitab see kaasa kuuluvustunde suurenemisele, osates kaasa rääkida eakaaslaste seas hinnatud ja kajastatavate naljade ning huumoriga, mis pärineb mõnest teleseriaalist. Saadud tulemused sellele küsimusele kajastuvad joonisel 14.

Joonis 14. Uuringus osalenud vastajate arvamus selle kohta, kas neile on oluline olla kursis sõprade seas populaarsete teleseriaalide sisuga

Allikas: autori koostatud

Uuringu tulemustest on näha, et enamikule vastanutest ei ole siiski oluline olla kursis sõprade seas populaarsete teleseriaalide sisuga, sellise valiku tegi koguni 74% kõigist vastanutest. Seega ei leidnud autori püstitatud hüpotees kinnitust ning uuring tõestas hoopis vastupidist.

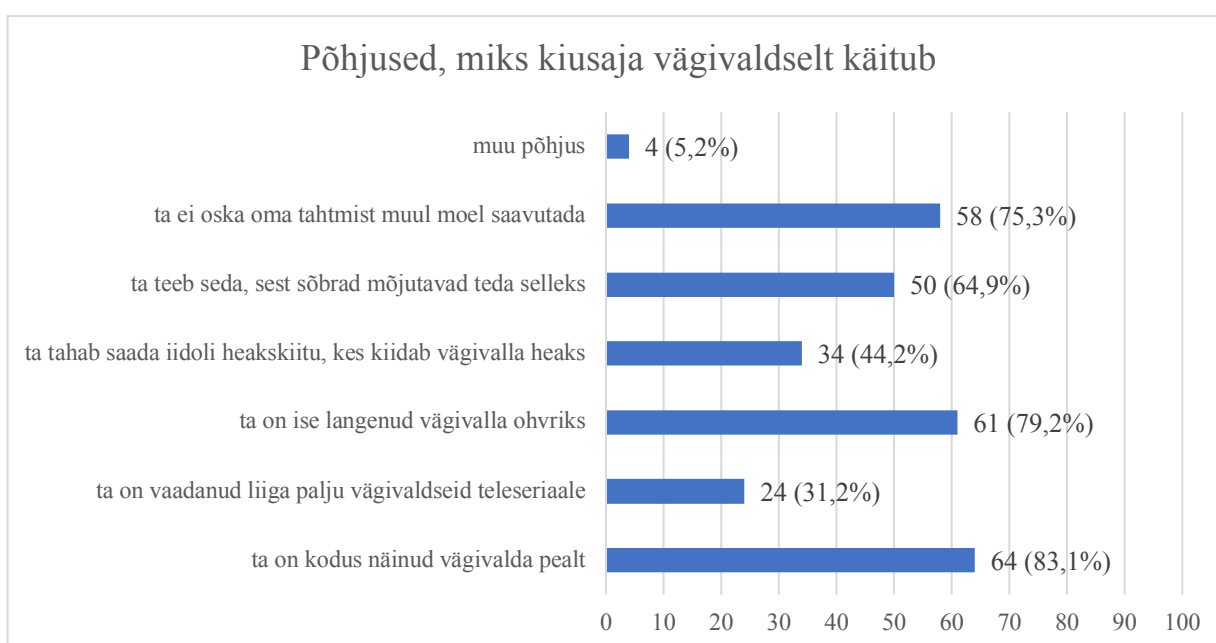
Autor uuris lisaks, kas antud vastused on rahvuse- või soopõhiselt kuidagi eristuvad. Ligikaudu 10%-lise erinevusega oli tütarlaste jaoks olulisem olla kursis sõprade seas populaarsete teleseriaalide sisuga. Rahvuse põhine andmeanalüüs tõi aga välja olulise erinevuse eelmisele küsimusele tehtud vastuste valikul: ükski vene rahvusest respondent ei leidnud, et tema jaoks oleks oluline olla kursis sõprade seas populaarsete teleseriaalide sisuga; eesti rahvusest vastanute seas langesid tehtud valikud protsentuaalselt kokku kogupalimi seas tehtud valikutega.

Järgnevalt uuris autor vastajatelt, kas nad on ise kunagi käitunud vägivaldselt. Vastustest ilmses, et vägivaldselt on käitunud 46% vastanutest ning 54% tõdes, et nad ei ole kunagi ise vägivaldselt käitunud. Selle küsimuse osas on aga märkimisväärne, et esines suur erinevus

vastuste seas soost lähtuvalt: 63,6% kõikidest tütarlastest ütles, et nad ei ole vägivaldselt ise kunagi käitunud, samas noormeeste seas tuli samale küsimusele vastuseid kõigest 31,8%. Seega näitab uuring, et noormehed on vägivalda rakendamise osas aktiivsemad kui tütarlapsed – 68,2% noormeestest ning 36,4% kõigist tütarlastest on ise tunnistanud vägivalda rakendamist. Rahvusest lähtuvalt tuli esile, et 66,7% kõigist vene rahvusest vastanutest ning 43,7% kõigist eesti rahvusest vastanutest tunnistasid vägivalda rakendamist enda poolt.

Järgmiseks palus autor vastajatel avaldada oma arvamust, mis põhjustel käitub nende arvates kiusaja vägivaldselt. Tulemused kajastuvad joonisel 15.

Joonis 15. Uuringus osalenud vastajate seisukoht küsimuses esitatud väidete kohta, miks kiusaja vägivaldselt käitub

Allikas: autori koostatud

Autori eesmärk oli joonisel 15 nähtavate väidete esitamisel saada respondentidelt hinnanguid, kas nad peavad väites esitatud olukorda üheks võimalikuks põhjuseks, miks kiusaja rakendab ohvri peal vägivalda. Vastust oli võimalik anda kõigile nendele seisukohtadele, mida vastaja võimalikuks pidas. Jooniselt nähtub, mitu inimest 77-st leidis, et tegemist on kiusaja vägivaldse käitumise algpõhjusega.

Väitega, et kiusaja vägivaldus pärineb kodus pealtnähtud vägivaldast, nõustusid 83,1% vastanutest. Kõige vähem tõenäoliseks vägivaldse käitumise põhjuseks leiti olevat asjaolu, et kiusaja on vaadanud liigselt vägivaldseid teleseriaale – nii leidis 31,2% kõigist vastanutest.

Olgugi, et tegemist on kõige vähem valikuid saanud väitega, ei saa siiski alahinnata teleseriaalides nähtava vägivalda mõju käitumistendentside kujunemisele ja käitumisotsuste langetamisele. 24 respondenti 77-st leiavad samuti, et ilmselt vastab tõele, et vägivaldsed teleseriaalid on põhjuseks, miks kiusajas võib tekkida soov ka endal vägivaldseid ründeid läbi viia. Samuti sai eelnevalt uuringu tulemustest kinnitust tõsiasi, et noorte arvates soodustavad vägivaldsed teleseriaalid vägivalda toimepanemist. Selline arvamus saab üldiselt tekkida enda või kellegi teise isikliku kogemuse või ühiskonnas kehtiva arusaama pinnalt. Asjast ei osanud midagi arvata 5,2% vastanutest, valides vastuseks „muu“ ning jättes seejuures kasutamata võimaluse täpsustada oma valiku tagamaid. Väga paljude vastanute seas said valituks ka väited, mis puudutasid sõprade poolt mõjutamist (64,9%) ning isiklikku kogemust (79,2%) vägivalda ohvriks langemisel. Viimase väitega ilmestub ka antud töö teoreetilises osas kirjeldatud vägivalda teooria, mis puudutas seda, et vägivalda kogemine soodustab vägivalda toimepanemist (sotsiaalse õppimise teooria).

Nii nagu eelmise küsimuse vastused kinnitasid, leidsid paljud noored, et vägivaldset käitumist mõjutavad ja soodustavad sõbrad, kes pooldavad vägivalda. Nagu töö esimeses pooles juba räägitud, siis sotsialiseerumise seisukohalt on väga oluline, millised inimesed ja keskkond meid ümbritsevad ja sellega koos mõjutavad. Nii uuris ka autor respondentidelt, et kellega nad tahaksid kõige rohkem sarnaneda/kes on nende eeskujuks.

Vastusevariandid küsimusele, kellega tahaksid uuringus osalejad kõige rohkem sarnaneda, olid järgmised: a) vanematega, b) sõpradega, c) õpetajatega või d) mõne teleseriaali kangelasega.

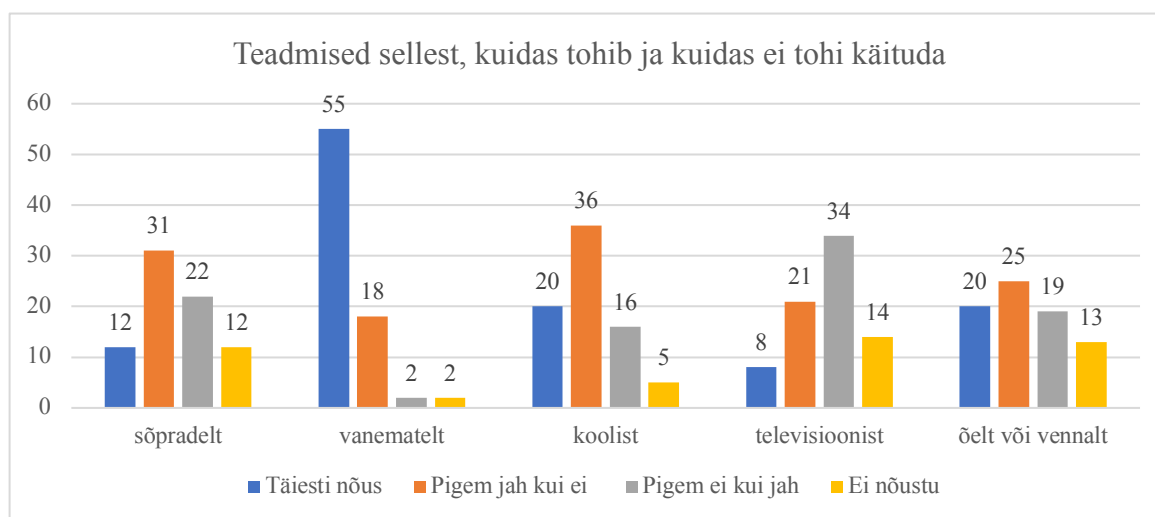
Vastused sellele küsimusele jagunesid küllaltki võrdselt, jättes välja ainsana selgelt eristuva ebapopulaarse variandi, milleks oli õpetajatega sarnanemine, mille valis enda eelistuseks 6,5% vastanutest. Enim tahtsid noored sarnaneda oma vanematega, seda 33,8% vastanutest. Ainult mõne protsendilise vahega osutus tähtsuselt teiseks valikuks sõpradega sarnanemine – vastavalt 33,8% ning samuti oli väga levinud vastuseks soov sarnaneda või võtta enda käitumisel eeskujuks mõne teleseriaali kangelase tegutsemisviis, seda 23,4% kogu valimist. Uuring kinnitas seda, et perekond, sõbrad ja massimeedia on noorte seas peaaegu et võrdselt tähtsad sotsialiseerimisagendid. Andmeanalüüs ei näidanud, et soost lähtuvalt oleksid tehtud valikud oma osakaalult üksteisest rohkem kui 5-10% erinevad. Ainus erinevus, mis analüüsi tulemusel silma paistis, oli tõsiasi, et vene rahvusest vastajate vahel oli teistest valikutest

oluliselt suurema osatähtsusega just vanematega sarnanemine, mille valisid 67% kõigist vene rahvusest vastanud.

Järgmiseks sooviti küsitluses teada saada, kellelt küsiks vastaja kõige tõenäolisemalt nõu, kui ta mingis olukorras ei oskaks käituda, st kes tema valikuid ja otsustusi kõige rohkem mõjutaksid. Valikuvариandid olid järgmised: a) vanemad, b) sõbrad, c) õpetajad, d) võtan probleemi lahendamisel eeskujuks teleseriaalis nähtud lahenduse, e) õelt või vennalt. Vastused sellele küsimusele jagunesid enamjaolt sõpradega (44,2%) ja vanemate (42,9%) vahel. Üksnes 2 inimest (2,6%) tõdes, et just teleseriaalides nähtu on miski, mis mõjutaks tema käitumisotsustusi enim ning 9,1% leidis, et nõu võetaks kuulda õelt/vennalt. Ühe inimese jaoks 77-st oli kõige suuremaks abiks probleemide lahendamisel valitud vastuseks õpetaja.

Küsimusele, kas nõustute väitega, et teadmised sellest, kuidas tohib ja kuidas ei tohi käituda, oled peamiselt saanud... a) sõpradelt, b) vanematelt, c) koolist, d) televisioonist, e) õelt või vennalt, vastasid respondendid järgnevalt (joonis 16).

Joonis 16. Uuringus osalenud vastajate seisukohad küsimuses, kust pärinevad teadmised sellest, kuidas tohib ja kuidas ei tohi käituda absoluutarvudes

Allikas: autori koostatud

Väitega, et teadmised sellest, kuidas tohib või ei tohi käituda, oled saanud sõpradelt, valiti kõige rohkem variant pigem jah kui ei ning kokku näitas usaldusväärset sõprade osas üles 55% vastanutest. Ükski valikuvариandidest ei eristunud teiste seas märgatavalt. Sarnasele

tulemusele jõuti ka valikuvariandi õelt või vennalt osas, mida hindas variandiga täielikult nõus või pigem jah kui ei, kokku 58% vastanutest.

Peaaegu kõik (95%) vastanutest nõustusid täielikult või osaliselt, et just vanemad on need, kellelt saavad nad peamiselt nõuandeid selle osas, kuidas on ühiskonnas aktsepteeritav käituda.

Väitega, et käitumist puudutavad teadmised saadakse koolist, nõustus täielikult või osaliselt kokku 73% küsituses osalenutest. Kõige madalamalt hinnati käitumisjuhiste saamist TV-st, saades täieliku või osalise eeskuju 38% vastanute seas.

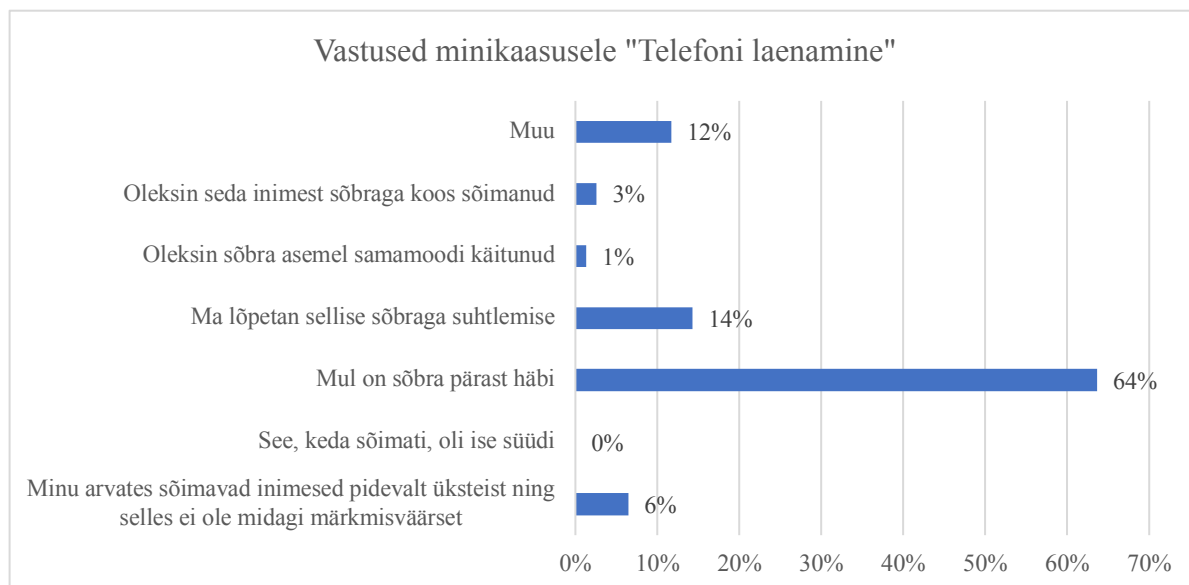
Siit võib järeldada, et kõige suuremat mõju noorte käitumistendentside kujunemisel avaldavad vanemad, seejärel kool ning pigem võrdse osatähtsusega kolmandaks õed/vennad ja sõbrad. Siiski ei tasu alahinnata seda, et kokku 77-st vastanust 29, ehk 38% „nõustub täielikult“ või „pigem nõustub kui ei nõustu“, et televisioonist võiks saada tõsikindlaid ja usaldusväärseid juhiseid selleks, kuidas mingis olukorras oleks sobilik või mittedobilik käituda. Seega on televisioon jätkuvalt vähemalt nende 38% vastanute jaoks väga suureks mõjutajaks käitumisotsustuste langetamisel ja valmisoluks õiguspäraseks- või õigusvastaseks käitumiseks, sõltuvalt sellest, mida televisioonist vaatajale nähtub.

Seda, et televisioon ja teleseriaalid kujundavad tugevalt noorte õigusteadvust, annab alust ka asjaolu, et 86% kõigist küsitluses osalenud noortest arvab, et teleseriaalides nähtud juriidilistest lahendustest võib osaliselt või täielikult omandada juriidilisi teadmisi. Üksnes 6,5% vastanutest leidis, et teleseriaalid ei ole koht, kust juriidilisi teadmisi omandada. Arvestades asjaolu, et kõige populaarsemaks teleseriaaliks vastajate seas oli „Kättemaksukontor“, võib järeldada, et enamik respondentidest usub tõsikindlalt või vähemasti osaliselt, et sealsed vägivalda sisaldavate rünnete menetlemised peegeldavad päriselu ja seadusandlust.

Järgmiseks uuris autor, milliseid hinnanguid andsid respondendid autori poolt koostatud minikaasustele, milles oli kirjeldatud vägivalda kasutamist teise isiku suhtes. Sellega taheti teada saada, milline on noorte suhtumine vägivalda rakendamisse. Samuti küsiti, kas noored ise on langenud vägivalda ohvriks ning kui jah, siis mis liiki vägivalda on nende peal rakendatud.

Uuringus osalejatel paluti anda omapoolne hinnang järgnevalt nimetatud situatsioonile: „Oletame, et Te olete oma sõbraga ühisel koosviibimisel ning üks sõpradest sõimab, karjub ja lausub solvavaid sõnu võõrale inimesele, sest too ei laenanud telefoni helistamiseks“. Noorte hinnangud eelkirjeldatud situatsioonile on kajastatud joonisel 17.

Joonis 17. Uuringus osalenud vastajate hinnangud minikaasusele „Telefoni mittelaenamine“

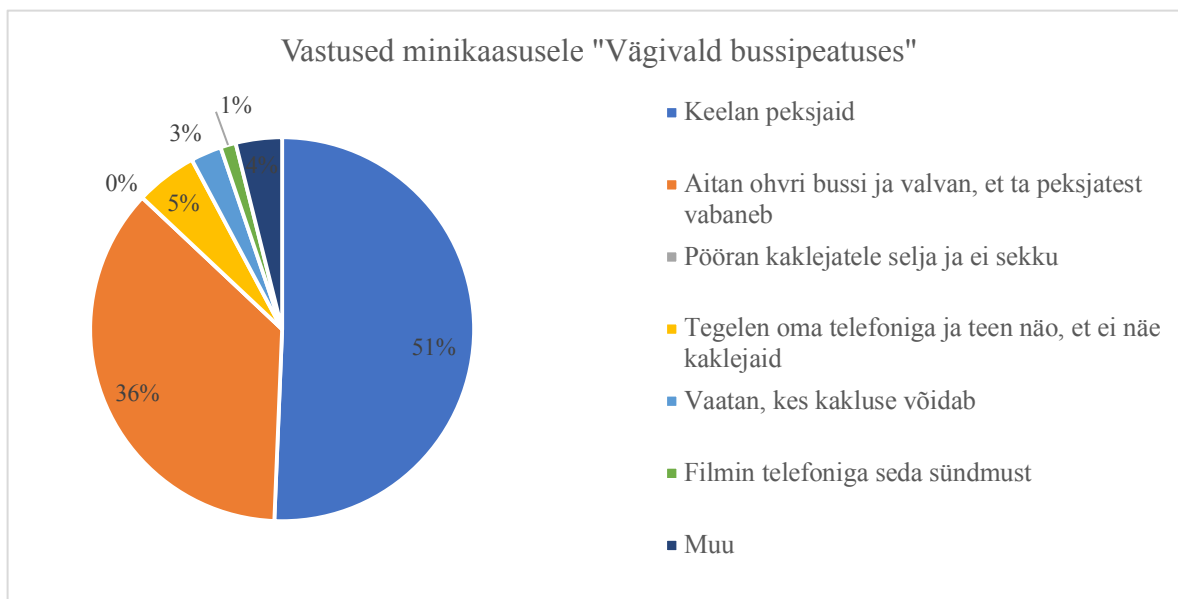
Allikas: autori koostatud

Nagu jooniselt nähtub, usub enamik (64%) vastajatest, et sellises olukorras oleks neil olnud sõbra pärast häbi; 6% vastanutest leidis, et tegemist ei olnud üldse märkimisväärset pahakspandava olukorraga, sest inimesed pidevalt sõimavadki üksteist ning see on vastaja jaoks tavapärane eluline olukord. 14% respondentidest märkisid, et sellise olukorra asetleidmisel lõpetaksid nad sõbraga suhtlemise. Hea on tõdeda, et mitte ükski vastanut ei leidnud, et vägivalda ohver on ise süüdi selles, et tema suhtes vägivalda kasutati. Kahetsusväärset tõdes 4% vastajatest, et nad oleksid ise sarnaselt käitunud; 12% vastanutest ei osanud nimetatud olukorrast midagi arvata.

Kokkuvõtvalt võib siiski väita, et suurem osa vastajatest ei kiida vägivalda heaks, tundes häbi või lõpetades omavahelised suhted kiusajaga.

Järgmiseks paluti respondentidel anda hinnang järgnevalt nimetatud situatsioonile: „Ootate bussipeatuses bussi. Seal on bussi ootamas ka 4-5 algklasside poissi, kellest ühte hakkavad teised jalgadega peksma. Mida te arvate?“. Tulemused kajastuvad joonisel 18.

Joonis 18. Uuringus osalenud vastajate hinnangud minikaasusele „Vägivald bussipeatuses“

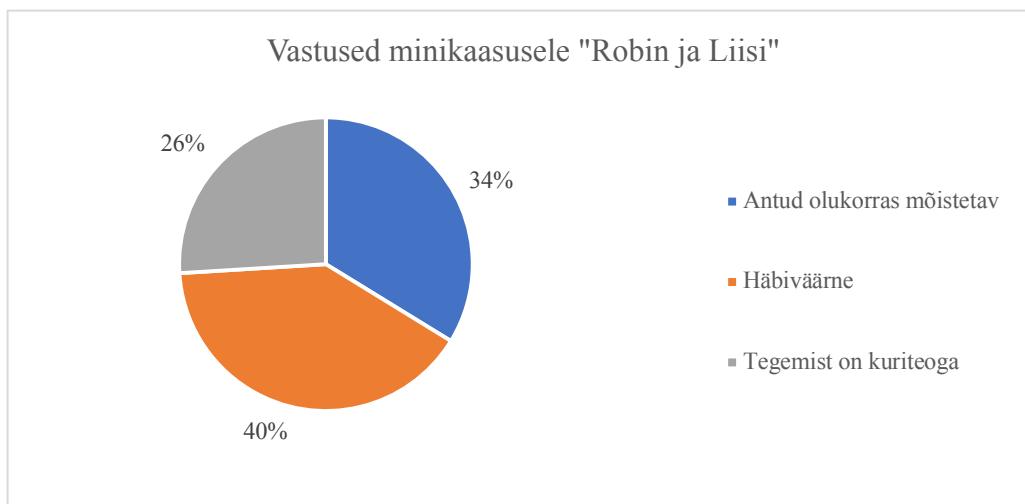

Allikas: autori koostatud

Tulemused näitavad, et 51% valimist keelaks sellises olukorras peksjaid ning 36% vastanutest aitaks ohvri ka kenasti bussi peale ning jälgiks, et peksjad bussi ei järgneks. Seega 87% kõigist küsitluses osalenutest aitaksid aktiivselt kaasa sellele, et vägivaldne rünne lõpetada, millest võib omakorda järeldada, et vägivalda kasutamine sellises situatsioonis ei ole nende jaoks aktsepteeritav. Mitte ükski vastanutest ei pööraks kannatanule selga ning ei kõnniks lihtsalt sündmuskohalt minema, ent kokku lausa 9% vastajatest tõdes, et nad kas filmiks sündmust, vaataks lihtsalt pealt, kes kakluse võidab või tegeleks telefoniga edasi ning teeks näo nagu ta ei näeks kaklust pealt. Autor järeldab, et selliselt vastanud inimesed kas ei julgeks sekkuda vägivalda lõpetamisse või siis nad on ise samuti vägivaldse käitumise pooldajad, mistõttu ei näinud nad ka vajadust sündmusesse sekkuda.

Viimaseks minikaasuseks esitas autor vastajatele olukorra, mille eesmärgiks oli saada vastus sellele, kas teatud juhtudel on vastajate hinnangul vägivalda kasutamine aktsepteeritav ning mõistetav. Kaasus oli sõnastatud järgmiselt: „17-aastane Robin jalutab õhtusel ajal oma sõbratari Liisiga pargis. Peatselt mööduvad nad pargipingil istuvast purjus noormehest, kes hakkab Liisi kohta solvavaid kommentaare tema välimuse kohta avaldama. Robin vihastab ja astub Liisi kaitseks välja ning palub võõral Liisi käest vabandust paluda solvavate kommentaaride eest. Võõras mees keeldub vabandamast ning jätkab solvangutega. Seejärel annab Robin mehele „õpetust“ ning lööb teda rusikaga näkku. Kuidas hindad Robini käitumist?“. Respondentide hinnangud kaasusele on toodud joonisel 19.

Joonis 19. Uuringus osalenud vastajate hinnangud minikaasusele „Robin ja Liisi“

Allikas: autori koostatud

Hinnangud sellele minikaasusele jagunesid järgmiselt: 26% vastasid, et tegemist on kuriteoga, 40% leidis, et selline käitumine on häbiväärne ning 34% vastajatest pidas Robini vägivaldset käitumist antud olukorras mõistetavaks.

Järgnevalt paluti vastajatel märkida, kuidas nad suhtuvad vägivalda rakendamisse teise inimese suhtes, saamaks teha võrdlusi kaasustele antud hinnangutega. Vastused jagunesid vägagi ebaproportsionaalselt: lausa 74% noortest leidis, et vägivalda kasutamine ei ole mitte mingil juhul lubatud, 23% respondentidest aga leidis, et noored on ikka ülemeelikud ja kui vahel lüüakse/solvatakse kedagi, tuleb see ründajale andestada.

Kahetsusväärne on see, et aastatepikkuse ennetustöö ja koolinoorte harimine vägivalda puudutavates teemades on endiselt läinud mööda 3% vastanutest, kes leidsid, et ohver on ise süüdi selles, miks tema suhtes vägivaldne oldi või teisel juhul variant, et kui rünnet õnnestub varjata, siis ei ole põhjust hukkamõistuks ründele.

Kui autor palus noortel vastata küsimusele, kas nad ka ise vägivalda ohvriks on langenud, jaatasid seda 84,4% vastanutest. Kõige rohkem oldi kogetud vaimset vägivalda (68,8% vastanutest), seejärel füüsilist vägivalda (36,4%) ning leidis ka neid, kes on kannatanud seksuaalse vägivalda all (13%).

Andmeanalüüs näitas, et kui noortelt küsida otse, kas vägivalda rakendamine teise inimese suhtes on aktsepteeritav, leidis 57 küsitlenut 77-st, et mitte mingil juhul ei ole vägivalda kasutamine õigustatud. Samas minikaasuses „Robin ja Liisi“, leidsid 26 respondenti 77-st, et

vägivald oli nimetatud olukorras mõistetav. Analüüsi tulemusel selgus, et nendest 57-st küsitletust 16, kes ei aktsepteerinud vägivalda rakendamist mitte mingil juhul õigustatuks, leidsid minikaasuses „Robin ja Liisi“ siiski, et kaasuses märgitud olukorras oli mõistetav teisele inimesele rusikaga näkku lüüa.

Viimaseks tahab autor juhtida tähelepanu sellele, et vähese vastanute arvu tõttu ei saa käesolevas töös tehtud järeldusi laiendada kõigi koolinoorte suhtes, vaid üksnes käesolevas uurimuses osalenute suhtes. Üldistatud järelduste tegemine eeldaks suuremat valimit, mida kahjuks ei õnnestunud autoril saavutada.

KOKKUVÕTE

Televisioon kui massimeedia üks alaliik mängib inimese sotsialiseerumises väga tähtsat rolli. Kahtlemata on perekond, kool ning eakaaslased ühed kõige olulisemad sotsialiseerimisagendid, kuid alahinnata ei tasu ka televisiooni mõju käitumistendentside kujunemisel – on ju tegemist paljude noorte seas populaarse vaba aja veetmise võimalusega.

Paraku sisaldavad tänapäevased teleseriaalid üha enam vägivalda, sest vägivaldsed kaadrid on põnevust tekitavad ja meeliköitvad ning kõnetavad suurt hulka vaatajaskonda. Sarjade tootjate jaoks on oluline saada kõrge reiting oma toodetud meediale, mistõttu ei saa eeldada ka vägivaldsete kaadrite näitamise mahu vähenemist, kuivõrd vaataja seda just tarbitavast meediast otsibki. Seda kinnitas ka magistritöö raames läbiviidud uuring noorte seas - just krimiseriaalid olid enim vaadatud teleseriaalid.

Arvestades asjaolu, et alaealiste poolt toimepandud vägivallakuritegude hulk on olnud viimastel aastatel kasvutrendis, pidas autor oluliseks uurida, kas vägivaldsed teleseriaalid ning massimeedia üldiselt võiksid olla seotud noorte valmisolekuga õiguspäraseks või -vastaseks käitumiseks. Eeldades, et võrreldes täiskasvanutega ei ole noorte suhtumised ja hoiakud veel täielikult välja kujunenud, püüti küsitluse teel välja selgitada, mil moel peegeldavad teleseriaalides näidatavad käitumisaktid noorte käitumist päriselus. On ju teada, et teadmine sellest, kuidas tohib ja ei tohi käituda, ei ajenda veel inimesi normikuulekalt käituma. Ajendid normikuulekaks käitumiseks tulenevad eelkõige sotsialiseerumise käigus omandatud eeskujudest, hoiakutest ja sisemisest valmisolekust.

Igasugune vägivald teise inimese suhtes on taunitav ning karistatav. Siiski leidub olukordi, kus nenditakse, et vägivald on teatud piirini aktsepteeritav. Tekib küsimus, millest selline suhtumine saab noorte seas tekkida ning kas põhjuseks võib olla asjaolu, et vägivalda nägemisega ollakse liigselt harjutud. Uuringu läbiviimise tulemusel taheti lisaks teada saada, mil moel suhtuvad valimisse kuulunud koolinoored üldiselt vägivalda ning mismoodi käitatakse sellega kokkupuutel.

Vägivald võib avalduda väga erinevatel viisidel. Kirjanduses eristatakse peamiselt nelja vägivalda vormi: füüsiline-, vaimne-, seksuaalne- ning majanduslik vägivald. Vägivaldse käitumise põhjuseid omakorda aitab mõista Urie Bronfenbrenneri ökoloogiline süsteemiteooria, mille kohaselt on noorukite arenguprotsessid tugevalt seotud erinevate

keskkonnakoosseisudega, mis on omakorda tihedalt seotud. Seega kujundab vägivaldsus isiksuse arengut terve elu vältel ning on eelkõige seotud sellega, milline keskkond on ümbritsenud konkreetset inimest mingil eluetapil. Need noored, kes on oma arengu kõige aktiivsemas ja õppimisvõimelisemas järgus olnud liigselt kokku puutunud vägivaldse käitumisega, võivad sellised käitumismustrid omandada ja eeskujuks võtta ka oma hilisemas elus.

Magistritöö raames läbiviidud uuringu tulemused näitasid, et ligikaudu pooled vastanutest olid ise kunagi vägivaldselt käitunud. Üllatuslik oli see, et vägivaldse käitumise protsent oli küllaltki suur ka tütarlaste seas, nimelt 36,4%. On ju vägivaldsust peetud probleemseks pigem noormeeste käitumises, kuid tulemused näitavad, et ka tütarlaste seas on vägivaldse käitumise avaldumine murettekitavalt suur. Samuti näitasid tulemused, et vaimse vägivalda all on kannatanud eelkõige tütarlapsed – 83,4% kõigist vaimset vägivalda kogenud vastanutest olid just tütarlapsed.

Uurimuse tulemused ei kinnitanud hüpoteesi, et noorte seas on tähtis olla kursis populaarsete teleseriaalide sisuga, sest see aitaks kaasa kuuluvustunde suurenemisele sõprade ringis, läbi ühiselt jagatavate väärtuste, teadmiste ja huumori. Põhjus võib seisneda selles, et ca 15% vastanutest ei vaata üldse teleseriaale ning 22% vastanutest ütlesid, et nad isegi ei räägi sõpradega omavahel olles kunagi teleseriaalidest. Samas näitasid uuringu tulemused, et noorte seas on oluline omada sõpru, kes on nendega sarnased oma väärtushinnangute ja maailmavaadete poolest. Seda ilmestas hästi autori poolt koostatud minikaasus, milles enamik noori tõdes, et kui nemad vägivalda hukka mõistavad, siis nad katkestaksid suhted sellise sõbraga, kes vägivalda normaalseks peab ning paljud tunnistasid, et sellise sõbra pärast oleks neil häbi ja piinlik.

Osalist kinnitust leidis hüpotees, et teleseriaalides ajas suurenenud vägivaldaepisoodide näitamise maht on kaasa toonud noorte ükskõiksema suhtumise päriselus asetleidvatesse vägivaldaepisoodidesse. Küsimusele, milliseid tundeid tekitab teis vägivalda nägemine teleseriaalides, vastasid noored ülekaalukalt „vägivaldaga olen harjunud teleseriaalides“ või et „see ei häiri mind ega tekita ebameeldivaid tundeid“. Seevastu küsimusele, kuidas suhtutakse vägivalda nägemisse päriselus, vastas ligi 85% kogu valimist, et see tekitab neis ebameeldivaid tundeid või suisa hirmu. Esmapilgul võib esitatud numbreid vaadates tekkida mõistmine, et autori poolt püstitatud hüpotees ei pidanud paika. Seetõttu ongi oluline võtta hüpoteesi paikapidavuse hindamisel aluseks üksnes nende respondentide arvamus, kes

vastasid, et vägivald päriselus neid ei häiri. Nende vastanute seas, keda päriselus vägivald ei häirinud, vastasid märkimisväärsed 45%, et põhjuseks võib olla asjaolu, et teleseriaalides näidatakse liigselt vägivalda, mistõttu on nende silm juba vägivaldsete stseenidega harjunud ja nad on vägivalda nägemise osas apaatsemaks muutunud.

Samuti leidis kinnitust hüpoteesi, et teleseriaalides nähtud vägivald ja selle mõju kandub pärismaailma, andes noortele mõtteainet ning eeskuju vägivalda toimepanemiseks ja selle varjamiseks. Peaaegu pooled vastanutest tunnistasid, et nad on oma tahtmise saavutamiseks võtnud eeskuju teleseriaali kangelastelt või üldiselt televisioonist saanud käitumisjuhiseid olukorra lahendamiseks. Samuti tõdes kolmandik kõigist vastanutest, et vägivaldse ründe planeerimiseks võtaksid nad kõige tõenäolisemalt ideid ja eeskuju teleseriaalides nähtud lahendustest. Kui autor küsis, miks käitub kiusaja vägivaldselt, leidis samuti kolmandik vastanutest, et vägivaldset käitumist kutsuvad esile liigne vägivaldsete seriaalide vaatamine ja sellega seoses olev reaalsustaju kadu, et päriselus ei ole vägivald aktsepteeritav. Viimaseks kinnitab hüpoteesi paikapidavust asjaolu, et lausa 38% vastanute jaoks on teleseriaalid ja televisioon laiemalt käitumisreeglite ja hoiakute omandamise allikaks. Samuti leidis vastajate seas ka mõni noor, kes tunnistas, et krimiseriaalid meeldivadki talle seetõttu, et sealt saab häid nippe kuriteo planeerimiseks.

Magistritöö raames otsiti eelkõige vastust küsimusele, kas vägivaldsed teleseriaalid omavad mõju koolinoorte käitumistendentside kujunemisele ning kui jah, siis millisel määral. Uuringu tulemused kinnitasid, et vägivaldsed teleseriaalid omavad mõju koolinoorte käitumistendentsidele, st valmisolekule õiguspäraseks või -vastaseks käitumiseks. Kinnitust leidis, et vägivaldsete teleseriaalide vaatamine soodustab ka noorte enda hinnangul vägivaldset käitumist, sealt võetakse eeskuju vägivaldse situatsiooni lahendamiseks, ründe planeerimiseks ning kolmandik usub tõsikindlalt, et teleseriaalidest nähtud käitumisnorme ja -hoiakuid saab võtta endale eeskujuks, kujundamaks oma hoiakuid ja suhtumist vägivalda ja ühiskonda tervikuna. Samuti tõdesid ligi 85% vastanutest, et teleseriaalidest nähtu pinnalt on täielikult või osaliselt võimalik omandada juriidilisi teadmisi ning vastuseid küsimustele kuidas tohib või ei tohi käituda. Seega kui näiteks noorte seas kõige populaarsemaks osutunud teleseriaalis „Kättemaksukontor“ rakendatakse pidevalt nn omakohut probleemsete olukordade lahendamisel, võivadki enamik noori seda endale eeskujuks võtta ja päriselus omakohut rakendada. Reaalses elus lahendab vägivaldseid ründeid PPA ja kohut mõistab kohus, mistõttu omakohus ei ole lubatud. Siit võib ka leida põhjuse, miks 34 % vastanutest

leidsid „Robin ja Liisi“ kaasuses, et vägivald teatud olukorras on aktsepteeritav. Tegemist oli klassikalise omakohtu olukorraga, kus mees kaitses naise au ja andis kiusajale „õpetust“.

Siiski võib uuringu tulemusel tõdeda, et õnneks enamik valimis osalenud koolinoori mõistavad vägivaldse käitumise hukka, nad ei ole ise vägivaldselt käitunud ning mõistavad, et reaalsel elu mittekajastavatest teleseriaalidest ei saa omandada juriidilisi teadmisi. Samuti mõistab suurem osa noori, et teleseriaalid ei ole koht, kust võtta käitumismustreid ja eeskju normikuulekaks käitumiseks. Positiivne on see, et enamik vastanutest hindab vägivaldsete teleseriaalide juures just headuse võitu kurja üle ning tõdetakse, et nad ei ole realsust ja teles kujutatavat fiktsiooni omavahel segi ajanud ning päriselus nähtavasse vägivalda suhtutakse siiski taunivalt ja hirmu tundvalt.

Kahjuks võib ligi kolmandiku valimi moodustanud noorte kohta öelda, et teleseriaalid on nende käitumistendentside kujunemist negatiivselt mõjutanud. Samas ei näidanud uuringu tulemused, et teleseriaalidest nähtuv vägivald oleks noorte seas niivõrd suureks probleemiks, mis võiks seletada põhjuseid vägivallakuritegude statistika kasvutrendi osas viimastel aastatel. Teleseriaalid omavad mõju käitumistendentside kujunemisele, kuid selle mõju osakaal ei osutunud autori hinnangul nii suureks, et sellega peaks kõrgemal kui perekonna sisesel tasandil tegelema.

Autori hinnangul on oluline järjepidevalt koolis ja perekonnas teha selgitustööd selle nimel, et teadvustada noori tarbitava meedia ohtudest ning tõsiasjast, et „kõik ei ole kuld, mis hiilgab“. Seda enam, et üle poole valimi moodustanud uuringus osalenutest veedavad päevas keskmiselt üle 3h aega täiesti omapead ja saavad seega tarbida valimatult eale mittekohast meediat.

VIOLENCE IN TV SERIES AND ITS IMPACT ON THE BEHAVIORAL TENDENCIES OF ESTONIAN YOUNG PEOPLE IN SCHOOLS

Summary

According to Estonian crime statistics, the number of juvenile offenses increased in 2019 for the second year in a row compared to the previous year. The most common crimes of minors are theft and physical abuse, whereas physical abuse, drug offenses and intimidation in particular were recorded as crimes committed by minors more than before. In 2020, a groundbreaking turnaround occurred: for the first time compared to previous years, the number of crimes committed by minors fell below 1000. According to the author, the decrease in violations is primarily related to the corona pandemic of 2020, due to which young people could not be physically present at school most of the time, and gatherings and large-scale events were also prohibited.

The number of violent crimes committed by minors (1022 crimes in 2017, 1124 crimes in 2018, 1182 crimes in 2019) is alarming despite the 2020 statistics and this makes it necessary to clarify the sources of youth violence. This master's thesis focuses on violence in the mass media, more precisely on television, and seeks to answer the question of whether violent television series have an impact on the behavioural tendencies of young people in schools, i.e. on preparedness to act lawfully or unlawfully.

The mass media also play an important role as an agent of legal socialization. At the heart of this is the question of what a person's understanding of the sphere related to legal norms will be and what norms of conduct he or she considers to be correct and worthy of observance. Normative behaviour is strongly related to the legal consciousness, one of the components of the structure of which is behavioural tendencies, which are the object of this work.

Within the framework of the master's thesis, an electronic questionnaire survey was conducted among Estonian young people in schools between March 15 and March 28, with the aim of finding out whether and how violence seen in television series has influenced the development of their behavioural tendencies.

According to the author, the central problem among today's young people is not so much the lack of understanding of legal norms, but the fact that knowledge of the applicable law does

not make young people refrain from committing offenses. Stands and attitudes are more important as shapers of behavioural tendencies. Thus, mere knowledge of positive law (knowledge of legal norms) and knowledge of law as its normative nature does not make us citizens who obey the norm yet.

The following hypotheses were made during the preparation of the work:

- 1) The increase in the number of episodes of violence in television series over time has led to a more indifferent attitude of young people towards episodes of violence in real life;
- 2) Violence seen in TV series and its effects are transferred to the real world, giving young people food for thought and role models for committing and covering up violence;
- 3) It is important for young people to be aware of the content of popular TV series, as it helps to increase the sense of belonging among friends through shared values, knowledge, and humour.

The thesis is divided into three major chapters. The first chapter explains the nature and tasks of television as a mass media from the perspective of socialization and socializing. Television series undoubtedly play an important role in the development of young people's legal awareness and personality, and the first chapter focuses mainly on answering questions about how the mass media influences young people's personal development.

The second chapter focuses on violence as one of the many factors that shape personality. This chapter introduces the concept of violence, identifies the types of violence, and presents various theories of cause. The violence seen in television series is very widespread. Depending on the content of the media consumed, young people may be exposed to physical, sexual, mental, and economic violence. The study could provide answers as to whether, in what way and which television series and the violence they show have an impact on the development of behavioural trends, as well as how the beliefs and behavioural patterns seen by young people in TV series are transferred to the real world.

The third chapter presents the methodology, sample and results of the survey conducted among young people in schools. The theoretical basis of the study is the development of behavioural tendencies as one element of the structure of legal consciousness in connection

with violence. The questionnaire on which the study is based is attached to the master's thesis as Annex 1.

Qualitative and quantitative methods have been used in the preparation of the master's thesis as complementary. The qualitative method of the master's thesis consists of the theoretical analysis and treatment of television as a type of mass media and violence. Based on theoretical approaches, the author has put forward research hypotheses and research question. The quantitative method consists in the analysis and presentation of the results of the author's survey using, among other things, mathematical techniques.

The results of a survey conducted as part of a master's thesis showed that about half of the respondents had ever behaved violently themselves. Surprisingly, the percentage of violent behaviour was also quite high among girls, namely 36.4%. After all, violent behaviour has been considered a problem in young men's behaviour, but the results show that the prevalence of violent behaviour among girls is also worryingly high. The results also showed that girls were the main victims of mental violence – 83.4% of all respondents who experienced mental violence were girls.

The results of the study did not confirm the hypothesis that it is important for young people to be aware of the content of popular TV series, as it would help to increase a sense of belonging among friends, through shared values, knowledge and humour. The reason may be that about 15% of the respondents do not watch TV series at all and 22% of the respondents said that they never even talk to friends about TV series when they are with friends. At the same time, the results of the survey showed that it is important for young people to have friends who are similar to them in terms of their values and world views. This was well illustrated by the author's mini-case, in which most young people said that if they condemned the violence, they would break up with a friend who considers the violence to be normal and many confessed that they would be ashamed and embarrassed for such a friend.

The hypothesis that the increase in the number of episodes of violence in TV series over time has led to a more indifferent attitude of young people towards episodes of violence in real life was partially confirmed. When asked how they feel about seeing violence in TV series, young people answered overwhelmingly "I'm used to violence in TV series" or that "it doesn't bother me or make me feel uncomfortable". In contrast, when asked about the perception of violence in real life, almost 85% of the whole sample answered that it causes unpleasant feelings or

even fear. At first glance, looking at the figures presented, one may realize that the hypothesis put forward by the author was not correct. Therefore, it is important to base the assessment of the hypothesis only on the opinion of those respondents who answered that they are not disturbed by real-life violence. Among respondents who were not disturbed by real-life violence, a significant 45% said that this could be due to the fact that TV series show excessive violence, which has already made their eyes accustomed to violent scenes and made them more apathetic to seeing violence.

The hypothesis that the violence seen in TV series and its effects is transferred to the real world was also confirmed, giving young people food for thought and an example for committing and covering up the violence. Almost half of the respondents admitted that they had followed the example of the behavioural instructions received from the heroes of the TV series or television in general in order to achieve their will. One third of all respondents also said that in order to plan a violent attack, they were most likely to take ideas and examples from solutions seen in TV series. When the author asked why a bully behaves violently, one third of the respondents also found that the bully's behaviour is caused by excessive viewing of violent series and the related loss of sense of reality that violence is unacceptable in real life. Finally, the validity of the hypothesis is confirmed by the fact that for as many as 38% of the respondents, television series and television in general are a source of acquiring rules of conduct and attitudes. There were also some young people among the respondents who admitted that they like crime series because they provide good tricks for planning a crime.

In particular, the master's thesis sought to answer the question of whether violent television series have an impact on the development of schoolchildren's behavioural tendencies and, if so, to what extent. The results of the study confirmed that violent TV series have an impact on the behavioural tendencies of schoolchildren, i.e. the readiness to behave legally or illegally. It was confirmed that watching violent TV series also promotes violent behaviour in the opinion of young people themselves, it sets an example for resolving a violent situation and planning an attack, one third firmly believes that the norms and attitudes seen in television series can be used as a model to shape their attitudes and attitudes towards violence and society as a whole. Also, almost 85% of the respondents stated that it is possible to fully or partially acquire legal knowledge and answers to the questions of how to behave or not to behave from what is seen on TV series. Thus, if, for example, in the TV series "Kättemaksukontor", which has proved to be the most popular among young people, taking the law in one's own hands is constantly applied in solving problematic situations, most

young people can take it as an example and take the law in their own hands in real life. In real life, violent attacks are solved by the Police and Border Guard Board and the court will be the judge, which is why taking the law in one's own hands is not allowed. This is also the reason why 34% of respondents in the „Robin and Liisi“ case found that violence in a certain situation was acceptable. It was a classic situation of taking the law in one's own hands where a man defended a woman's honour and gave the bully a "lesson".

However, the survey shows that, fortunately, most of the schoolchildren in the sample condemn the violent behaviour, have not behaved violently themselves and realize that legal knowledge cannot be acquired from non-real-life television series. Most young people also understand that TV series is not a place to take behavioural patterns and role models from. On the positive side, most respondents appreciate the victory of good over evil in violent television series, and state that they have not confused reality with fiction on television and violence in real life is viewed with deploration and fear.

Unfortunately, almost a third of the young people in the sample can say that television series have had a negative impact on the development of their behavioural trends. At the same time, the results of the study did not show that violence from TV series is such a big problem among young people that it could explain the reasons for the growing trend of violent crime statistics in recent years. TV series have an impact on the development of behavioural tendencies, but in the author's opinion the share of this influence did not turn out to be so large that it should be dealt with at a higher level than within the family.

According to the author, it is important to constantly explain at school and in the family in order to make young people aware of the dangers of the media consumed and the fact that "not everything that shines is golden". All the more so as more than half of the participants in the sample spend more than 3 hours a day on average being on their own and can therefore indiscriminately consume age-inappropriate media.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Aimre, I. Sotsioloogia. 4.tr. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2006, 2013 (Tallinn: Ferdida).
2. Akanni, O.O., jt. Prevalence, Factors, and Outcome of Physical Violence against Mental Health Professionals at a Nigerian Psychiatric Hospital. - https://www.researchgate.net/publication/334189862_Prevalence_Factors_and_Outcome_of_Physical_Violence_against_Mental_Health_Professionals_at_a_Nigerian_Psychiatric_Hospital (12.02.2021).
3. Albert Bandura's Social Learning Theory. - <https://www.simplypsychology.org/bandura.html> (27.02.2021).
4. Ali, P. A., Naylor, P. B. Intimate partner violence: A narrative review of the feminist, social and ecological explanations for its causations – Aggression and Violent Behaviour 2013/18(6).
5. Allik, H. Sohvriskandaal kulmineerus Mailis Repsi tagasiastumisega. - <https://leht.postimees.ee/7115116/sohvriskandaal-kulmineerus-mailis-repsi-tagasiastumisega> (06.02.2021)
6. Allik, J. Psühholoogia keerukusest. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2009.
7. Arnon, S., Ilatov, Z., Shamai, S. Socialization agents and activities of young adolescents. Adolescence 2008/2.
8. Auväärt, L. jt. (koost). Noorte õigusliku sotsialiseerumise uurimine üleminekul riigisotsialismist vabaturumajandusse. Materjale kordusuuringust. Tartu: TÜ kirjastus 1999.
9. Bandura, A. Aggression a social learning analysis. United States of America: International Psychotherapy Institute 2015.
10. Basile, K. C., Smith, S. G. Sexual Violence Victimization of Women: Prevalence, Characteristics, and the Role of Public Health and Prevention. - https://www.researchgate.net/publication/254075203_Sexual_Violence_Victimization_of_Women_Prevalence_Characteristics_and_the_Role_of_Public_Health_and_Prevention (20.02.2021).
11. Bronfenbrenner, U. The Ecology of Human Development. Experiments by Nature and Design. Cambridge: Harvard University Press 1979.
12. C. Von Feilitzen (ed.). Young People, Soap Operas and Reality TV. Göteborg: Göteborg University 2004.

13. Definition and typology of violence. – <https://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/> (05.02.2021).
14. Demirsoy, A., Dikener, O., Karakoc, E. Axes Concept of Democratic Rethinking the Local Media. - <https://www.scientific-publications.net/download/media-and-mass-communication-2013.pdf> (05.02.2021).
15. Fawole, O. I. Economic violence to women and girls: Is it receiving the necessary attention? – Trauma, Violence & Abuse 2008/9(3).
16. Hein, S. Letters from the Unloved. London: 2006.
17. Hess, B.B., Markson, E. W., Stein, P-J. Sotsioloogia. Tallinn: Külim 2000.
18. Hobson, D. Everyday People, Everyday Life. British Teenagers, Soap Opera and Reality TV. – C. Von Feilitzen (ed.). Young People, Soap Operas and Reality TV. Göteborg: Göteborg University 2004.
19. Kase, H., Pettai, I. Naistearstile naistevastasest vägivallast. Tallinn: 2006.
20. Kaugia, S. Eesti noorte õigusliku sotsialiseerimise agentide mõjust siirdeühiskonnas. – Akadeemia 2002/1.
21. Kaugia, S. Structure of Legal Consciosness. – Juridica International 1996/1.
22. Kaugia, S. Õigusteadvuse olemus ja arengudeterminandid. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikool 2011.
23. Krull, E. Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat.3.tr. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2018.
24. Kuritegevus Eestis 2017. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuseestis_2017_veebi01.pdf (05.02.2021).
25. Kuritegevus Eestis 2018. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/05_alaealiste_oigusrikkumised.pdf (05.02.2021).
26. Kuritegevus Eestis 2019. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/alaealiste-oigusrikkumised.html> (18.01.20219).
27. Kuritegevus Eestis 2020. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/alaealiste-oigusrikkumised> (05.02.2021).
28. Kõuts-Klemm, R., Seppel, K. Juhatus meedia ja kommunikatsiooni teooriatesse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2018.
29. Lauristin, M., Vihalemm, P. Massikommunikatsiooni teooria: (õppevahend žurnalistika üliõpilastele). Tartu : Tartu Riiklik Ülikool 1980.

30. Lepp, A. Eesti Televisiooni programmimajandus. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool 2008.
31. Linno, M., Soo, K., Strömpl, J. Juhendmaterjal perevägivalda vähendamiseks ja ennetamiseks. Justiitsministeerium. Tallinn: 2011.
32. Livingstone, S. Young People and New Media: Childhood and the Changing Media Environment. London: SAGE 2002.
33. Loit, U. Televisioon Euroopas: regulatsioon, poliitika, sõltumatus: Eesti: seireraport 2005. Tartu: Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond 2005.
34. Luhmann, N. Massimeedia reaalsus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2017.
35. Majanduslik vägivald. - <http://laanenaistetugi.ee/mis-on-vagivald/majanduslik-vagivald/> (20.02.2021).
36. Maletzke, G. Psychologie der Massenkommunikation. Hamburg: HansBredow Institut 1963.
37. McQuail, D. McQuail's Mass Communication Theory. 6th edition. Los Angeles: SAGE 2010.
38. Media (Channels) of Communication Types of Media Communication. - <https://thebusinesscommunication.com/types-of-media-communication/> (06.02.2021).
39. Naiste tugi- ja teabekeskus. Vägivald ja lapsed. - <https://naistetugi.ee/vagivallast/vagivald-ja-lapsed/> (11.02.2021).
40. Ogenler, O., Yapici, G. Assessment of physical violence against research assistants and nurses in an university hospital. - Acta Bioethica 2018/24 No 1.
41. O'Neil, B. Ökoloogilised vaatenurgad ja laste internetikasutus: sissevaade miko- ja makrotasandi analüüsi. – Eesti Haridusteaduste Ajakiri 2015/2.
42. Open Education Sociology Dictionary. Agent of socialization. - <https://sociologydictionary.org/agent-of-socialization/> (09.02.2021).
43. Palmaru, R. Juhatus kommunikatsiooniteooriasse. Tallinn: Akadeemia Nord 2003.
44. Palmaru, R. Massikommunikatsioon. – Meediaõpetus üldhariduskoolis. Õpetaja käsiraamat. Koost AS Kesk-Eesti Arenduskeskuse poolt moodustatud loominguline kollektiiv. Paide-Tallinn 2004
45. Perevägivalda teoreetilised käsitlused. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/perevagivalda-teoreetilised-kasitlused> (27.02.2021).
46. Pescaru, M. The Importance of the socialization process for the integration of the child in the society. -

- https://www.researchgate.net/publication/330076266_THE_IMPORTANCE_OF_THE_SOCIALIZATION_PROCESS_FOR_THE_INTEGRATION_OF_THE_CHILD_IN_THE_SOCIETY (05.02.2021).
47. Pärli, M. EBU uuring: Eesti elanikud tajuvad avalik-õiguslikul meedial keskmist poliitilist survet. - <https://www.err.ee/936023/ebu-uuring-eesti-elanikud-tajuvad-avalik-õiguslikul-meedial-keskmist-poliitilist-survet> (05.02.2021).
48. Raska, E. Olemise õigus. - https://digiriidul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/309/Raska_Olemise_yigus.pdf?sequence=1&isAllowed=y (27.01.2021).
49. Raska, E. Õiguse apoloogia. Sissejuhatus regulatsiooni sotsioloogiasse. Tartu: OÜ Fontese Kirjastus 2004.
50. Reiner, R. Media made criminality: The representation of crime in the mass media. - https://www.researchgate.net/publication/30528841_Media_made_criminality_The_representation_of_crime_in_the_mass_media (24.03.2021).
51. Rodrigues, L. G. jt. Trends of maxillofacial injuries resulting from physical violence in Brazil. 2020. - <https://doi.org/10.1111/edt.12509> (12.02.2021).
52. Saldana, J. Power and Conformity in Today's Schools. - International Journal of Humanities and Social Science 2013/3, No 1.
53. Separation of Powers. - <https://www.britannica.com/topic/separation-of-powers> (05.02.2021).
54. Shrum, L. J. Cultivation Theory: Effects and Underlying Processes. - https://www.researchgate.net/publication/314395025_Cultivation_Theory_Effects_and_Underlying_Processes (31.01.2021).
55. Sirendi, A. Parlamendi side rahvaga meedia kaudu ja läbi meedia prisma. - <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2001/06/Parlamendi-side-rahvaga-meedia-kaudu-ja-läbi-meedia-prisma.pdf> (06.02.2021).
56. Surette, R. Copycat Crime. – https://oxfordre.com/criminology/view/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-33?TB_iframe=true&width=921.6&height=921.6 (28.01.2021).
57. Tandre, E. Suuline meedia. Televisioon. – Meediaõpetus üldhariduskoolis. Õpetaja käsiraamat. Koost AS Kesk-Eesti Arenduskeskuse poolt moodustatud loominguline kollektiiv. Paide-Tallinn 2004.
58. The Importance of the socialization process for the integration of the child in the society. -

- https://www.researchgate.net/publication/330076266_THE_IMPORTANCE_OF_THE_SOCIALIZATION_PROCESS_FOR_THE_INTEGRATION_OF_THE_CHILD_IN_THE_SOCIETY (24.03.2021).
59. Tugevustele suunatud lähenemine ja olulised kontseptsioonid. - <https://sites.google.com/site/tugevustelesuunatudlaehenemine/5-oppematerjalid/6-tugevustele-suunatud-laehenemine-ja-olulised-kontseptsioonid> (26.02.2021).
60. Unt, A. Televisiooni kroonika. 2005. - <https://rhmuuseum.ee/televisiooni-kroonika/> (20.01.2021).
61. Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. Tallinn 2015. - https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/vagivalla_ennetamise_strateegia_aastateks_2015-2020.pdf (04.02.2021).
62. Vägivalla liigid paarisuhtes. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/vagivalla-liigid-paarisuhtes> (16.02.2021).
63. Vägivalla tüpologia. - https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/24125/vgivalla_tpologia.html (07.01.2021).
64. Waltraud Marggraff, K. A study of Riesman's Theory of Social Character. - https://www.jstor.org/stable/2786125?seq=1#metadata_info_tab_contents (16.01.2021).
65. What is Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory? – <https://www.psychologynoteshq.com/bronfenbrenner-ecological-theory/> (26.02.2021).

KASUTATUD NORMATIIVAKTID

66. Eesti Rahvusringhäälingu seadus. – RT I, 22.12.2020, 51.
67. Karistusseadustik. – RT I, 10.07.2020.
68. Reklaamiseadus. – RT I, 01.07.2020, 13.

KASUTATUD KOHTULAHENDID

69. RKKKo 1-19-1849/43

70. RKKKo 1-19-5146

71. RKKKo 3-1-1-29-15

72. RKKKo 3-1-1-60-10

73. RKKKo 3-18-7833/63

LISAD

Lisa 1. Küsimustik ja vastuste kokkuvõte

Tere!

Olen Tartu Ülikooli õigusteaduse magistriõppe tudeng ning uurin magistritöö raames teleseriaalides näidatava vägivalda mõju Eesti koolinoorte käitumistendentside kujunemisele. Käesolev küsimustik on peamiselt suunatud põhikooli lõpuklassi noortele, kes minu hinnangul on kõige pädevamad antud teemal kaasa rääkima, kuid vastama on oodatud ka nooremad/vanemad koolinoored.

Sellepärast vajan magistritöö eesmärkide saavutamiseks just Teie abi. Saades Teie vastused küsimusele, millisel määral on vägivaldne käitumine ja sellesse suhtumine mõjutatud teleseriaalides nähtavast vägivallast, on võimalik tegeleda ka vägivalda vastu võitlemisega, selgitades välja vägivaldse käitumise põhjused ja allikad.

Palun Teil täita alljärgnev elektrooniline küsimustik, mille täitmine ei tohiks võtta kauem kui 10 minutit. Palun vastata kõigile küsimustele. Tärniga märgitud küsimustele vastamine on kohustuslik. Juhul kui küsimus on jäänud vastamata, annab küsimustik sellest enne saatmist märku. Küsimustik on anonüümne. Teie vastuseid kasutatakse üldistatuna ainult nimetatud üliõpilastöö raames.

Küsimuste tekkimisel võite minu poole pöörduda aadressil: kerliliiias32@gmail.com

Ette tänades
Kerli Metsaste

1. Teie sugu?*

- Tütarlaps
- Noormees

Sugu	Arv	%
Tütarlaps	55	71,4
Noormees	22	28,6
Kokku	77	100

2. Olete (mitu?) ..... aastat vana.*

Vanus	Arv	%
12	1	1,3
13	8	10,4
14	11	14,3

15	16	20,8
16	18	23,4
17	7	9,1
18	7	9,1
19	1	1,3
20	3	3,9
21	3	3,9
22	2	2,6

3. **Millise linna/valla koolis käite?*** (Kirjutage linna/valla nimi)

Linn, kus koolis käid	Arv	%
Harju maakond	2	2,6
Hiiu maakond	1	1,3
Ida-Viru maakond	5	6,5
Visati koolist välja	2	2,6
Järva maakond	1	1,3
Jõgeva maakond	9	11,7
Pärnu maakond	7	9,1
Põlva maakond	17	22,1
Rapla maakond	2	2,6
Pärnumaa	7	9,1
Raplamaa	1	1,3
Tartu maakond	18	23,4
Võru maakond	13	16,9
Kokku	77	100

4. **Mis on Teie rahvus?***

- eestlane
- venelane
- muu

Rahvus	Arv	%
eestlane	71	92,2
venelane	6	7,8

muu	0	0
Kokku	77	100

5. Mitu tundi päevas olete täiesti omapead?*

- kuni 1 h
- kuni 3h
- 3-5h
- rohkem kui 5h
- ei ole üldse

Tunnid omapead	Arv	%
kuni 1h	15	19,5
kuni 3h	13	16,9
3-5h	25	32,5
rohkem kui 5h	17	22,1
ei ole üldse üksinda	7	9,1
Kokku	77	100

6. Kuidas hindad alljärgnevaid tegevusi 5 palli skaalas vaba aja sisustamise võimalusena tänastes koroonatingimustes?* (1 – kõige vähem eelistatum, 5 – kõige eelistatum)

	1	2	3	4	5	Kokku arv	Keskmine hinne tegevusele
TV vaatamine	22	26	10	10	9	77	2,45
Arvutimängude mängimine	41	16	4	9	7	77	2,02
Raadio kuulamine	56	9	10	2	0	77	1,45
õppimine	12	18	24	9	14	77	2,93
sportimine	13	17	26	14	7	77	2,80

7. Kas Teile meeldib vaadata TV seriaale?*

- Jah
- Ei

	Arv	%
Jah	65	84,4
Ei	12	15,6
Kokku	77	100

8. Kui vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis millise temaatikaga teleseriaale meeldib Teile enim vaadata?

- kriminaalsarjad (Kättemaksukontor, Siberi Võmm, Lõks, Sild)
- draamasarjad (Pilvede all, Õnne 13)
- komöödiasarjad (ALO, Padjaklubi, Köök, Papad Mammad)
- tõsielusarjad (Eesti parim pagar, Eesti otsib superstaari, Selgeltnägijate tuleproov)

Teleseriaali temaatika	Arv	%
kriminaalsarjad	39	60,9
draamasarjad	5	7,8
komöödiasarjad	14	21,9
tõsielusarjad	6	9,4
Kokku	64	100

9. Palun nimetage oma lemmikseriaal või seriaalid.*

Nimetatud seriaal
kriminaalsari (Kättemaksukontor, Stranger Things, Elavad surnud, Prison Break, Pennyworth, 9-1-1, Siber Võmm, Lucifer, Kondid, Supernatural, Hannibal, How to get away with murder, Lõks, Peaky Blinders)
draamasari (WandaVision, OuterBanks, The Mandalorian, Naiste sõda, Pilvede all, The Queen's Gambit, Kirgede torm, The Vampire Diaries, Anne with an E, Suits, the Crown, Better Call Saul)
komöödiasari (Papad Mammad, Suure Paugu teooria, Trailer Park Boys, Sõbrad, Sex Education, Padjaklubi, Köök, ALO)
tõsielusari (Rannamaja, Grey anatoomia, Minu köök on parim, Kallid kalorid, Selgeltnägijate tuleproov, Rannamaja, Suletud uste taga, Saladused, Märgatud Eestis, Kuuuurija, Kaks kanget)

10. Kas teate, millised on noorte seas populaarsed TV seriaalid? Nimetage vähemalt üks, kui teate.*

- Ei tea
- Jah, tean. Need on.....

	Arv	%
Ei	6	9,4
Jah tean (Kättemaksukontor, Rannamaja, Stranger Things, Padjaklubi, Prison Break, Litsid, Naiste sõda, Lucifer, Troonide mäng)	71	90,6
Kokku	77	100

11. Kas räägite sõpradega teleseriaalidest?*

- Jah, tihti
- Vahete-vahel
- Ei

	Arv	%
Jah, tihti	7	9,1
Vahete-vahel	53	68,8
Ei	17	22,1
Kokku	77	100

12. Kas Teie jaoks on oluline olla kursis sõprade seas populaarsete teleseriaalide sisuga?*

- Jah
- Ei

	Arv	%
Jah	20	26
Ei	57	74
Kokku	77	100

13. Kas Teie arvates näidatakse teleseriaalides liiga palju vägivalda?*

- Jah
- Ei

	Arv	%
Jah	18	23,4
Ei	59	76,6
Kokku	77	100

14. Oletame, et Te olete oma sõpradega ühisel koosviibimisel ning üks sõpradest sõimab, karjub ja lausub solvavaid sõnu võõrale inimesele, sest too ei laenanud telefoni helistamiseks. Kuidas Sa tema käitumisse suhtud?*

- Minu arvates sõimavad inimesed pidevalt üksteist ning selles ei ole midagi märkimisväärset
- See, keda sõimati, oli ise süüdi
- Mul on sõbra pärast häbi
- Ma lõpetan sellise sõbraga suhtlemise
- Oleksin ise sõbra asemel samamoodi käitunud
- Oleksin seda inimest sõbraga koos sõimanud
- Muu

Suhtumine käitumisse	Arv	%
Minu arvates sõimavad inimesed pidevalt üksteist ning selles ei ole midagi märkimisväärset	5	6,5
See, keda sõimati, oli ise süüdi	0	0
Mul on sõbra pärast häbi	49	63,6
Ma lõpetan sellise sõbraga suhtlemise	11	14,3
Oleksin ise sõbra asemel samamoodi käitunud	1	1,3
Oleksin seda inimest sõbraga koos sõimanud	2	2,6
Muu	9	11,7
Kokku	77	100

15. Ootate bussipeatuses bussi. Seal on bussi ootamas ka 4-5 algklasside poissi, kellest ühte hakkavad teised jalgadega peksma. Mida Te teete?*

- Keelan peksjaid
- Aitan ohvri bussi ja valvan, et ta peksjatest vabaneb
- Pööran kaklejatele selja ja ei sekku
- Tegelen oma telefoniga ja teen näo, et ei näe kaklejaid

- Vaatan, kes kakluse võidab
- Filmin telefoniga seda sündmust
- Muu

Suhtumine käitumisse	Arv	%
Keelan peksjaid	39	50,6
Aitan ohvri bussi ja valvan, et ta peksjatest vabaneb	28	36,4
Pööran kaklejatele selja ja ei sekku	0	0
Tegelen oma telefoniga ja teen näo, et ei näe kaklejaid	4	5,2
Vaatan, kes kakluse võidab	2	2,6
Filmin telefoniga seda sündmust	1	1,3
Muu	3	3,9
Kokku	77	100

16. 17-aastane Robin jalutab õhtusel ajal oma sõbratari Liisiga pargis. Peatselt mööduvad nad pargipingil istuvast purjus noormehest, kes hakkab Liisi kohta solvavaid kommentaare tema välimuse kohta avaldama. Robin vihastub ja astub Liisi kaitseks välja ning palub võõral Liisi käest vabandust paluda solvavate kommentaaride eest. Võõras mees keeldub vabandamast ning jätkab solvangutega. Seejärel annab Robin mehele „õpetust“ ning lööb teda rusikaga näkku.

Kuidas hindad Robini käitumist?

- Antud olukorras mõistetak
- Häbiväärne
- Tegemist on kuriteoga

Käitumise hindamine	Arv	%
Antud olukorras mõistetak	26	33,8
Häbiväärne	31	40,3
Tegemist on kuriteoga	20	26

17. Kas olete kunagi oma tahtmise saavutamiseks võtnud eeskuju teleseriaali kangela käitumise (käitunud teleseriaali tegelaskuju eeskujul, saanud temalt ideid olukorra lahendamiseks)?

- Jah
- Ei
- Muu.. (kirjelda)

	Arv	%
Jah	31	40,3
Ei	43	55,8
Muu (kui siis äkki alateadlikult)	1	1,3
Muu (Harva on selliseid olukordi olnud, kus kasutad kellegi tegelaskuju käitumisviisi ja see tuleb mingis olukorras kasuks)	1	1,3
Muu (võimalik)	1	1,3
Kokku	77	100

18. Oletame, et Teil tekib sõbraga tüli ning soovite talle vägivaldsel teel „õpetust“ anda. Kust saate kõige tõenäolisemalt ideid vägivaldse ründe planeerimiseks?

- Meenutan, mida olen filmides ja seriaalides näinud
- Küsin sõbralt nõu
- Vägivalla toimepanemiseks valiksin viisi, mida olen ise enda peal kogenud
- Muu

	Arv	%
Meenutan, mida olen filmides ja seriaalides näinud	24	31,2
Küsin sõbralt nõu	10	13
Vägivalla toimepanemiseks valiksin viisi, mida olen ise enda peal kogenud	18	23,4
Muu	25	32,5
Kokku	77	100

19. Kas teleseriaalidest võiks Teie hinnangul omandada juriidilisi teadmisi (mis on lubatud/keelatud)?

- Jah
- Ei
- Tuleb suhtuda kriitiliselt, sest teleseriaalid ja filmid on väljamõeldis ning ei kajasta tegelikku elu ja ühiskonnas aktsepteeritavat käitumist

	Arv	%
Jah	5	6,5
Ei	11	14,3
Tuleb suhtuda kriitiliselt, sest teleseriaalid ja filmid on väljamõeldis ning ei kajasta tegelikku elu ja ühiskonnas aktsepteeritavat käitumist	61	79,2
Kokku	77	100

20. Kui näete filmides või seriaalides vägivalda, siis mis tundeid see tekitab?*

- Tekitab hirmu
- On ebameeldiv tunne
- Pööran pea või sulen silmad nende kaadrite ajal
- See ei häiri mind
- Olen vägivalda nägemisega filmides ja seriaalides harjunud
- Vägivaldsed kaadrid ongi põhjus, miks filmi/seriaali vaatan, see on põnev ja tekitab adrenaliini

	Arv	%
Tekitab hirmu	1	1,3
On ebameeldiv tunne	12	15,6
Pööran pea või sulen silmad nende kaadrite ajal	6	7,8
See ei häiri mind	19	24,7
Olen vägivalda nägemisega filmides ja seriaalides harjunud	31	40,3
Vägivaldsed kaadrid ongi põhjus, miks filmi/seriaali vaatan, see on põnev ja tekitab adrenaliini	8	10,4
Kokku	77	100

21. Kui näete päriselus vägivalda, siis mis tundeid see tekitab?*

- Tekitab hirmu
- On ebameeldiv tunne
- Pööran pea või sulen silmad, kui seda näen
- See ei häiri mind
- Olen vägivalda nägemisega päriselus harjunud

	Arv	%
Tekitab hirmu	26	33,8
On ebameeldiv tunne	39	50,6
Pööran pea või sulen silmad, kui seda näen	3	3,9
See ei häiri mind	5	6,5
Olen vägivalda nägemisega päriselus harjunud	4	5,2
Kokku	77	100

22. Kui Te vastasite eelmisele küsimusele, et vägivald päriselus ei häiri Teid, siis kas selle põhjuseks võib olla, et filmides ja seriaalides olete harjunud väga palju vägivalda nägema?

- Jah
- Ei

	Arv	%
Jah	9	45
Ei	11	55
Kokku	77	100

23. Miks käitub Teie arvates kiusaja vägivaldselt? (Mitu valikuvarianti)*

- ta on kodus näinud vägivalda pealt
- ta on vaadanud liiga palju vägivaldseid teleseriaale
- ta on ise langenud vägivalla ohvriks
- ta tahab saada iidoli heakskiitu, kes kiidab vägivalla heaks
- ta teeb seda, sest sõbrad mõjutavad teda selleks
- ta ei oska oma tahtmist muul moel saavutada
- muu põhjus (palun kirjuta) .....

	Arv	%
Ta on kodus näinud vägivalda pealt	64	83,1
Ta on vaadanud liiga palju vägivaldseid teleseriaale	24	31,2
Ta on ise langenud vägivalla ohvriks	61	79,2
Ta tahab saada iidoli heakskiitu, kes kiidab vägivalla heaks	34	44,2
Ta teeb seda, sest sõbrad mõjutavad teda selleks	50	64,9
Ta ei oska oma tahtmist muul moel saavutada	58	75,3
Muu	4	5,2
Kokku	77	100

24. Kas olete ise käitunud vägivaldselt?*

- jah
- ei

	Arv	%
Jah	35	45,5
Ei	42	54,5
Kokku	77	100

25. Millist vägivalla vormi on Teie suhtes kasutatud? (Mitu valikuvarianti)*

- füüsiline (löömine, peksmine, tõukimine, lükkamine)
- vaimne (laimamine, sõimamine, alandamine, ignoreerimine)
- seksuaalne (soovimatu lähenemine, seksuaalse sisuga märkused, ahistamine)
- ei ole vägivalda kogenud / vägivalla ohvriks langenud

	Arv	%
füüsiline	28	36,4
vaimne	53	68,8
seksuaalne	10	13
Ei ole vägivalda kogenud/ Vägivalla ohvriks langenud	12	15,6
Kokku	77	100

26. Kuidas Te suhtute vägivalla (löömine, solvamine jne) rakendamisse teise inimese suhtes?*

- Noored on ikka ülemeelikud ja kui vahel lüüakse/solvatakse kedagi, tuleb see andestada
- Ohver on ise süüdi selles, miks tema suhtes vägivaldne oldi
- Kui vägivalla toimepanemist õnnestub varjata, siis ei ole põhjust hukkamõistuks
- Mitte mingil juhul ei ole vägivalla kasutamine õigustatud

	Arv	%
Noored on ikka ülemeelikud..	18	23,4
Ohver on ise süüdi..	1	1,3
Kui vägivalla toimepanemist õnnestub varjata..	1	1,3

Mitte mingil juhul ei ole vägivald õigustatud	57	74
Kokku	77	100

27. Kellega Te allpool nimetatutest tahaksite kõige enam sarnaneda (eeskuju)?*

- vanematega
- õpetajatega
- sõpradega
- mõne teleseriaali/filmi kangelasega

	Arv	%
Vanematega	28	36,4
Õpetajatega	5	6,5
Sõpradega	26	33,8
Mõne teleseriaali kangelasega	18	23,4
Kokku	77	100

28. Kui Te mõnikord ei tea, kuidas mingis olukorras käituda, siis kellelt Te nõu küsite?*

- vanematelt
- sõpradelt
- õpetajalt
- õelt või vennalt
- võtan probleemi lahendamisel eeskujuks teleseriaalis nähtud lahenduse

	Arv	%
Vanematelt	33	42,9
Sõpradelt	34	44,2
Õpetajalt	1	1,3
Õelt või vennalt	7	9,1
Võtan probleemi lahendamisel eeskujuks teleseriaalis nähtud lahenduse	2	2,6
Kokku	77	100

29. Märki, kus kohtate kõige rohkem vägivaldset käitumist?*

- koolis
- tänaval
- teleseriaalides, filmides
- näen, kuidas ühiskonnas inimesed minu ümber käituvad vägivaldselt
- näen kodus pereliikmete vahel vägivalda

	Arv	%
Koolis	9	11,7
Tänaval	8	10,4
Teleseriaalides, filmides	35	45,5
Näen, kuidas ühiskonnas inimesed minu ümber käituvad vägivaldselt	23	29,9
Näen kodus pereliikmete vahel vägivalda	2	2,6
Kokku	77	100

30. Nõustud sa väitega, et teadmised sellest, kuidas tohib ja kuidas ei tohi käituda, oled peamiselt saanud..*

	Täiesti nõus	Pigem jah kui ei	Pigem ei kui jah	Ei ole nõus	Arv
sõpradelt	12	31	22	12	77
vanematelt	55	18	2	2	77
koolist	20	36	16	5	77
Teleseriaalidest (telekangelaste tõekspidamised)	8	21	34	14	77
Õelt või vennalt	20	25	19	13	77
raamatutest	4	29	27	17	77

31. Mis meeldib Teile krimisarjade vaatamise juures enim (nt Kättemaksukontor)? (vali 1 kõige mõjuvam põhjus)*

- vägivaldsed kaadrid, veri, laibad, tapmine – see tekitab adrenaliini ja on põnev vaadata
- sealt saab häid nippe, kuidas ka ise kuritegude toimepanemist varjata

- mulle meeldib see, et headus võidab kurjuse ning kurjategijad saavad karistatud
- muu (kirjelda) .....

	Arv	%
Vägivaldsed kaadrid, veri, laibad, tapmine	17	22,1
Sealt saab häid nippe kuriteo toimepanemiseks	1	1,3
Meeldib, et headus võidab kurjuse ja kurjategijad saavad karistatud	40	51,9
Muu	19	24,7
Kokku	77	100

32. Kas oled nõus väitega, et pidev vägivalla nägemine teleseriaalides soodustab vägivalla toimepanemist?*

- Jah
- Ei

	Arv	%
Jah	43	55,8
Ei	34	44,2
Kokku	77	100

Aitäh küsimustele vastamast!

Lisa 2. Uuringus osalenute arvamus sellest, millised on noorte seas populaarseimad teleseriaalid

Vastajate arvamus noorte seas populaarseimatest teleseriaalidest	Arv	%
CTC telekanali seriaalid venelaste seas	1	1,3
Ei ole kursis noorte seas populaarsete teleseriaalidega	10	13
„Family Guy“	1	1,2
„Kättemaksukontor“	37	48,1
„Kättemaksukontor“ ja „Padjaklubi“	5	6,5
„Lucifer“	1	1,3
„Naiste sõda“	1	1,3
„Padjaklubi“	2	2,6
„Prison Break“	1	1,3
„Rannamaja“	11	14,3
„Riverdale“	2	2,6
„Stranger Things“	1	1,3
„Teen Wolf“, „On My Block“, „Ginny and Georgia“	1	1,3
„Troonide mäng“	1	1,3
„Сваты“, „Skam“	1	1,3
„Элита“	1	1,3
Ma ei ole kursis noorte seas populaarsete teleseriaalidega	10	13